

Tomus IV./1999
ISSN 1418-7191

Cathedra Scientiarum Socialium

Acta
Scientiarum
Socialium
(Historia, Philosophia, Sociologia)

Universitas Pannonica Scientiarum Agriculturae, Facultas Kaposváriensis

Tomus IV./1999
ISSN:1418-7191

CATHEDRA SCIENTIARUM SOCIALIUM

Acta
Scientiarum Socialium
/HISTORIA, PHILOSOPHIA, SOCIOLOGIA/

UNIVERSITAS PANNONICA SCIENTIARUM AGRICULTURAE, FACULTAS KAPOSVÁRIENSIS

STUDIA SCIENTIARUM SOCIALIUM
IV.

Redegit
Gyula Horváth

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK
IV.

Szerkesztette
Horváth Gyula

A szerkesztőség címe

PATE Társadalomtudományi Tanszék
H-7400 Kaposvár, Guba s. u. 40.

Szerkesztő asszisztens

Barna Róbert

Kiadja és terjeszti
a Társadalomtudományi Tanszék

Felelős kiadó
Dr. Horváth Gyula
tanszékvezető

Kaposvár
1999

TARTALOM

Tartalom	1
<i>Horváth Gyula:</i> A gazdaság és populizmus	3
<i>Juhász Gábor-Máté Attila-Marczin Őrs Szilárd:</i> Néhány szempont a kulturális antropológia és az interkulturális kommunikáció tárgyköréből az emberi erőforrás menedzsment tanulmányozásához	9
<i>Jávorszki András:</i> Az érett-modern értelmiség létmódjai	15
<i>Bertalan Péter:</i> A magyarországi egyházak, felekezetek történelmi fejlődésének általános jellemzői a két világháború között	21
<i>Bede Hajnalka-Horváth József-Varnyú Anikó:</i> Mike község idegenforgalmi lehetőségei	27
<i>Horváth József-Takács Katalin:</i> Vöckönd	31
<i>Horváth Gyula:</i> Az ejido gazdasági szerepének változó megítélése (Mexikó 1920-1940)	35
<i>Tóth Antal:</i> Hatalom, bürokrácia, szakértelem a népgondozó hivatal tevékenységében 1945-1946-ban	41
<i>Barna Róbert:</i> Új elemek az agrárfinanszírozásban	51
Könyvismertetés, megemlékezés	59

Horváth Gyula
Pannon Agrártudományi Egyetem

A gazdaság és a populizmus

Extracto

El estudio esta dedicado a la política económica del populismo (Brasil, Argentina, México). En la primera parte el autor nos da a conocer algunas líneas del desarrollo político-económico de los dichos países. Describe por qué las élites políticas tenían que transformar el "desarrollo económico hacia afuera" y como aperició la nueva concepción; el "desarrollo hacia adentro."

El autor examina la interdependencia entre el desarrollo económico y la política del populismo, demostrando (entre otros) la política económica liberalista (en Brasil) y populista en lo que se refiere al problema del café.

Se analiza la ideología de los peronistas como base de la tercera posición populista. Se analiza por qué el populismo era acompañado por una profunda reforma agraria en México, y por qué no en Argentina y Brasil.

Talán triviálisnak tűnik, de a gazdaság és a populizmus összefüggésében is fel kell hogy merüljön a „tyúk vagy a tojás” kérdése, azaz melyik volt előbb; a gazdasági ok, amely kiváltotta a populizmust, vagy a populizmus mint politikai-társadalmi erő játszott döntő szerepet az új gazdasági rend megteremtésében. A válasz nem lehet egyértelmű, mert bár a kifelé forduló gazdasági időszak (desarollo hacia afuera) válsága során, azaz még a populizmus kibontakozása előtt megszületett egyes gazdasági csoportokban a kibontakozás befelé forduló modellje (desarollo hacia adentro), amely később kétségtelenül a populizmusban teljesedett ki, és vált hivatalos gazdaságpolitikai irányzattá.

A befelé forduló gazdaságpolitika nem szükségszerűen köthető a populizmushoz, hiszen egy jobb-, vagy baloldali diktatórikus rendszer (mint erre Európában is volt példa) szintén a befelé forduló gazdaságpolitika mellett dönthet.

A populizmus és az új gazdaságpolitikai irány találkozásánál és egymásra hatásánál (egymás erősítésénél) több tényező játszott szerepet. Ezek közül alapvető fontosságúnak tartom, hogy Latin-Amerika iparilag fejlettebb országaiban a gazdasági válság nemcsak társadalmi válsaggal járt együtt, hanem azzal az igénnyel is, hogy kezelje azokat az új társadalmi erőket, amelyek társadalmi (politikai) válságot még nem okoztak, de amelyek a közeljövőben gazdasági és politikai robbanással „fenyegethettek”.

A mezőgazdaság differenciálódása, a bevándorlás hatására megnőtt a városi lakosság száma, erőteljesen felgyorsult az urbanizáció, mégpedig úgy, hogy a foglalkoztatási lehetőségek a városokban alig nőttek a kifelé forduló gazdaságpolitika időszakában. Ezeket a „feltorlódott” munkástömegeket és a középszektor elemeit, pontosabban ezek megélhetési problémáit, politikai követeléseit „kezelni” kellett, hiszen a válság kiélezte az ellentmondásokat és azzal fenyegetett, hogy e társadalmi rétegek valamilyen szélsőséges ideológiához csapódnak. (Pl. Argentínában az iparban alkalmazott munkásság létszáma 1939: 725.000, 1942: 927.000, 1945: 1.238.000)¹

A kifelé forduló gazdaságpolitika az időszakos gazdasági válságokat képes volt kezelni, ha az a világgpiacon csak rövid ideig tartó, nem átfogó válsaggal járt együtt. A válságkezelés egyik tipikus példája a brazil kávéprotekcionista gazdaságpolitika volt.

A kávé a brazil gazdaság fő exportterméke volt. (Brazília részesedése a kávé világpiacon 1923/24-ben 69,5%. A kávé aránya a brazíliai exportban 1932-ben 71,6%)² A kávéjövedelem annyira befolyásolta a gazdaságot, hogy „amikor (São Paulo államban) a kávé jól eladták, az ipar is többet profitált és jobban terjeszkedett. A kávékereskedelem rossz éveiben (1892, 1902, 1906) a helyi ipar is haldoklott.”³ Azaz ebben az időszakban az ipari vállalkozó rá volt kényszerülve a kompromisszumok elfogadására, mivel az ipari megrendelések fedezete döntő részben a kávé által realizált jövedelmekből származott.

Már 1892/93-ban is volt egy kisebb válság, de ez a konjunktúra kellős közepén nem okozott különösebb gondot a kávétermelő fazendeiróknak. Az 1902-ben kezdődő új válság azonban (amely elhúzódott 5 évig) egységes védekezési mechanizmus kidolgozására készítette a kávétermelőket (akik kezükben tartották az államhatalmat is).

A védekezésre kidolgozott terv alapkonceptiója az volt, hogy a túlermelés miatti túlkínálat egy részét visszatartják - tárolják - addig, amíg ismételen jól el tudják adni a világpiacon. Egyúttal az ár szintjét is tartani tudnák ily módon. A megtermelt termést pedig az államnak kell átvenni. Ez az ún. kávévalorizációs terv az 1906-os taubatei egyezményben öltött testet.⁴

A valorizációs terv (és később gyakorlat) szerint az állam felvásárolta a megtermelt felesleges kávé mennyiséget (a szükséges összeg egy részét a „kávéállamok” - São Paulo, Rio de Janeiro, Minas Gerais- adta össze, a többiit külföldi kölcsönnel fedezték). Ha nem tudta külföldön eladni, tartalékolta. Mivel a termelők (a világpiacon ártól relatíve függetlenül) megkapták termékük ellenértékét gazdasági biztosítékot jelentett a termelés további felfutásához. 1925-1929-ben a kávétermelés növekedése 100%-os volt, de csupán 65%-át tudták külföldön értékesíteni.⁵ Az 1929-ben megtermelt 28 941 000 zsák kávéból csak 14 281 000 zsákot⁶ tudtak eladni (49,3%), de a valorizációs program keretében felvásárolták mind a 29 millió zsákot. „Eljött a nap, amikor Brazíliát saját főterményének hegyei fojtogatták, amelyeket seholy sem tudott elhelyezni, legyen az ár olyan (alacsony), amilyen.”⁷

Az 1930-as „forradalommal” hatalomra jutott Getulio Vargas (a brazil populizmus „atyja”) kormányának gazdasági koncepciója sem kerülhette ki a kávékérdést, különösen nem a gazdasági világválság és az új gazdaságpolitika kidolgozásának első éveiben.

Vargas már az Aliança Liberal programjában⁸ felvetette, hogy fel kell számolni a monokultúrát⁹.

A Vargas kormány is abból indult ki mint elődei 1906-ban. A kínálatot kívánták csökkenteni (bár egyúttal megtiltották az új ültetvények telepítését), de nem tartalékolta. A felvásárolt készletek megsemmisítését határozták el. Vargas ellene volt a valorizációnak. Még mint elnökjelölt jelentette ki 1930-ban: „A kávévalorizáció... csökkentette a fogyasztást és megélnkítette a konkurenciát... Paradox módon a külföldi termelők és nem a brazilok voltak a valorizáció haszonélvezői”¹⁰ A Conselho Nacional do Café (CNC) elnökének jelentése szerint 1934 júniusáig összesen 29.140.665 zsák kávé semmisítettek meg.¹¹

A kávé az állam - ha alacsonyabb összegért is - megvette, így a jövedelmek nem szűntek meg csak csökkentek.¹²

Az új gazdaságpolitika együtt járt egy tudatos inflációs politikával, amely a milreis értékét nagyban csökkentette, megnehezítve az iparcikkek importját. Az importárak növekedése viszont a hazai ipar előtérbe kerülését hozta magával. A válság éveiben indult meg egy korábban még spontán, később egyre tudatosabb iparosítási folyamat.

A kávétermelés finanszírozása döntő mértékben járult hozzá a belső piac növeléséhez is. A hosszú ideig stagnáló kávészektorból pedig az ipar is olcsó és nagy tömegű munkaerőt kapott. A válságperiódust sikerült lerövidíteni; 1933-ban a nemzeti jövedelem ismét emelkedett. A világgazdasági válságnak a kávészektorra gyakorolt hatása; az exportból származó jövedelmek csökkenése, az importlehetőségek rosszabbodása Brazíliában gazdasági szakaszváltást indított el (együtt járva egy mélyreható politikai-hatalmi váltással), amelynek során egyre jobban kibontakozott a gazdasági diverzifikáció, majd egy erőteljes iparosítási folyamat, amely a belső piacra támaszkodva igyekezett közelíteni Brazília iparát a fejlett ipari országokéhoz.

Társadalmi szempontból is érdekes a gazdasági folyamatok elemzése. Azzal, hogy Vargas a „kávéügyet” országos üggyé tette- megalakítva a központi Nemzeti Kávé Bizottságot (CNC). Ezzel a kávéültetvényesek érdekeit sértette, mert kivette kezükből az irányítást. A főleg são paulói felkelés (amely mögött a kávéoligarchia állt) leverése után lehetőség nyílt arra, hogy Vargas és a mögéje felsorakozó ipari vállalkozói elit leszámoljon a kávéoligarchiával. Mégsem ez történt. Vargas - természetesen a győztes pozíciójából - kiegyezett a são paulói forradalom vezetőivel. Ezáltal Brazíliában kialakult egyfajta társadalmi kompromisszum. Eszerint a populista elit szabad utat kapott az új befelétforduló, iparosítási politikához, amelynek finanszírozója nem kis részben még egy ideig a kávé maradt. Cserében az új elit lemondott a földreformról. A brazil populizmust az elitek szintjén (az 1930-1940-es években) tehát egyfajta társadalmi kompromisszum jellemezte, amely jó háttérrel adott az „új” társadalmi rétegek (munkásság, középrétegek) fokozatos integrálására az új gazdasági, politikai struktúrába.¹³

Kádár Béla nyomán a válságra való reagálás szempontjából a latin-amerikai országokat két csoportba oszthatják.¹⁴ Az elsőbe a kevésbé fejlett országok (pl. Bolívia, Guatemala, Kolumbia) tartoznak, amelyek az exportlehetőségek összeszűkülésére nem tudtak dinamikusán reagálni és az adott struktúra konzerválódott. Sem a gazdasági helyzet, sem a hatalmi erőviszonyok nem tettek lehetővé egy növekedési szakaszváltást; azaz nem térhettek rá az importhelyettesítési gazdaságpolitikára.

Azok az országok, amelyekben a hazai ipar, az ipari vállalkozó réteg, a középrétegek, a belső piac viszonylagos fejlettsége megengedte (pl. Argentína, Brazília, Chile, Mexikó) a nemzetközi munkamegosztásban jelentkező problémákat a belső munkamegosztás fejlesztésével kívánták megoldani. A gazdasági növekedés fő iránya ezekben az országokban tehát befelé fordult és a meglévő, illetve fejleszhető kapacitást az importhelyettesítés szolgálatába állították.

A peronista Argentínában is kompromisszummal végződött az ipari vállalkozók és az „agrároligarchia” harca. Perón a gazdaság motorjának az ipart tekintette. Az 1940-es évek végén a beruházások 50-60%-át az iparba fordították.¹⁵ A latifundiumhoz a peronisták nem nyúltak. A korábbi agrárstruktúra maradt. Perón az agrárreformot egy hosszú folyamatként értelmezte: „A földet átadni könnyű, de jól átadni nehéz. Mi nem sietünk az ügyben.... Arra törekszünk, hogy 10-12 éven belül ne legyen agrártermelő, aki nem tulajdonosa annak a földnek, amelyet megművel.”¹⁶ A „földosztást” a kolonizáció segítségével kívánták úgy-ahogy megoldani. Természetből elhódított földeket osztottak a Nemzeti Bank segítségével.

A peronista populista gazdaságpolitika tehát meghagyta a nagybirtokot, de közgazdasági módszerekkel egyszerűen „megsarcolta” a mezőgazdaságot, hogy pótlólagos tőkeforráshoz jusson az iparfejlesztéshez. A „sarc” fő eszköze az állami külkereskedelmi monopólium volt az Argentin Kereskedelemfejlesztő Intézet (Instituto

Argentino de Promoción de Intercambio - IAPI) révén. Az 1946-ban létrejött IAPI felvásárolta viszonylag alacsony áron az argentin termelőktől a mezőgazdasági termékeket, majd értékesítette (általában 30-50%-kal magasabban) a világpiacon. Az itt nyert profitot a kormány főleg az iparba fektette be. A IAPI tehát - végső soron - egy eszköz, egy csatorna volt a kormány számára, amely segítette a mezőgazdaságban megtermelt tőke jelentős részét átszivattyúzni az iparba.

A peronisták is szembenéztek a gazdaságváltási módszerrel, amelyet örököltek a korábbi évtizedből.

A peronistáknál találjuk Latin-Amerikában a populista gazdaságpolitika legátfogóbb, filozófiai megalapozását.¹⁷ A peronisták kiindulási pontja az, hogy a fejlődési út nem lehet sem az addigi kapitalista gyakorlat, sem a kommunizmus. „A kapitalizmus elnyomó társadalom, hideg nemzetközi erő, amelynek nincs hazája, se szíve.” Perón szerint „a pénz fattyúja. A gazdaság kisajátítója”¹⁸ Perón úgy vélte, hogy a kommunizmusért a kapitalizmus a felelős. A kapitalista rendszer visszaélt a magántulajdonnal, és ezért felelős a kommunizmusért is, mivel okot adott annak létesítésére. A régebbi kapitalista rendszer túlzásba vitt kizsákmányolása nélkül nem lett volna kommunizmus. Ez az ok, a kommunizmus pedig az okozat. Következésképpen, hogy megszüntessük az okozatot, meg kell szüntetni az okot.”¹⁹ Amíg a túlhaltott kapitalizmus, „a dehumanizált tőke”, az egoizmus melegágya, a kommunizmus pedig „megalkotja a mindenható államot, amely az állampolgárok felett mint abszolút uralom jelenik meg.”²⁰... (és)... ”az állam elpusztítja az individiumot, börtönben tartja.”²¹

A peronista elmélet szerint kell lenni, egy harmadik útnak, a harmadik pozíciónak (tercera posiciónnak) nevezett gazdasági, politikai formációnak, amely a kapitalizmus és a kommunizmus között van; és a társadalmi igazságosság, a justicialismo. Ez egy olyan társadalom amelyben az egymásnak feszülő erők egyensúlyban vannak és az egymás ellen ható erők megszűnnek „ellenfelek” lenni és megszületik a harmónia.

Itt nem áll módomban elemezni a justicialismo politikai, társadalmi, ideológiai gyakorlatát. Csupán a gazdaságra gyakorolt hatásából említhetek néhány példát.

A populizmus elvetette a liberálisok gyenge állam koncepcióját. Perón szerint csak az erős állam léphet fel a monopóliumok (a kapitalizmus) túlkapásaival. „Az Államnak, ahhoz, hogy harcoljon a monopóliumok ellen, monopolistává kell válnia, mert ahhoz, hogy legyőzzünk egy elefántot, egy másik elefántra van szükségünk, hiszen nem harcolhatunk ellene puszta kézzel. A se kapitalizmus se kommunizmus álláspont lehetőséget adott Perón kezébe, hogy lavírozzon a két nagyhatalom (USA-Szovjetunió) között, mégpedig nemcsak politikai, hanem gazdasági téren is. A helygazdaságot erőteljes államosítások, tervgazdasági elemek, állami monopóliumok, gyorsított iparfejlesztés jellemezte, a külgazdaságot - éppen a „semlegesség”, a „harmadik pozíció” alapján, és ürügyén - a diverzifikáció.

A populista gazdaságpolitika és a tisztán politikai célok összefüggése markánsan kimutatható a populista bérpolitikában, szociális törvénykezésben. A szakirodalomban nagy a hajlamosság arra, hogy a populista gazdaságpolitikát demagógiával azonosítsa. Pedig korántsem csak erről van szó. A populista elitnek a belső piac növelése érdekében törvényszerűen kellett, hogy hozzájáruljon a bérekhez. Krónikusan alulfizetett tömegekkel nem lehet prosperáló belső piacot létrehozni. (Természetesen más kérdés a forrás előteremtésének problémája.)

Azokban az államokban mint Argentína vagy Brazília, ahol a befelé forduló gazdaságot finanszírozni lehetett, a belső piac élénkítésére a fizetésemelés volt az egyik igen fontos gyakorlat. Ott, ahol nem volt erre forrás, mint pl. Mexikóban, a földreform

radikális megvalósításával (pl. Cárdenas elnök alatt) próbáltak egyfajta piacorientált falusi középréteget létrehozni. Ezzel is magyarázható, hogy Argentínában és Brazíliában a mezőgazdasági struktúrát érintetlenül hagyhatták, de Mexikóban ahol más megoldás nem mutatkozott, szét kellett verni a korábbi latifundista struktúrát.

Politika szempontjából pedig az új politikai elitnek egyszerűen szüksége volt a munkás, illetve paraszttömegekre (Mexikó) a befelé forduló gazdaságpolitika ellenfeleivel folyó harcban.

Bár a gazdaság és populizmus igen szerteágazó kérdésköréből csupán néhányat (azt is meglehetősen eklektikusan) tudtam felvetni, úgy érzem, e néhány „szemelvényből” is kiderül, hogy a populizmus megörökölte a gazdaságváltási kényszert. Azt azonban sikerült saját gazdasági, politikai, társadalmi céljaira felhasználni. Azaz erényt csinált a szükségből.

Jegyzetek

1. Victorio Codovilla: L'Argentine e le peronisme. Democratie Nouvelle. 1947. No. 11.
2. Lima Campos: O Imperativo Económico Brasileiro, Rio de Janeiro. 1937. 34., 38. p.
3. Dean Warren: The Insitrialization of São Paulo. 1880-1945. Austin-London 1969. 85. p.
4. közli: Bradford Burns: A Documentary History of Brasil. New York 1966. 326-329. p.
5. Celso Furtado: La formation économique de Bresil. Paris, 1972. 152. p.
6. Furtado, 153. p.
7. João de Lacerda: Situação económica e financeira do Brasil. Rio de Janeiro. 1937. 79. p.
8. Thomas E. Skidmore (De Getulio a Castelo. Rio de Janeiro. 1976.) elemzi az Aliança Liberal szerepét, programját.
9. Getulio Vargas: A nova política.I. Rio de Janeiro, 1938. 38. p. 10. Getulio Vargas, 50. p.
10. Magyar konzuli jelentés. Országos Levéltár (OL), Gazd. pol. K. 69. 623. cs. 1934.
11. Octavio Ianni: Crisis in Brasil. New York, London, 1970. 18-19. p. 13. Vö: Horváth Gyula: Ültetvény és politika (Tanulmányok Brazília történetéből). Szeged, Hispánia Kiadó. 1996. 75-129. p.
12. Kádár Béla: A latin-amerikai gazdaság fejlődésének fő szakaszai. Valóság, 1974/7. sz.
13. Kádár Béla: Latin-Amerika gazdasági dilemmái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977. 226. p.
14. Perón habla a los trabajadores del campo. Buenos Aires. 1949. 26. p.
15. Vö: Horváth Gyula: A peronizmus. Szeged, Hispánia Kiadó. 1996.
16. Doctrina Peronista. Buenos Aires. 1948. 13. p.
17. Habla Perón. Buenos Aires. Ed.Argentinas. 1949. 23. p.
18. Raul Mende: the peronist doctrine and reality. Buenos Aires Impr. López, 1950. 49. p.
19. Doctrina Peronista, 376. p.
20. Perón habla a los trabajadores del campo, 8. p.

Néhány szempont a kulturális antropológia és az interkulturális kommunikáció tárgyköréből az emberi erőforrás menedzsment tanulmányozásához

Abstract

Globalization means new challenges for individuals, communities and also for organizations. Increasing mobility of labour affects the concerned societies, cultures and the related human resource management. After the socio-economic transition in Hungary a number of multinational companies were introduced into the quasi steady state cultural space overtoning the need for understanding the emerging problems raised by heterogeneous social and cultural environments.

Keeping cultural approach in foreground, authors present an overview of different human behaviour patterns representing the most recent experiences in corporate environment.

Bevezetés

Globalizálódó, nemzetköziesedő világunk új kihívásokat, kérdéseket, problémákat jelent mind az egyének, mind a közösségek, mind pedig a szervezetek számára egyaránt. Az üzleti élet globalizációja, a piacok nemzetközivé válása, a multinacionális cégek térhódítása, az erőforrások – köztük a munkaerő – intenzív nemzetközi mozgása kihatással vannak az érintett társadalmakra, kultúrákra és az emberi erőforrás menedzselésére is. (RÉDEI, 1995.)

A rendszerváltást követően Magyarországon számos multinacionális cég jelent meg, amelyek által új technológiák, vezetési módszerek, stratégiák és nem utolsósorban új magatartásmódok nyújtanak viszonyítási alapot a hazai vállalatok, vállalkozások fejlődéséhez, átalakulásához. Külföldi szakemberek nemzetközi téren szerzett tapasztalatai hasznosítása mellett számos magasan kvalifikált magyar értelmiségi és szakmunkás szerez lehetőséget, hogy munkavállalóként, a határok átlépése nélkül tegyen szert bizonyos nemzetközi tapasztalatokra, amit ugyancsak az országhatárainkon belül kamatoztathatnak.

A vállalati kultúra tárgykörében végzett vizsgálatok kiemelik a kulturális szempontok fontosságát, elsődlegességét az anyagi és egyéb tényezők mellett, amelyek hatást gyakorolhatnak a multikulturalizálódó gazdasági környezetben tevékenykedő üzleti szervezetek fejlődésére (FARKAS és MTSAI, 1996). Ezért elkerülhetetlen, hogy az emberi viselkedés bizonyos formáit, megnyilvánulásait kulturális szempontból vegyük szemügyre

Kulturális adottságaink sajátosságok

Az egyének és a közösségek szintjén különbséget tehetünk a kulturális gyakorlat szempontjából. Azaz különböző stratégiákat, megoldási módokat dolgozunk ki és alkalmazunk annak érdekében, hogy a körülöttünk levő világot feltérképezhessük, irányíthassuk, ellenőrzésünk alá vonhassuk, hogy így tegyük biztonságossá a magunk számára.

Mindez egyfajta egyedi eszközrendszert feltételez, amelynek segítségével a különböző egyének, csoportok, közösségek a saját képükre igyekeznek formálni az őket körülvevő környezetet. Ez a stratégia tulajdonképpen egy általunk megalkotott "rács",

amelyet környezetünkre illesztve, annak élei és pontjai mentén próbálunk tájékozódni és amely jellegében függ attól a szociokulturális környezettől, amelybe beleszületünk. Tehát sajátosságosan meghatározott kulturális beágyazódottsággal bírnak, illetve egy készen kapott eszközrendszerrel, amelynek használatát a szocializáció lépései, folyamata során sajátítunk el és amelynek tökéletesítéséhez – a kor, a szélesebb értelemben vett társadalmi környezet elvárásai alapján – mi magunk is hozzájárulunk. Mindez kultúránként változó. LEWIN (1934, *ref.* 1975) ezt úgy írja le, hogy az embernek cselekedetei végrehajtásához szüksége van egy biztos alapra. Előadódnak azonban olyan helyzetek, ahol az adott kultúrát megjelenítő csoporthoz való tartozás bizonytalan az egyén számára. Az ilyen elmosódott alap bizonytalan viselkedéshez, magatartáshoz vezethet. Kétségtelen, hogy léteznek olyan egyének, akik élethelyzetét csoporthoz való tartozásuk bizonytalan volta jellemzi. Különösen jellemző lehet ez a vallási vagy etnikai kisebbségi csoportok tagjaira, de azokra a munkavállalókra is, akik idegenként próbálnak integrálódni – eltérő kulturális sajátosságaikkal – egy adott kultúrájú környezethez.

Ha megfigyelünk egy idegen kultúrát, mindig azokra a dolgokra, jelenségekre figyelünk fel elsősorban, amelyek saját kulturális adottságainktól a leginkább eltérnek. Az idegen dolgokról való megfigyeléseink, tapasztalataink feldolgozása úgy megy végbe, hogy ezeket az élményeket belesűrítjük a saját kategóriáink által felépített rendszerekbe. Így tehát azt mondhatjuk, hogy az ember egy idegen személyről, történésről, dologról csak saját kulturális meghatározottságának függvényében, mintegy "megszűrve" képes számot adni. Tehát egy másik kultúráról való diskurzusban óhatatlanul megjelenik a saját kultúránk is.

Nemzetközi cégek menedzserei számolnak be arról a tényről, hogy nem elég pusztán egy közösen használt nyelven kommunikálni, mivel ugyanazon kifejezések mögött eltérő jelentéstartalmak húzódnak meg, amelyek a közlésben résztvevő, eltérő kultúrájú felek által különbözhetnek. Ezek a jelentésbeli eltérések például hatással lehetnek a nemzetközi cég központja és külföldi leányvállalatai közti kapcsolatok alakulására vagy ugyanazon interkulturális vezetői gárda tagjai között végbemenő kommunikáció kimenetelére.

Kulturális tudás — világgép

Minden kulturális jelenség mögött felfedezhető az adott kultúrára sajátosságosan jellemző tudás, mögöttes tartalom. Tulajdonképpen ez az a mögöttes tudás, amely egyedi jelenségekbe ágyazottan felszínre kerülve hoz létre kultúrát. A kultúrák közt a különbség a tudás szempontjából annak tartalmi szintjén mutatkozik meg.

A kulturális tudást sajátosságosan reprezentálja a közös alapokon szemlélő világgép. A világgép koncepciók struktúráját összesíti, amelyet a világgép nyelveként foghatunk fel.

Felfogjuk, tapasztaljuk, megalkotjuk és közvetítjük a minket körülvevő világot. Minden egyén, társadalom, kultúra vonatkozásokat állít elő ahhoz a környezethez viszonyítva, ami körülveszi. Ilyen vonatkozási kategória a nyelv is. GADAMER (1993) azon töpreng, hogy mi is tulajdonképpen a nyelv. Híd, amely révén másokkal való kommunikációkban a másság megértésével, tolerálásával építünk önzonosságokat, vagy korlát, amely megfoszt minket a lehetőségtől, hogy önmagunkat teljes mértékben kifejezhessük.

A világgépek között nem lehet kategóriák mentén különbséget tenni. Csupán annyit mondhatunk talán, hogy minden kulturális rendszer annyiban értékes, amennyiben a

környezetéhez tartozó vonatkozási rendszerekhez felhasználható. A világrépeket, mint gondolkodási módokat értelmetlenség fejlődési sorokba rendezni, ezek egymással párhuzamosan létező, ugyanannyira értékes gondolkodási rendszerek.

A kultúrák közti kommunikáció

Mindenféle emberi érintkezés adott szempontból kommunikációnak minősíthető. Az eltérően artikulálódó értékek és érdekek összecsapása mentén létrejövő konfliktushelyzetek képezik a kommunikáció lényegiségét.

Az interkulturális kommunikációnak különféle változatait különböztethetjük meg. BITTERLI (1982) ennek négy alaptípusát jelöli:

- kultúrák érintkezése;
- kulturális kapcsolat;
- kultúrák összeütközése és
- kultúrák összefonódása.

A kulturális érintkezések előítéleteket hozhatnak felszínre. Az idegenség tudniillik újdonságot, meghökkenést kelthet, ami kiválthatja a félelem, a fenyegetettség és a bizalmatlanság érzéseit. Az ezek legyőzése érdekében beinduló énvédő mechanizmusok egyike például az, ha az idegent csökkent értékűként kezeljük.

A kulturális kapcsolatok fenntartott kommunikációk, amelyek olyan gyakorlati tevékenységekben ölhetnek testet, mint a kereskedelem vagy a hittérítés nem erőszakos formái. A folyamatos kapcsolattartás révén az "idegen" fokozatosan megszokottá, s ezáltal a "saját" részünké válhat.

A kultúrák összeütközése a kultúrák közti konfliktus fizikai erőszakkal való kezelése. A történelemben gyakran szereplő leigázás mozzanata azt jelenti, hogy a hatalmi pozíciójával visszaélő kultúra saját viszonyrendszerét erőszakos úton rákényszeríti az idegen, hatalmi szempontból gyengébb kultúrára. E viszonyrendszer erőltetése magában foglalja például a nyelvhasználat kérdését is: ez egyben egy másik gondolkodási struktúrába való belekényszerítést is jelent.

A munkaerőpiacon tört nyert multikulturalizmus nyomán felbukkanó feszültségek kezelésében a multinacionális szervezetek komoly tapasztalatokkal rendelkeznek. Szervezeti kultúrájuk kialakításánál számos, a kérdéshez kapcsolódó módszert alkalmaznak, mint például azok a speciális képzések, tréningek, amelyek a multikulturális munkacsoportok, team-ek építését, fejlesztését célozzák egy egységes kommunikációs rendszer létrehozásával.

Nem megoldás, ha a vezetés a kulturális sokszínűség megszüntetésével, egyfajta erőszakos homogenizáció útján kívánja orvosolni a problémákat, vagy ha egyszerűen úgy tesz, mintha a kulturális különbségek nem is léteznének. Sokkal inkább követendő az integratív megoldás, amely nemcsak hogy elismeri a fennálló különbségeket, hanem arra törekszik, hogy ezek közös rendszerbe való szervezésével, integrálásával érjen el minél nagyobb hatékonyságot.

MABEY és ILES szerint (1993) a kulcsemberek kiválasztás speciális jellege és a multikulturális team-ek kialakítása segítheti elő leginkább a szervezeti kultúra nemzetköziesedését. Az alkalmazott személyzeti menedzsment kultúraközi (cross-cultural) hatásokból eredő kérdések kezelésére négy tipikus megoldási módot alkalmaz:

- *Integrációról* beszélünk akkor, amikor a különböző kultúrák összeolvadása kiegyensúlyozott módon megy végbe és integrált menedzsment gyakorolja az irányítást.

- *Asszimilációról* van szó, amikor az összeolvadás során az egyik kultúra domináns szerephez jut, azonban ez nem jelenti hatalmi szempontok érvényesítését, azzal való visszaélést.
- *Szeptaráció* az, amikor összeolvadás nem következik be, de az együttműködés a különböző kultúrájú felek között még biztosított. Az adott kultúrák önállóan léteznek egymás mellett.
- *Dekulturalizációról* beszélünk, amikor az egyik kultúra erőszakosan ráerőlteti magát a másikra, megpróbál hatalmi pozíciót teremteni magának mesterséges alá- és fölérendeltség kialakításával. Ez a megoldás nagy szervezeti feszültségeket támaszt és a legkevésbé hatékony módszer.

Az ideológia szerepe

Mi, emberek, ahányan csak vagyunk, különbözünk egymástól. Máságunk számos kifejeződési formát ölthet: megkülönböztethetjük magunkat nemünk, életkorunk, vallásunk, hivatásunk, gondolkodásmódunk, nyelvhasználatunk, származásunk, külsődleges fiziológiai jegyeink – mint például a bőrünk színe – és még ezer féle szempont szerint. A különbségek említése mellett persze számos bizonyítékunk van a hasonlóság, az egyezés tényének bizonyítására ugyanazon szempontok alapján, mint amelyek a különbségek megalkotásánál játszanak fontos szerepet. Az eltérés csupán az, hogy az egyén, a társadalom vagy a kultúra hogyan, miként, mi célból kívánja felhasználni e szempontokból fakadó tényeket, mit akar kiemelni vagy elhallgatni, bizonyítani vagy cáfolni. Azaz a "máság" vagy az "egyezőség" ideológiáját kreálja-e meg.

A társadalmi diskurzus különböző típusainak egyike az ideológia (HABERMAS, 1985). Alkalmazásának célja, hogy létrejöjjön a "mi" és az "ők" oppozíciója. A különbségtétel lényege az, hogy a "mi" csak az "ők"-kel való szembenállás tényeként képes konstituálódni. Az ideológiák társadalmi helyzeteket jelenítenek meg, amelyek önmagukban hordozzák a problémát.

Magyarország bekapcsolódása az európai vérkeringésbe, a határok fellazulása, az egyre javuló közlekedési lehetőségek és az információáramlás egyre zökkenőmentesebb volta lerövidítette a földrajzi értelemben vett határokat. Távoli földrészekről származó, számunkra merőben új, szokatlan kultúrát képviselő egyének és csoportjaik tartózkodnak hazánkban hosszabb vagy rövidebb ideig, közülük többen a honi munkaerőpiac alanyaivá is válnak.

Velük szemben olykor szélsőséges megnyilvánulások is tettenérhetőek, amely az idegenség megtapasztalásának következménye, de általában valamiféle ideológiával átitatott sablon, vagy a szociálpszichológiából jól ismert bűnbakképzés mechanizmusát idéző társadalmi cselekvés.

A normalitás kategóriája

Minden egyes kultúrában, társadalmi helyzetben jelen van egy átlagosan normálisnak nevezhető viselkedésmód. A normalitás tehát ebben az értelemben kulturálisan meghatározott normakövetést jelent. Ehhez a normalitáshoz, illetve a normakövető magatartásmódokhoz ugyancsak egy tudáskészlet kapcsolódik, amely mintaként funkcionál. A normakövetés együtt jár bizonyos viselkedési automatizmusok alkalmazásával, ami azt érzékelteti, hogy kulturálisan adott, programozott viselkedési alternatívák léteznek, amelyek a normalitáshoz vannak igazítva. DESCOLA és MTSAI

(1994, *cit.*: TAYLOR) szerint a normalitás hozzátartozik ahhoz a tudáskészlethez, amely által megalkotjuk a világot. A normalitást tehát mi magunk hozzuk létre.

Bár különbözünk egymástól, mégis közös tereket alkotunk, amelyeket azután közösen is működtetünk. A kulturális értelemben vett tér bizonyos szervező koncepciók nyomán jöhet létre, s a normalitás is egy ilyen koncepció (GEERTZ, 1994).

Interkulturális értelemben a munkahelyi szocializáció folyamatának szabályszerűségei, a munkahelyi kommunikáció mikéntjei is a normalitás kategóriarendszerébe sűrítendő magatartásmódokat tartalmaznak, hiszen e nélkül képtelenség lenne az egyének és csoportok közti szervezett együttműködés biztosítása. A normakövető magatartásmódot a közösség jutalmazza, a normaszegőt viszont szankcionálja. A többségi csoporthoz való tartozás érdekében az interkulturális közegben dolgozó alkalmazottak sokszor hajlandók saját normarendszerük átkódolására is.

Összegzés

A homogenitás és a heterogenitás egymással összefüggő, egymást kiegészítő kultúra- és társadalomszervező kategóriák. Azaz nem kell tartani attól, hogy megszűnik a társadalom, a közösség vagy a szervezet funkcionálni, ha különböző nemű, fajú, gondolkodású és felekezeti tagok népesítik be. Sőt, a sokféleség, a sokszínűség biztosíthatja azt a dinamizmust, változatosságot, változást, amely minden nyílt, egészséges rendszer harmóniájának előfeltétele. A sokféleség eredendő, természetes állapot. Az egység a sokféleség létrejöttének, tudomásulvételének a feltétele. A kulturális távolságok ezen egységesítő szempont figyelembevételével összeegyeztethetővé válnak. DERRIDA (1993) szerint a különbözőség állandóan új utakat nyit a világba, s a jelentések ilyen utak mentén artikulálódnak.

Az idegenség első tapasztalásra meghökkentően hat, az ember nem tudja, hogy bizonyos dolgok, jelenségek miről szólnak, mire szolgálnak. Amikor egy másik kultúráról szerzett tapasztalatainkat igyekszünk elbeszélni, nem kerülhetjük ki, hogy ne a saját kultúránkhoz viszonyítva tegyük ezt meg. Tehát az "*idegen*" megjelölés mellett rögtön ott van a "*saját*" fogalma is. A kettő összetartozik, nem szétválaszthatóak. Mindebből kiderül, hogy az "*idegen*" kategóriája, mint olyan, önmagában nem létezik, csak hozzánk viszonyítva jelenik meg, tehát mi magunk hozzuk létre. Az "*idegen*" tehát egy viszonyítási rendszer, amelyből kiindulva tájékozódhatunk, szemlélődhetünk a világban. A világkép pedig szemlélet, nézőpont kérdése. Mivel minden egyén önmagában is egy-egy sajátosságos kulturális világot reprezentál, így az "*idegennel*" való találkozás mozzanatából a kulturális másság tükröződik ki.

Az "*én*" és a "*másik*" viszonyrendszerében az "*én*" felismeréséhez alapvetően hozzátartozik a "*másik*" másságának megtapasztalása is. Tudniillik anélkül, hogy meg tudnám fogalmazni a másik másságát, nem vagyok képes definiálni saját magamat sem. Mindebből az következik, hogy a "*másik*" az "*én*" előfeltétele, a "*másik*" az "*én*" konstitúálódásának alapvető, elemi szükséglete, valamint a "*másik*" az "*én*" reflexivitása.

Szükséges tehát belátnunk, hogy a világ akkor lehet igazán biztonságos mindannyiunk számára, ha tudomásul vesszük sokféleségét azáltal, hogy törekszünk a "másságok" megismerésére és megértésére. SCHÜTZ (1993) szerint minden életvilág létezésének előfeltétele, hogy benne sokan és sokféleképpen legyenek jelen.

Irodalom

- Bitterli, U.: Vadak és civilizáltak – Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúr-története, Gondolat, Budapest, 1982.
- Derrida, J.: Az EI-különböződés (s.a.). In: Bacsó, B. (ed.): Szöveg és interpretáció. Budapest, 1993. 43-65. p.
- Descola, Lenclud, Severi, Taylor: A kulturális antropológia eszméi Osiris-Századvég, Budapest, 1994.
- Farkas, F., Karoliny, M., Poór, J. (ed.): Személyzeti/emberi erőforrás menedzsment. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- Gadamer, H.G.: Szöveg és interpretáció (s.a.). In: Bacsó, B. (ed.): Szöveg és interpretáció. Budapest, 1993. 17-43. p.
- Geertz, C.: Az értelmezés hatalma. Századvég, Budapest, 1994. 22-63. p.
- Habermas, J.: A kommunikatív cselekvés elmélete. In: Heller, M. (ed.): A Filozófiai Figyelő és a Szociológiai Figyelő különkiadványa. Budapest, ELTE, 1985. 152-177. p.
- L. Rédei, M.: Munkanélküliség és migráció. In: Munkácsy, F. (ed.) A jövő munkahelyeiért. Vol.2. Struktúra – Munkaügyi Kiadó, Budapest, 1995. 9-18. p.
- Lewin, K.: Egy kisebbségi csoport pszichoszociológiai problémái (1934) In: Illyés, S., Mérei, F. (ed.): Csoportdinamika – Válogatás. KJK, Budapest, 1975. 217-285. p.
- Mabey, C., Iles, P.: The Strategic Integration of Assessment and Development Practices. Succession Planning and New Manager Development. Human Resource Management Journal, Vol.3. No. 4., 16-33. pp.
- Schütz, A.: Az idegen. Egyetemi jegyzet, JPTE, BTK, Pécs, 1993.

Az érett-modern értelmiségi létmódjai

Auszug

Das Reife-modern, als Stadium dem Modern, stellt die Position und rolle den vielen gesellschaftlichen Faktoren um. Dieses Essay sucht die Antwort darauf, wie diese Umstellung bei intellektuellen durchgeht.

Die kurze Analyse stellt fest, wonach die größte Änderung die Erscheinung dem neuen Typ der intellektuell, der ironischer Intellektuell, während der herrschende Intellektuell dem früh-modern - der metaphysische Intellektuell - verliert nicht sondern stellt die gesellschaftliche Anwesenheit um. Diese Arbeit beschreibt die Charakteristischen diesen zweibeteiligten Struktur.

Ha abból a megállapításból indulunk ki, hogy az értelmiségi életmódok lényegi jellemző jegyeiket tekintve korspecifikusak, akkor máris a problémák sűrűjében találjuk magunkat: rendelkezünk-e a modern kor autentikus fenomenológiai deskripciójával?

A modern körül folyó - ádáznak is tekinthető - szellemi küzdelem alapvető oka a „posztmodern” fogalmi jelölés, illetve a fogalom nehezen megvalósítható leírása. A filozófia - úgy tűnik - csapdába került, számottevő energiákat pazarol az egyhelyben járásra, annak minden reménye nélkül, hogy belátható időn belül (megközelítően) konszenzusos fogalmi leírást tudna felmutatni.

A modern és „posztmodern” bármilyen szembeállítására alapvetően azon alapszik, miszerint (a „posztmodern”-t vallók nagy részének látásmódjára jellemző ez a megközelítés) a „modernség-tér” térkitöltése megtörtént, s ezáltal szükségessé vált új mozgástér(terek) keresése.

Valószínűsíthetően azonban nem a modern „modernség-tér” kitöltő ereje (dinamizmusa) szűnt meg (ellenkezőleg, a modern saját terének kitöltését éppen csak hogy elkezdte), hanem az a tér-rész, amelyet a modern korai erői az egész térnek véltek, már nem funkcionál (a tér-kitöltés iránya, tartalma nem bizonyult valós kitöltési útnak).

Korrekciónak van (lesz) szükség, olyan felismerésekre, amelyek szembenéznek az eddig történetekkel és végrehajtják azokat a módosításokat, amelyek segítségével pontosan az a dinamizmus szabadul föl, amely a modernség-tér valóságos kitöltésére nyújt lehetőséget.

Ez a korrekció zárójelbe teheti a kora-modernet (a premodern szorításából kiszabaduló euforikus vízióit és ennek - több esetben - a gonosz karjába futó társadalmi gyakorlatát), és utat nyithat az érett-modernnek¹, a modern lehetőségét minden illúzió nélkül, józanul felmérő erőknél.

Az érett-modern („posztmodern”) még a kezdet bizonytalanságával keresi saját hangját (szótárát). Vannak, akik úgy látják (többek között R. Rorty, Vajda Mihály, Heller Ágnes), hogy a nyelvjáték-leírás megfelelő kiindulópontul szolgál az új szótár alakításához-artikulálásához, és - legalábbis egy megközelítésként - leírhatónak tartják mindazt, amit az előbbieken mint folyamatot érintettünk.

Eszerint a kora-modern domináns vagy hegemón helyzetű, általános érvényűsége törekvő nyelvjátékok hierarchikus rendszere. Az érett-modern nyelvjátékok középpont nélküli hálójára, amely hálónak részei a kora-modern nyelvjátékai is (a változás a kora-modern nyelvjátékainak státuszában és nem játszhatóságában következett be: egy nyelvjáték lehetőséget jelentenek a számtalan nyelvjáték lehetőség közül).

A nyelvjáték háló csomósodási pontjai attól függően alakulnak (híznak vagy soványodnak), hogy egy adott nyelvjátékhoz kapcsolódnak-e játszótársak. A tipikus az individuális nyelvjáték, ez esetben a kommunikatív interakcióba kerülés a legáltalánosabb játékforma.

A több játszótárral játszott nyelvjátékok nyelvjátékszigetet alkotnak(hatnak). Hasonló játékot játszó szigetek között átjárók létesülhetnek, anélkül, hogy homogenizálódás játszódna le (ez visszafelé vezető utat jelentene a kora-modernhez). A szigetek közötti viszonyt a végső szavak törvénye határozza meg (a szavak erején túl semmilyen viszonzabályozás nem fogadható el).

Az érett-modern „útkeresői” elsősorban az értelmiség köréből kerülnek (kerülhetnek) ki.² A folyamatosságra is figyelő szakasz-váltás átrendezheti ennek a nyelvjáték-típusnak mind a léhelyzetét (szociológiai megközelítés), mind a létmódját (ontológiai megközelítés).

Ami az értelmiségit mint személyiséget illeti, egyrészt lehetőség van a kora-modern értelmiségi személyiség bizonyos korrekciókkal történő rekonstrukciójára (szemben R. Rorty álláspontjával, aki ezt az értelmiségi típust egyértelműen - és kizárólag - a kora-modernhez köti), másrészt olyan sajátos individuum kialakulására, amely érzékenyen reagál az érett-modern térkitöltési törekvéseire.

Bár bőségesen megfogalmazhatnánk fenntartásokat, elégséges kiindulópontnak tűnik, ha a két típus fenomenológiai deskripciójára a R. Rorty javasolta metafizikus értelmiségi és ironikus értelmiségi megjelölést alkalmazzuk.

Az elégségesség meglétét már a - korántsem teljes - fogalom-leírás is érzékeltetheti. A metafizikus értelmiségi olyan, a világnak középpontiságot, és a középpontiságból következő vagy arra vonatkoztatott célt feltételező személyiség, aki alkalmas a középpontiságot és a középpontiságban adott célt megközelítő (újra)leírásra. Az ironikus értelmiségi olyan tulajdonképpen, a pre-ontológikus létmegértés radikalizálásával létmegértésre jutott személyiség, aki létmegértésére támaszkodva alkalmas a maga (újra)leírására, azaz nem éri be az elődeitől örökölt szótárral és képes új szótárat alkotni helyette.

Az értelmiségi léhelyzet és létmód alkotja az értelmiségi életmódot. Minél jobban érvényesül az értelmiségi életmódok sokfélesége, annál biztosabban érvényesül(het) az értelmiség érett-modernbeli „hívata”.

A sokféleség kialakulásához nagyban hozzájárulhatnak a filozófia „termelte” regulatív és konstitutív eszmék - gyakorlatilag mindegyik, amelynek individuális (és nem társadalmi-politikai) alkalmazása nem vezet emberek eszközként való használatához.

Az előbbi kijelentéssel az érett-modern egyik jelentős felismerését érintettük: rendet kell tenni a regulatív és konstitutív eszmék birodalmában. Energiáinkat ne különböző eszme-hierarchiák felállítására, felmagasztalásokra és kiátkozásokra pazaroljuk: sokkal inkább azzal foglalkozunk, hogy (és ez a foglalkozás individuális kell, hogy legyen) melyik az az eszme - akár regulatív akár konstitutív -, amelyik a legjobban illik saját szótárunk kialakításához, a szótárunk alapján játszott nyelvjátékaink játszásához.

Mindebből a vázlatosan érintett folyamatból a létmód az, ami ontológiai vizsgálatra vár.

Az elemzés bevezetéseként az ontológiai megközelítésnek - deontikusan szólva - érintenie kell néhány, fontosnak ítélt feltételt, amelyek hozzájárulása nélkül nem lehetne szó értelmiségi létmódról.

Az értelmiségi létmód egyik - értelmiségivé válási - feltétele, hogy a „jövendő” értelmiségi választóként határozza meg önmagát. A visszavonhatatlan és

visszafordíthatatlan választásokat vizsgálva a metafizikus értelmiségi estében az etikai választás (a tisztességesség választása) az abszolút egzisztenciális választás, míg a középpontiságot kifejező világmagyarázat választása az alapvető egzisztenciális választás (érett és nem kora-modern viszonyokat feltételezve). Ez esetben még egy alapvető egzisztenciális választásról beszélhetünk, az értelmiségiként való önmagaválasztásról. A különbség kategóriája alatti választás lényegi, de nem egzisztenciális választás (nem visszafordíthatatlan és nem visszavonható - legalábbis az érett-modern viszonyai között nem).

Ugyanez az ironikus értelmiségi estében úgy néz ki, hogy az etikai választás szintén abszolút egzisztenciális választás, miként alapvető egzisztenciális választás az értelmiségiként való önmagaválasztás is. Nem változik a különbség kategóriája alatti választás lényegi jellege sem.

A személyiségfejlődés szempontjából az etikai választás nem szocializáció-kötött - olyan pillanat, amely az egyedi élet bármelyik szakaszában bekövetkezhet. A középpontiságot reprezentáló valamint az értelmiségiként való választás szocializáció-kötött - a felsőfokú képzés adja az idejét és színterét (a középpontiságot kifejező abszolút egzisztenciális választás fenti megközelítése magyarázatra szorul: pl. vallásos személylé már jóval korábbi szocializációs szakaszban is válhat valaki, a vallásosság, mint középpontiság választás azonban egzisztenciális választás és az értelmiségiként való választás folyamatába szervesen kapcsolódó feltételként jelentkezik - nem lehetek metafizikus értelmiségi, ha nem választom magam középpontiságot feltételező individuumként).

Az értelmiségi létmód másik meghatározó feltétele: értelmet adni az értelmes életnek. Ez azt jelenti, hogy az értelmiségi tisztességesnek választja magát. Csak a tisztességesség képes biztosítani azt az öncél-szerkezetet, amely konzisztens módon (a választás kezdetétől a véget-ért-létig) értelmet ad az életnek. A tisztességesség azonban nem önmagában élhető élet, a tisztességesség a valamire (az élet élésére) vonatkoztatva egzisztál. A valamiben (az életben) való tisztességesség szerkezetét pedig - diskurzusra képes megközelítések szerint - a világnézet és a világmagyarázat³ biztosítja. A világnézet és a világmagyarázat teremti meg azt az létszervezési elvet - állítják ezek a megközelítések - , melynek „kivitelezésére” vonatkozatható a tisztességesség (tisztessegesen élni a világnézetek és a világmagyarázatok szervezte életet).Ebből az is következik, hogy az értelmes élet kettős kötéssel rendelkezik: mind a tisztességesség (elsődleges), mind világnézetek és a világmagyarázatok (másodlagos) választása elengedhetetlen feltételként funkcionál, miközben „együtműködésük” bonyolult mechanizmusa sok nehézséget okoz az értelmiségi individuumnak.

Más megközelítések szerint a kérdést a következő módon is fel lehet tenni: legyen-e az értelmiséginek bátorsága a reménytelen tébláboláshoz⁴ mint magabiztos bizonytalansághoz és tekintse-e az esetlegességet mint szabadságot és lehetőséget - vagy mindenáron világmagyarázatok (világlátások) után kell-e néznie?

A válasz - mindkét lehetőséget illetően - a konkrét értelmiségivé váló joga és feladata.

Az értelmiségi létmód harmadik meghatározó feltétele, hogy ontikusan (vagyis mint létezőt) az egzisztencia, a léthez való viszonyulás kell, hogy jellemezze, tudniillik ez alapján válik önmagában ontológiaiává - a léthez való viszonyulás magában hordozza a viszonyulás fogalmi tematizálásnak lehetőségét, az ontológiaképzést. Az értelmiségi (akár metafizikus, akár ironikus) ontikus-ontológiai, az az kettős kötéssel rendelkezik: amikor elsődlegesen ontikus (mindennapi élet), akkor sem tud teljességgel elvonatkoztatni ontologikus voltától (ontológikusan ontikus), amikor pedig ontologikus

(értelmiségi világok⁵) akkor sem tud teljességgel elvonatkoztatni ontikus voltától - nincs végleges kilépés a mindennapiságból, az értelmiségi világok (a transzcendentális reflexió világai) nem képesek helyettesíteni a mindennapok világait, a értelmiségi világokban tartózkodás legmeghittőbb - legothonosabb pillanatában is ott feszül az átmenetiség, az előbb-utóbb való visszatérés mozzanata (a legtöbb, ami elérhető: a mindennapiság normáinak-szabályainak ideiglenes felfüggesztése).

Elhagyva a feltételek „birodalmát”, lépünk közelebb a létmódhoz, mint az ontológiai vizsgálódás tárgyához. Az értelmiségi létmód leírható mint képességek (szokások) rendszere, amelyek dinamikus feltételt biztosítanak a szellemi tőke működtetéséhez.

Az értelmiségi (kognitív) képességek a mindennapi életben alapozódnak meg. Gyakorlatilag mindegyik valamilyen kezdeményére rábukkanhatunk, ha a mindennapokat reflexiónk tárgyává tesszük. Maga a képesség mint kifejtett képesség azonban vagy az értelmiségi világokra való készülődés folyamatában, vagy magukban az értelmiségi világokban „közlekedve” fejlődnek ki (a filozófiák világa különösen kiváló terepe az értelmiségi képességek fejlesztésének). Nem vitatható, hogy az értelmiségi valamennyi attitűdjében minden (vagy legalábbis a legtöbb) képesség megnyilvánul.

A képességek rendszerű leírására e rövid bemutatás nem vállalkozhat, néhány, a létmód szempontjából fontosnak tűnő képesség érintésére azonban adott a lehetőség.

Az értelmiségit jellemzi mind az empirikus, mind a transzcendentális (ön)reflexió képessége. Az empirikus (ön)reflexió elsősorban a mindennapokban érvényesülő reflexió, a transzcendentális (ön)reflexió (a belevettség/belerendeltség világaira való reflexió) olyan transzcendenciát jelenít meg, amely csak a mindennapokra való vonatkozásában releváns. Az értelmiségi transzcendentális reflexió álláspontjának kialakításához el-távolít, és ezzel az el-távolítással teret nyit, mozgásterének terét (ennyiben az értelmiségi nemcsak világ-, hanem térképző is).⁶ A transzcendentális reflexió hozza létre a par excellence értelmiségi világokat.

Az értelmiségi szocializáció legfontosabb eszköze az interpretáció. Az interpretáció mint képesség megértő értelmezés. Az interpretáló értelmiségi okozza a hermeneutika halálát: az interpretátor „... saját nevében beszél, s lemond arról az igényről, hogy másokért vagy mások helyett tegyen - nem tesz úgy, mintha Hermész isteni küldetését folytatná. Ám Hermész nélkül hermeneutika sincs - az interpretáció megszűnik adekvát hermeneutikai gyakorlat lenni”.⁷

A distancialitás képessége arra alapozódik, hogy az értelmiségi létmódnak (bizonyos fokig) idegennek kell maradnia a világban ahhoz, hogy távolságot tarthasson tőle, valamint önmagától, és így szabad (nyitott, választó) legyen. Ez teremthet az értelmiséginek saját világot, azaz ebben az esetben érvényesül az individuum világgépítő szerepe.

Vajda úgy látja, hogy a görögökkel jelenik meg a distancia. Az élet, az élet értelme problémává tétetik és kísérelt történik a probléma megragadására (filozófia), és a lehetséges (vélt) problémamegoldások lehetséges (vélt) megvalósítására (politika).⁸ Nietzsche a distancia pátoszáról beszél és mint általános, elemi erejű és élénk érzést írja le.⁹

A kritikai viszony képessége egy adott jelenvalólét/dolog érvényesülési határainak kijelölésére, a jelenvalólétnek/dolognak (mozgásnak, térkitöltésnek stb.) a kijelölés fényében történő megítélésére alkalmas szótárral rendelkezés. Ez a szótár teszi lehetővé a mozgásterek keletkezésének és megszűnésének, a keletkező és megszűnő mozgásterek viszonyának, a jelenvalólét/dolog adott mozgástéren belüli helyzetének leírását.

Értelmiségivé válni, értelmiségiként élni az érett-modernben - olyan embereket jelent, akik nem bírják ki a gondolatot, hogy nem önmaguk teremtményei, mert - szerintük - a bűn nem egyéb, mint az önteremtés elmulasztása.¹⁰

Jegyzetek

1. Az érett-modern, mint régi-új mozgástér még csak felsejlebben van. Beláthatósága nem olyan mérvű, hogy átfogó fenomenológiai deskripciójára sort keríthessünk. Néhány, világosabb kontúrú tér-elemről azonban már érzékeltethetünk valamit (a később említésre kerülő fogalmi leírás mellett): az érett-modern térkitöltési dinamikáját elsősorban a kettős kötések (a kettős kötés ... „két, egymással logikai-diszkurzív értelemben összeférhetetlen, de önmagában konzisztens ... állítás, pozíció ... egyidejű, egyformán hangsúlyos, normatív, azaz mindkét irányból egyaránt kényszerítő jelenléte” - Simon Attila-Sutyák Tibor: A részlegesség szövödményei. Alföld, 1997/5. 88. p.) jelenthetik, amelyek bizonyos elemeire a folyamatos oldódás jellemző, anélkül, hogy a kettős kötés alapfeszültsége megszűnne (a genetikus és a társadalmi a priori, tulajdonképpenien a nem-tulajdonképpeniségben, reflexió és fikció a filozófiában stb.); a világ és az egyén estleges, az esetlegesség szabad mozgástér és lehetőség, ahol nincs biztonság, nincsenek garanciák és nincs fundamentum (részletesebben lásd Vajda Mihály: Nem az örökkévalóságnak. Osiris Bp., 1996. 170. p.) A szabad, azaz az esetlegesség kihívásával szembeforduló és választó személyiség világának ontológiai szerkezete az esetleges személyiség és az estleges világ - mindkettő választható (a személyiség választja a saját és a világ esetlegességét - így alakul át a esetlegesség sorssá); a bizonyosság hiányának (a bizonyossági vágy megszűnését követően a szellem „ ... a maga ... módján képes ... a lehetőségek vékony kötelén megmaradni, sőt a mélységek fölött táncolni.” - állítja optimistán F. Nietzsche - F. Nietzsche: A vidám tudomány. Holnap, 1997. 261. p.) elfogadása és a személyiség maga választotta bizonyossága (saját szótár, saját nyelvjáték játszása); belenyugvás abba „ ... hogy a világ nem megy sehová. Itt ilyen, ott meg olyan”. Az azonban fontosnak tűnik, hogy ebből „ ... nem következnek: ... mindenütt muszáj olyannak elfogadni, amilyen.”(Vajda Mihály: u.o. 424. p.)
2. Az érett-modernhez viszonyulva az értelmiség is elvégzi a magára vonatkozó gyázmunkát: elsiratja társadalmi-politikai illúzióit (utópiáit), és közben megkísérli elfoglalni az új kiindulópontokat.
3. A világnézeti-világmagyarázati nyelvjátékok szerepe az, hogy értelmet adjanak az értelmiségi létezésnek. A metafizikus értelmiségi esetében az életfeladat és cél felismeréséhez, valamint megvalósításához nyújtanak segítséget (erős helyzetű világmagyarázati nyelvjátékok - világnézetek, ideológiák), az ironikus értelmiségi esetében esetlegességeinek felismeréséhez nyújtanak segítséget (gyenge helyzetű világmagyarázati nyelvjátékok - világmagyarázatok; még ettől is gyengébb helyzetű világmagyarázatok - világlátások - a világok sokaságához olyan szemléleti és személyiségsszervező világlátás rendelhető, amely hozzájárulhat az élet értelmének megfogalmazásához és ezen életértelem megvalósításához - állítja erről M. Heidegger (lásd Martin Heidegger: Schelling értekezése az emberi szabadság lényegéről. T-Twins Bp., 1993. 47. p.).

4. A metafizikus értelmiségi - világnézete , ideológiája erős jellegéből következően - egy világmagyarázat köré rendezi az életének értelmet adó nyelvjátékokat.
5. Az ironikus értelmiségi - világmagyarázata gyenge jellegéből következően - nem szükségszerűen egy világmagyarázat mentén fogalmazza meg élete értelmét. Különböző interakciós nyelvjátékcsoportokat eltérő világmagyarázatok befolyásolhatnak anélkül, hogy ez az értelmiségi egészének viszonyrendszerében zavart eredményezne.
6. A téblábolás - Simon és Sutyák szerint - Vajda önértelmező metaforája, amelynek lényege az lehet, hogy mindig csak arról állítunk valamit, amiről nem tudunk semmit (Simon Attila-Sutyák Tibor: i.m. 88. p.)
7. Az értelmiségi világok kifejezés nem úgy értendő, hogy van az értelmiségi, akihez ráadásként egy világ is járul - az értelmiségi önmagában világgépző, és mint világgépzőnek vannak világai (a világgépzésről részletesebben lásd: Fehér M. István: Martin Heidegger. Göncöl Bp., 1992. 129. p.). „Nem az a helyzet, hogy az ember van, és ezen kívül meg alkalomszerűen szert tesz egy világhoz viszonyuló létviszonyra - a jelenvalólét, amint van, világban-benne-lét” - hangsúlyozza Heidegger (M. Heidegger: Lét és idő. Gondolat Bp., 1989. 162. p.) A Schelling értekezésben pedig nyomatékosan aláhúzza: „Csak egyetlen világ lehetséges, ha a világ = a dolgok összessége. Világok sokasága létezik azonban, ha a világ az összességnek mindig csak egy bizonyos nézőpontból történő szemlélete.” (Martin Heidegger: Schelling értekezése ... 44. p)
8. Részletesebben lásd Fehér M. István: Martin Heidegger ... 133-134. p.
9. Heller Ágnes: Életképes-e a modernitás? Latin Betűk Debrecen, 1997. 280. p.
10. Vajda Mihály: Nem az ... 336. p.
11. Friedrich Nietzsche: Adalékok a morál genealógiájához. Holnap, 1996. 21. p.
12. Richard Rorty: Esetlegesség, irónia és szolidaritás. Jelenkor Pécs, 1994. 126-127. p.

A magyarországi egyházak, felekezetek történelmi fejlődésének általános jellemzői a két világháború között

Auszug

Aus der Fachliteratur fehlte bisher die Bearbeitung der Geschichte der ungarischen Kirchen und „kleinen Konfessionen“ zwischen 1919 und 1945. Heute haben wir die geschichtliche Perspektive und auch die archivarischen Quellen sind zugänglich. Die objektive, unvoreingenommene Ausarbeitung der Kirchenpolitik zwischen 1919 und 1945 möglich zu sein. Die Geschichte der ungarischen Kirchen ist ein wichtiger Teil der europäischen Geschichte, ohne deren Kenntnis unser Wissen von dieser Epoche nicht vollständig sein kann.

Hazánk a közép- kelet-európai régió országaként az istváni államszervezés és a nyugat-európai hatások következtében keresztény ország. A keletről és délről érkező vallási hatások nem tudtak tartósan meggyökeresedni. A nagy egyházszakadás idején (1054) Magyarország a római katolikus és a görögkeleti egyház határvonalára esett. Az a vonal amely a két nagy keresztény egyházat elválasztja, Lengyelország és Magyarország keleti határainál húzódik. A reformáció, amely Nyugat-Európából indult, a történelmi Magyarország keleti pereménél állt meg. Csupán egyetlen, nem nyugat-európai indíttatású felekezet tudott hazánkban történelmi szempontból meggyökeresedni, a zsidó felekezet. Ennek fő jellemzője a többi vallásfelekezettel szemben, hogy a közép-kelet-európai régió határain túl mind Nyugat- mind Kelet-Európában terjedt el a vallás. A négy történelmi vallás - a római katolikus, az evangélikus, a kálvinista, az izraelita - mellett az ún. kisegyházak (unitárius, anabaptista), amelyek részben ugyancsak történelmi gyökerűek, hiszen a protestantizmus további hajtásaiként találtak otthonra hazánkban, részben pedig a XIX. sz. közepétől honosodtak meg mint a protestantizmus legfrissebb hajtásai:

- Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezet
- Magyarországi Baptista Egyház
- A Hetedik Napi Adventista Felekezet
- Magyarországi Metodista Egyház
- Magyarországi pünkösdi mozgalmak
- A Keresztyén Testvérgyülekezet
- Üdvhadsereg
- Isten Egyháza
- Ókatolikus Egyház
- Jehova Tanúi

/Forrás: A magyar protestantizmus 1918-1948. Tanulmányok 216-236. o. /

Magyarország népessége 1920-ban vallás szerinti megoszlásban:

Katolikus	Református	Ágostai evangélikus	Izraelita	Egyéb
63,9%	21,0%	6,2%	5,9%	0,2%

/Forrás: Gergely Jenő: Katolikus egyház, magyar társadalom. 26. o. /

Az adatok is azt igazolják, hogy a keresztény egyházak, s ezen belül is a katolikus klérus súlya meghatározó. A két világháború közti Magyarország keresztény nemzeti ideológiájának a „hivatalos” keresztény egyházak jelentették az intézményi alapját.

A történelmi egyházak súlyát növelte, hogy az iskolarendszerbe szervesen beépültek, hiszen meghatározó szerepük volt. Mindezt különböző mértékben, de olyan nagyon támasztotta alá, amely a történelmi egyházakat gazdasági tényezővé is tette.

Jogrendszerünk 1848-tól fokozatosan fejlődött, s e rendszer szemléletesen mutatja, hogyan változik az egyházak helyzete a polgárosodó, modernizálódó Magyarországon; természetesen nem szabad megfeledkezni a közép-kelet-európai régióról, s abban elfoglalt helyünkről, ha az egyházak jogi státuszát vizsgáljuk.

Az egyházak helyzetének rendezésében döntő fontosságú az 1895-ös esztendő. Ekkor szentesítette Ferenc József az 1895:XLIII. törvénycikket *A vallás szabad gyakorlatáról*:

„1. §: Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, és azt az ország törvényeinek, valamint a közérkölcsiség kívánalmainak korlátai között külsőképpen is kifejezheti és gyakorolhatja. Senkit sem szabad törvényekbe vagy a közérkölcsiségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésére kényszeríteni.

2. §: a polgári és politikai jogok gyakorlására való képesség a hitvallástól teljesen független;

3. §: vallási hite vagy egyházi szabályai senkit sem menthetnek föl törvényen alapuló bármely kötelesség teljesítésétől;

4. §: egyházi fenyíték nem alkalmazható senki ellen abból az okból, mivel az illető törvényben rendelt valamely polgári kötelességét teljesítette, vagy törvényben tiltott valamely cselekvést nem vitt véghez, vagy pedig mivel törvény által engedett polgári jogait szabadon gyakorolta;

5. §: valamely vallásfelekezetből kilépni, vagy valamely vallásfelekezetbe belépni mindenkinek szabad a törvényekben megállapított feltételek alatt;

6. §: a latin, a görög és az örmény szertartású katolikus, az evangélikus református, az ágostai hitv. evangélikus, a görög-keleti szerb és a görög-keleti román, valamint az unitárius egyházakra és híveikre - nem különben az izraelitákra vonatkozó törvények és jogszabályok változatlanul fenntartatnak.”¹

E törvény 1947-ig érvényben volt, s alapját jelentette a vallásgyakorlatnak, szabályozta az állam és az egyház viszonyát. Kialakult a háromfázisú jogi rendszer, amely a felekezeteket három kategóriába sorolta:

1. „A bevett felekezet olyan felekezet, ill. egyház, amelyet az állam közjogi testületnek ismert el és különféle előjogokkal rendelkezik, és az állam támogatásában részesíti.”²

2. „Az elismert felekezetek ... olyan felekezetek, amelyek szabadon működhetnek, de nem kaptak állami támogatást.”³

3. Az el nem ismert felekezetek kategóriáját már nehezebb meghatározni, hiszen ezek léteztek, működtek. Ide tartoztak a szabadegyházak. „A Horthy-korszak egyházpolitikája a bevett egyházak érdekeinek védelmét szolgálta, új vallásfelekezetek elismerésére nem került sor.”⁴

Az 1895:XLIII. tc.-nek egy sajátos értelmezése alakult ki, amelynek lényege így foglalható össze: „az a szabadság, amit a szekták ... törvényeink alapján élveznek, az őket követő egyesek vallásgyakorlati szabadságának összessége, de annál nem több.”⁵

Mindez azt jelentette, hogy nem tarthattak közös, nyilvános istentiszteletet, nem lehetett sem ingó, sem ingatlan közös vagyonuk. A szektaként kezelt kisegyház sem tagjaival, sem mással semmiféle hivatalos jogviszonyban nem lehetett. Zárt körű gyűlést viszont tarthattak, közös istentisztelet céljából. Az 1895:XLIII. tc. 1. §-a, amely a szabad vallásgyakorlat alapelvét mondta ki, így súlyosan sérült. A szabadegyház közösségek állandó „közrendészeti ellenőrzés” alatt álltak, ügyükben a Belügyminisztérium intézkedett, sőt az illegális kommunista mozgalomhoz hasonlóan veszélyesnek ítélték őket.

Több kísérlet is történt, hogy a kérdést rendezzék, de a „szektaveszély” elkerülésére és megoldására tett kormányzati intézkedések nem vezettek el a kardinális rendezéséhez az 1920-as és 30-as években.

A bevett, az elismert, az el nem ismert (interkonfesszionális) felekezetek jogi kategóriái igazolják, hogy az 1895:XLIII. tc. kitételei a szabad vallásgyakorlatról felemásan, torzán valósulnak meg.⁶

Ha a dualizmus korának vallás- és egyházpolitikáját összehasonlítjuk a Horthy-rendszer politikájával, látható, hogy lényegi előrelépés nem történt; továbbra is fennmaradt az állam és a „hivatalos” (történelmi), ezen belül is a keresztény egyházak bensőséges viszonya, amelyet az állam az egyházpolitikai törvényekben, kodifikált jogokban szabályozott.

A két világháború közötti Magyarország vezérideológiája a keresztény nemzeti gondolat volt. Ebbe integrálódott a történelmi keresztény egyházak valláserkölcsei felfogása. „A magyarországi keresztény egyházak illeszkedtek az új hatalomhoz, és ezt közös eszmei alapállásuk tette lehetővé. Az egyházak által képviselt ideológiát, intézményesen folytatott propagandáját kiegészítették és hatékonyá tették az egyházon kívüli szervezetek és mozgalmak. Az egyház továbbra is meglévő nagy társadalmi tekintélye és erkölcsi monopóliuma teremtett ennek megfelelő talajt. ... Az egyházak közül mint ideológiai tényező a mérvadó a katolikus volt, de mögötte jelentős szerep jutott a protestáns, főképp a református egyháznak.”⁷

A hivatalos ideológia és a történelmi egyházak közös ellenséget láttak a szabad egyházi közösségekben, s ez vallási részről támasztotta alá a fentebb jelzett „rendészeti” intézkedéseket.

1924-ben egy belügyminisztériumi rendelet állapítja meg, hogy a szekták egyre intenzívebb tevékenységet fejtenek ki, agresszivitásukkal sértik a történelmi egyházak hitelveit és előljáróit, és káros világnézeti elvek hirdetésével az állam rendjét veszélyeztetik.⁸

A „történelmi” egyházak is felléptek a kisegyházak ellen. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felhívja a katolikus egyház figyelmét a szekták tevékenységének fokozódására. A püspöki kar Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspököt bízta meg egy közös pásztorlevél megfogalmazására a szekták ellen. Az evangélikus egyház egyetemes közgyűlése is beadvánnyal fordul a belügyminiszterhez, és kéri, hogy a hatóságok „egyházunk lelkeszeivel egyetértésben igyekezzenek a történelmi egyházak s a magyar nemzeti társadalom egysége ezen felbontóinak, a népünket demoralizáló és sajátos karakteréből kiforgatók, ezen sok esetben gyanús egyéneknek aknamunkáját a maguk hatáskörében a rendelkezésükre álló eszközökkel megakadályozni.”⁹

A protestánsok a katolikusokénál is erőteljesebb fellépést az magyarázza, hogy elsősorban a protestáns történelmi egyházak híveiből toborzódtak a kisebb felekezetek.

A történelmi egyházak vezérhajója a katolikus klérus volt. Ő töltötte be a vezető szerepet. A katolikus szerzők a századforduló és az 1945 közé eső időszakát, amely közel fél évszázadot ölel fel, katolikus reneszánsznak, katolikus megújulásnak nevezik.

A patetikus külsőségek, a megélnékülő hitélet, a tömegek vallásossága, a nagy számban épülő templomok, a sok szervezet, intézmény, újság és folyóirat az egyház befolyásának erejét, hatalmát reprezentálta.

A vallás és a hit iránti igény és annak intenzitása termelte ki a katolikus egyházon belül a szerzetesi intézmény valódi reneszánszát. A Horthy-korszak végére annyi férfi szerzetes élt Magyarországon, mint korábban a történelmi ország területén. Az apácarendek létszáma megduplázódott. Új férfi és női rendek telepedtek meg vagy alakultak hazánkban. A szerzetesi intézmények behálózták az egész társadalmat, az oktatás-nevelés fórumaitól a betegápoláson és a szociális gondozáson át a kultúra, a sajtó és az egyesületi élet színteréig.”¹⁰

A katolikus hitélet megerősödésében és kivirágzásában döntő szerepe volt annak a kettős traumának, amelyet egyrészt a trianoni békeszerződés, másrészt a tanácsköztársaság okozott. A békeszerződés az „oldott kéveként” darabjaira hulló nemzet fiait befelé fordulásra, a hitbe való vigasztalódásra és a remény keresésre sarkallta. A proletárdiktatúra egyház elleni erőszakos fellépése ugyancsak ellenreakciót váltott ki.

A katolikus egyház és a protestáns egyházak a magyar oktatásügyben meghatározó pozíciókkal rendelkeztek. „Az 1930-31-es tanévben a katolikus egyházi elemi iskolák száma 3147, a középfokú iskolaké 124, a felsőfokúaké 13 volt. 1938-ban az elemi iskolaké 2995, a polgári iskolaké 80, az óvónőképzőké 3, a tanító(nő)képzőké 32, a gimnáziumoké 45, felsőkereskedelmiké 7, a hittudományi főiskolaké 22 volt. Emellett rendelkeztek jogakadémiával, ill. a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen (mai ELTE) működött egy katolikus hittudományi kar.”¹¹

Az egyházi iskolákban az egyház által jóváhagyott és kiadott tankönyvek alapján folyt a tanítás. Ez a vallásos világnézet, a keresztény nemzeti ideológia megalapozásában játszott döntő szerepet.

A katolikus egyház az államhatalomban is jelentős befolyással bírt. Integrált része volt a polgári rendszernek. A képviselőház mellé 1927-ben megszervezett felsőházban a katolikus érsekek és megyéspüspökök - a tanító rendek főnökei - és a pannonhalmi főapát a törvényhozásban fontos szereplők voltak.

A „napi politikában” való részvételhez ambivalens módon viszonyult az egyház, hiszen XI. Pius (1922-1939) nem vette szívesen, ha a lelkipásztorok (plébánosok) politikai szerepet vállalnak. A képviselői választásokon való indulást külön engedélyhez kötötték az egyházi törvények. A „pártpolitikától” is távol tartotta magát a klérus, hiszen egyetlen párttal sem kötelezte el magát. Az egyenlő távolságtartás azonban inkább a mindenkor hatalomhoz, kormánypárthoz való kompatibilitás lehetőségét biztosította.

Az állam és az egyház kapcsolatában két miniszteri tárca játszott fontos szerepet: a vallás- és közoktatásügyi és a népjóléti. Ez utóbbit Bethlen miniszterelnöksége idején Vass József kalocsai nagyprépost töltötte be. A megyei, a városi törvényhatósági bizottságokban nagy számban voltak papok. „A törvényhatóságokról szóló törvény hivatalból tette lehetővé, hogy az 1930-as években a megyei jogú bizottságokban 159, a törvényhatósági jogú városokéban 28 katolikus pap foglaljon helyet.”¹² A szociális kérdések megoldásában, a szegénygondozásban, a betegápolásban nagyon komoly funkciót vállaltak a szerzetesrendek és a katolikus karitász szervezetek.

Ha a katolikus egyház és a többi történelmi felekezet működését összehasonlítjuk, az analógiák mellett lényeges különbséget is látunk. A fennálló rendszerben betöltött szerepet döntően befolyásolja az, hogy a katolikus egyház hierarchiája élén a pápa áll, akinek abszolút hatalma van, s ez „kívülről” támasztotta és támasztja meg a római

katolikus nemzeti egyházat. Annak ellenére, hogy a pápaság az olasz egység létrejöttével megszűnt ún. világi hatalom lenni, befolyása nem csökkent ilyen mértékben. Azokban az országokban, ahol a katolikusok a lakosság többségét jelentették és jelentik a mindenkori államhatalomnak döntő tényezőként kell számolnia a Vatikánnal.

A XX. századi pápák szerepét hajlamos a világi politika kisebbiteni, de ha áttekintjük a pápaság e századi történetét, bebizonyosodik, hogy a nagyhatalmak sem hagyhatták és hagyták figyelmen kívül a mindenkori katolikus egyházfő állásfoglalását, politikáját. A pápa, befolyását negligálni lehet, de figyelmen kívül hagyni nem.

Jegyzetek

1. Balogh Margit - Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992 I. Kronológia, Bp. História - MTA Történettudományi Intézete 1993. 125. o.
2. Gergely Jenő: Katolikus egyház, magyar társadalom 1890-1986 Prohászktól napjainkig, Bp. Tankönyvkiadó 1986. 180. o.
3. Uo. 182. o.
4. Csizmadia Andor: A magyar állam és egyházak jogi kapcsolatának kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban, Bp. 1966. 119. o.
5. Vallás és közoktatásügyi hatályos jogszabályainak gyűjteménye; Összeállította: Harai László, Bp. 1955.01.27.
6. A magyar protestantizmus 1918-1948 (Tanulmányok) Szerk.: Lendvai L. Ferenc, Bp. Kossuth K. 1987. 205-206. o.
7. Gergely Jenő: i.m. 76-77. o.
8. Csizmadia Andor: i.m. 77. o.
9. A magyar protestantizmus 1918-1948: i.m. 208-209. o.
10. Gergely Jenő: i.m. 77. o.
11. Uo. 54-55. o.
12. Uo. 60. o.

Mike község idegenforgalmi lehetőségei

Abstract

In their study the authors analyse the possibilities of a village called Mike from the touristic point of view. Little villages like Mike with only 664 inhabitants can have very important attractive force from touristic point of view: the natural values. Mike is situated in the southern part of Somogy County surrounded by beautiful low hills. Other main attractive force is its gastronomy. The village is famous for its dishes made from potatoes. There are spas not far from the village. The main problem is the lack of accomodation. To develop tourism the village-people need the help of the self-government.

A falu fontos tényező a társadalom életében. A magyar mezőgazdaság és a falusi lakosság eredményei, a falun élők alapvető érdekei azt kívánják, hogy a hagyományokat a kultúrát ne viselhető dísznek, hanem az élet természetes részének tekintsék a községek lakói: hiszen a hagyományok felújítása és az egyéb adottságok az életet jelenthetik. Alapjait adhatják a falusi turizmusnak.

Az új kormány is felismerte ezt a lehetőséget és komoly figyelmet szentel a falusi turizmus fejlesztésének. Ennek az iparágak jövője van, de egyelőre sajnos kevesen hiszik el. Mike vezetői és lakói szerencsére nem ehhez a csoporthoz tartoznak.

A község Kelet-Belső-Somogyban található a Nagyatádról Kadarkútra vezető országút mentén. Lélekszáma 664 fő. 1446-ban a várnai perjelség, majd Török Bálint és Török János birtokaként szerepelt amíg török kézre nem került. Az 1554. évi török kincstári adójegyzék Miske néven említi. Azután elnéptelenedett. A 19. század elején Somssich Pongrác németeket telepített be. Ő építtette a kastélyt és a mauzóleumot. A falut övező erdő híres vadászterület, a kényelmes vendégház egy halastó partján áll. A lakosság egy része a helybeli mezőgazdasági szövetkezetben és a varrodában dolgozik. Híres burgonyatermelő vidék.

Mike idegenforgalmi erőforrásai:

A turizmus már ma is a földkerekség egyik vezető iparága s ez még inkább így lesz az ezredforduló után. A verseny fokozódik, Magyarországnak is nagyobb konkurenciával kell számolnia.

Mike és környéke Somogy megye egyik leggyönyörűbb vidéke. A településnek és környékének legértékesebb kincse maga a táj, a helyenként még szinte érintetlen természet, a tiszta levegő, a nyugalom.

A **természeti feltételek** kedvező együttese igen fontos alkotó eleme az idegenforgalmi vonzásnak:

Az üdülés a pihenés szentpontjából fontos tájelem az **erdő**. A vadászatnak és a bakancsos turizmusnak nyújt kiváló lehetőséget. S ha nem gyalog, akkor kerékpáron vagy lóháton lehet barangolni a fák alatt.

A következő természeti erőforrás az elérhető **víz**! Távolabbi nagy vizek a Dráva és a Balaton, helyben pedig a halastavak biztosítanak pihenést és kikapcsolódást.

Fontos természeti adottság a **gyógyvíz**: Nagyatád, Csokonyavisonta, Szulok - könnyen elérhetőek még tömegközlekedési eszközökkel is. Ezek a fürdőhelyek szívesen látják a gyógyulni vágyókat.

Mikébe látogató turista bekapcsolódhat az úgynevezett ökoturizmusba, melyhez alapot a Duna-Dráva Nemzeti Park, Kaszó-pusztá, Baláta-tó - és a most védetté nyilvánított mikei erdő adja az alapot. A természet értékeit szem előtt tartva bővíteni kell a máshol már szívesen „működő” tanösvényeket.

A felsorolt tényezők együttesen adják a falusi turizmusra, üdülésre, hétvégi pihenésre alkalmas **természeti környezetet**.

A természeti adottságok mellett nagy vonzerő lehet a **gasztronómia**. Egy 1996-os felmérés szerint a külföldi turisták mindenekelőtt a világhírű magyar gasztronómiáért, a szintén híresnek mondott magyaros vendégszeretetért, valamint számos szép táj megtekintéséért lépik át Magyarország határát.

Gondolni kell az ingyencikre! Az ide utazóknak ne csak a szemük gyönyörködjön, de az ínyüket, gyomrukát is kényeztessük el! Legyen a településeken olyan vendéglő, ahol az ország jellegzetes ételei mellett a helyi specialitások is szerepelnek. Élvezzék a különleges ízeket, zamatokát!

Mikében a **krumpli** lehet a gasztronómiai turizmus alapja. Jó krumpli termő vidék ez. Gyomort bizsergető vonzerő lehet a belőle készült étel.

A burgonyatermelés Mike esetében nemcsak egyszerű „művelési ág”, hanem a falusi turizmust erősítő tényező is. Így a burgonyaterületeknek nemcsak termelő funkciója van, hanem gerjesztő hatása van az idegenforgalomra és erősíti a „Krumplis Fáni” javasolt márkanévét. Növelheti a keresletet, még akkor is, ha a látogató tisztában van azzal, hogy a „mikei” burgonya nemcsak Mikében termelt és terem.

A falu arculata rendezett, néhány műemléket is őriznek. Műemlékei közül értékes a Somssich-kastély (1821), a Szent Vendel szobor, a régi malom és a Somssich mauzóleum. Ezek a műtárgyak szolgálják az idegenforgalmat, növelik a település történelmi jellegét, vonzerejét.

Mike sváb faluként testvérközségi kapcsolatot épített Ingstetten német településsel. Az egyre izmosodó kapcsolatot jelzi, hogy a német polgármester után egyre több német állampolgár vásárolt házat és telket a faluban.

Így, a felsoroltak után érthető az önkormányzati vezetők véleménye a falusi turizmus fejlesztésében, mert mint mondják: „Mindig bizakodjon az ember, a legkisebb reményt is táplálni kell!”

Összefoglalva elmondható, hogy Mike és környéke rendelkezik azokkal a vonzerőkkel, amelyek a külföldi turistát - de a belföldit is - érdeklik, és értékkel rendelkezik. A környék gazdag termálvízben, gyönyörű tájak, egyedülálló természeti jelenségek találhatók meg itt - így Mike és környéke a falusi turizmus egyik „paradicsoma” lehetne.

A tömeges falusi turizmus kialakulása e körzetben is, természetesen a gazdasági-társadalmi fejlődés függvénye. Közismert, hogy nálunk az idegenforgalom csak a 60-as évektől bontakozott ki, mely felerősítette a belföldi turizmust is. Ez utóbbi szorosan összefüggött az életszínvonal emelkedésével (jelenleg csökkenésével), a közlekedés fejlődésével és az idegenforgalmi létesítmények kiépítésével. A fellendült turizmus a 60-as, 70-es években a klasszikus idegenforgalmi központokat (Balaton, Budapest, melegvízű fürdőhelyek, történelmi városok) célozta meg, így a 80-as évektől egy decentralizációs folyamatnak lehettünk tanúi.

Még semmi sem alakult ki „igazából”, amikor jött a rendszerváltás és a turizmus teljesen spontán módon kezdett „fejlődni”, mely a pozitív hatások mellett negatívokat is hozott. (Közbiztonság romlása, feketegazdaság, valutázás, prostitúció stb.). Most kezdünk rájönni, hogy a bevételek tartós növekedésének és a turizmust kísért negatív hatások mérséklésének alapja a tudatos fejlesztés feltételeinek megteremtése lehet.

Mike esetében is fennállnak ezek. A vonzerők megléte önmagában még kevés a falusi turizmushoz. Az is kell hozzá, hogy a falu megfelelő fogadóképességgel rendelkezzen. A fogadóképességnek igen sok eleme van, de a legfontosabbak a következők: a település elérhetősége, a közlekedési infrastruktúra, a kommunikációs infrastruktúra, érkezési, szórakozási, sportolási és kulturális lehetőségek, egyéb szolgáltatások és nem utolsósorban a reklám és marketing tevékenység.

Ezek közül is kiemelkedő fontosságú a falusi turizmus esetében a szálláshely. Hiszen csak így lehetséges, hogy a vendég megismerhesse a falusi életkörülményeket, élvezhesse a vonzerők közül a csendet, nyugalmat, egészséges környezetet.

Összességében megállapítható, hogy jelenleg Mike fogadóképessége gyengébb, mint a vonzerők, azaz az idegenforgalmi adottságok összessége. A hiányok persze felszámolhatók, feltéve, ha sikerül a fejlesztésekhez szükséges anyagi forrásokat megteremteni, és a térségi összefogást nem csak a szándékok és szavak szintjén megvalósítani.

A *jövőbeni fejlesztési lehetőségeket* a következőkben állítottuk össze a lakosság, a térséggel foglalkozó szakemberek és a saját szakmai tapasztalatainkra építve:

I. Humán infrastruktúrák:

a./ A fejlesztési koncepció alapelvei:

1. Az első számú kulcskérdés a pontosan rögzített, döntési kompetenciával rendelkező önkormányzati működés.
2. A második (szellemi, kulturális kulcskérdés) az igen tágan értelmezett helyi kultúra fejlesztés. Kiemelkedő fontosságú a helyi társadalom integratív és kohéziós erejének növelése. Bármilyen fejlesztés csak akkor lehetséges, ha a településen élők személyes ügyüknek is tudják tekinteni azt.
3. Külön hangsúlyozandó, hogy a településfejlesztés hatékonyan csak regionális összefüggés-rendszerben képzelhető el.
4. A településfejlesztés végső célja maga az ember, ezért a településnek az egyén számára kell igényes és szükségletei szerinti életteret biztosítania.

b./ A fejlesztés gyakorlati jellegű programjai:

1. Speciális helyi politikai - és önkormányzati szakapparátus programra van szükség.
2. Autonóm és politizálásra képes helyi társadalom hiányában sajátos, ennek kialakulására irányuló közösséggeneráló projektek bevezetése szükséges.
3. Folytatni kell az erőforrás feltáró (természeti erőforrások, hagyományok, mentalitások stb.) fejlesztő programot.
4. Szükség van a bevonandó külső erők számára kellő információs bázis megteremtésére.

II. Gazdaság:

Mike község lakosságmegtartó kérdésének kulcskérdése a foglalkoztatási lehetőség megteremtése, elsősorban a gazdasági élet területén.

a./ Mezőgazdaság:

1. Munkaigényes művelési ágak és növénytermelési ágak súlyának emelése. (a burgonyatermesztés mellett a dohánytermesztésre gondolunk itt elsősorban)
2. Mezőgazdasági alapanyagok feldolgozása és forgalmazása.
3. Lehetőség van a tájkímélő, extenzív kultúrák feltámasztására, és ezen keresztül a szakképzetlen munkaerő foglalkoztatására.
4. Támogatni kell a különböző mezőgazdasági vállalkozásokat.

b./ Szolgáltatás: A foglalkoztatás, az életminőség javítása érdekében meghatározóvá válhat a szolgáltatás, amely egyéni vállalkozások formájában működhet. Gondolunk itt

a mezőgazdasági tevékenységet és a falusi turizmust, vendéglátást kiszolgáló szakmákra és kereskedelemre.

c./ Falusi turizmus: A falusi turizmus komoly követelményeket támaszt a vendégfogadó falvakkal szemben. A település környezeti állapotának infrastruktúrájának, szolgáltatásainak megfelelő színvonalat kell elérnie. A programszerű falusi turizmus bevezetése Mikében a szállásadókon kívül számos termelő és szolgáltató számára jelent helyi piacot, vállalkozási lehetőséget. E multiplikátor hatás révén az ingatlanon kívül más tőkével nem rendelkező falusiaknak a vállalkozásba kezdés sokszor egyetlen esélyét kínálja.

A vendégfogadás Mikében a településfejlesztés új erőforrása lehet. A helyi piac erősítésével a szakképzetlen és a női munkaerő lekötésével a foglalkoztatási problémákat is enyhítheti. A fentiek megvalósítását a Zselica Szövetség mellett - melynek tagja Mike - nagymértékben segítheti a most alakuló Térségi Információs Iroda, amely felvállalhatja az információközvetítést, az igény szerinti szakemberképzést és a programok megszervezéséhez szükséges pénz pályázati úton történő megszerzését.

Irodalom

1. Kraftné dr. Somogyi Gabriella: A falusi turizmus hagyományai és lehetőségei Dél-Dunántúlon. Szaktanácsok, 1992, 3-4. szám, 16-20. p.
2. Csapó T. - Magyar M.- Szabó B.: A falusi turizmus helyzete Vas megyében. Vasi Szemle, 1998. LII. évf. 5. szám, 570-582. p.
3. Kenéz Gy.-né: Az agroturizmus. In: A falu. 1995. X. évfolyam 2. szám, 83-91. p.
4. Szabó G.: A falusi turizmus mint a vidéki kisvállalkozás-fejlesztés egyik lehetősége. In: Juss 1992/4. szám, 76-84. p.
5. Csepregi T. - Hajós L.: A falusi turizmus szerepe az integrált vidékfejlesztésben. IV. Falukonferencia, Pécs, 1997.
6. Horváth J.: Kaposgyarmat idegenforgalmi lehetőségei. Kistelepülések és a falusi turizmus c. Konferencia, Kaposgyarmat, 1997. szeptember 18. 23-24. p.
7. Csáky Cs.: Üdülés a gazdaudvarban vidéken... Kistelepülések és a falusi turizmus c. Konferencia, Kaposgyarmat, 1997. szeptember 18. 5-7. p.
8. Berényi I.: A falusi turizmus és a területrendezés. Kistelepülések és a falusi turizmus c. Konferencia, Kaposgyarmat, 1997. szeptember 18. 2-4. p.
9. Takács J.: A falusi turizmus és a hátrányos területek felzárkóztatása. A falu, 1990. 1. szám, 10-15. p.
10. Horváth J.: Falukutatás szerepe az agrárszakember-képzésben. Kistelepülések és a falusi turizmus c. Konferencia. Kaposgyarmat, 1997. szeptember 18. 31-32. p.

Vöckönd

Abstract

The study gives a short description of a village called Vöcköd, situated in Zala Country. It is a little village with a long history. The village has a very hard- working and ambitious population but 42% of the inhabitants are retired. Despite of its small income the leadership of the village helps the education of the youth and the local entrepreneurs. Vöcköd would like to be a village of tourism by developping accomodation facilities.

A magyar falusi társadalom fejlődését 1945 után három történelmi jelentőségű esemény, illetve folyamat határozta meg: a földosztás, a mezőgazdaság szocialista átszervezése és az ország iparosítása. Ma ismét több településformáló folyamattal találkozhatunk. Nevezetesen: társadalmi, gazdasági rendszerváltással, valamint az urbanizációs szakaszváltással.¹

A fenti tényezők mellett a falu fejlődését döntően meghatározza a kistelepülésnek az ország gazdasági-, társadalmi térszerkezetében elfoglalt helyzete; a településnagyság, a városközelség és a termelőágazatok jellege.

Közismert, hogy a változások és az ezzel összefüggő népességkoncentráció elsősorban az aprófalvak életét és lélekszámát befolyásolta, illetve csökkentette. Ez a hatás területenként eltérő intenzitással érvényesült még egy megyén belül is. Általában azok a települések kerültek a leghátrányosabb helyzetbe, amelyek a városoktól, illetve a jó színvonalú központoktól távol fekszenek. Az aprófalvak megváltozott gazdasági - egyesek javuló, mások gyengülő - helyzete sajátosan osztotta meg a falusi társadalmat: átalakult a népesség foglalkozási szerkezete, korösszetétele, munkahely-, lakóhely viszonya, hogy csak a legfontosabbakat említsük.²

Mi a cél az aprófalvak kutatásával és jelen esetben a vöcköndi vizsgálattal? - megismerni a ma valóságát, az itt élő embereket és azt, hogy milyen módon jelennek meg a társadalom vérkeringésében. Vöckönd bemutatásával próbáljuk érzékelteni azt, hogy létezhet külön érdeke a társadalomnak és külön érdeke egy aprófalvnak.³

Vöckönd, az Észak-Nyugat Zalai Régió tagja, amely Zala megye észak-nyugati részén a Vas megyei határ ölelésében a Sárvíz patak és a Zala folyó völgyében, valamint az ezt körülvevő dombokon, 16 település társulásából jött létre.

Az érintett települések közvetlenül Zalaegerszeg körül, a megyeszékhelytől 5-15 km távolságra helyezkednek el a városba tartó utak, főutak mentén. A falvak - egy kivételével - 700-900 éves múltra tekintenek vissza.

Vöckönd a kapornaki apátság ősi birtoka volt. A falu első említése oklevelekben 1451-ben történik. Nem sokkal később - 1480-ban - már egyházas hely, azaz temploma lett. A meredek domb oldalába épített kis falu zárt fekvése miatt századunk közepéig sok népi hagyományt őrzött meg, amelynek hatása a mai napig is érezhető. A faluból kiemelkedő, kis dombon álló templomát - az 1900-as évek elején építették. Jellegzetes volt az építészet a faluban, amit bizonyít az is, hogy egyik régi házát a híres szentendrei Falumúzeumban állították fel. Ez az úgynevezett „Vöcköndi ház”. A falu fölötti meredek szőlők szinte „ráfolyanak” a házakra.⁴

Vöcköndöt száztizenheten lakják; az itt élők közül harminc gyerek és negyvenhét nyugdíjas otthona ez a falu. Nap mint nap huszonhét gyerek indul innen iskolába. A vöcköndi önkormányzat szociális vívmányai közül ki kell kiemelni, hogy mindannyian ingyen utaznak a buszon. Az önkormányzat a gyerekek tankönyveinek árát is állja; ezenkívül az óvodásoknak három-, az iskolásoknak öt-, a zalaegerszegi középiskolákba járó fiataloknak hatezer forint támogatást nyújt minden év szeptemberében. Az Esztergomban tanuló vöcköndi diákok sem maradnak ki a kedvezményekből: részükre tízezer forintot juttat a képviselő-testület. A négy milliárd forintos költségvetésből 1,2 milliárd utalnak át a pókaszepteki iskolának, félmilliárdot meg az óvodának. Ha hozzávesszük, hogy a kis falu százezer forinttal támogatja a megyei első osztályban futballozó Kemendollár FC-t - merthogy ebben a csapatban játszanak vöcköndi futballisták is -, elmondható, hogy ez a parányi település törődik a fiatalokkal.⁵ S ez a jövő szempontjából igen fontos.

Milyen az élet ebben a kis faluban?

A rendszerváltás után az emberek 2-3 holdas tagi részarányból kivett földeken gazdálkodnak, krumplit, kukoricát, szőlőt termelnek többnyire saját használatra. Otthon pedig tyúkot, disznót tartanak.

Harmincan járnak dolgozni Zalaegerszegre, heten viszont olyan munkanélküliek, akik ellátást sem kapnak.

1990 óta köves utak épültek, (az utak 85%-a burkolt) és a telefont is bevezették a lakások ötven százalékába, és lenne gáz is, ha az emberek nem mondtak volna nemet a „megbízhatatlannak” ítélt gáztársaságra. Az itt élők a Primagáz-ra szavaztak. A lakások száma negyvennyolc és 98% -ban van vezetékcsatlakozás ivóvíz és ötven százalékában pedig kábeltelevízió.⁶

A közösségi élet színtere az 1964-ben épült művelődési ház.

A vizsgált település az elöregedő demográfiai típusba sorolható, mivel az elöregedés aránya nagy a fiatalabb népességgel szemben. A népesség korszerinti összetétele ezt igazolja, mivel a település lakóinak 42%-a nyugdíjas és csak 23% iskoláskorú. Ennek ellenére a település helyzete nem reménytelen, hiszen az elvándorlás megállt és egyre többen telepednek le a faluban.

A vöcköndi ember munkaszerető és takarékos. Bizik az előrelépésben a falu megújulásában, tudva azt, hogy közös feladataik embert és erőt próbálók. Elkészült a falut átszelő út, és a hegyi pincékhez vezető út is megépült.

A közeljövőben legfontosabb feladat a vállalkozások élénkítése, új munkahelyek létrehozása, - elsősorban a falusi turizmus révén. A faluban jelentős természeti értéket képvisel a Zala-part és az itt lévő növény- és állatvilág. Érdemes megtekinteni a falu 90 éves templomát, mely közadakozásból épült és 200 éves orgonája felbecsülhetetlen értékű. A természeti környezetet figyelembe véve a csendes pihenést kedvelők itt megtalálják nyugalmukat, ki tudják elégíteni pihenési igényeiket.

Úgy látjuk, hogy Vöckönd rendelkezik kihasználatlan erőforrásokkal, adottságokkal. Gondolunk itt az erdőre, idegenforgalmi adottságokra és a helyi „borvidékre”. A lakások alkalmasak, vagy alkalmassá tehetők falusi vendéglátásra. Arra van szükség, hogy minél több vállalkozási ötlet, konkrét elképzelés legyen, mert az a tapasztalat, hogy a vállalkozásokhoz szükséges pénzügyi források, a hitelek önmagukban nem elegendőek ahhoz, hogy egy-egy falu, egy-egy térség gazdasága lendületbe jöjjön. Annak érdekében, hogy a falusi turizmus és a hozzá kapcsolódó vállalkozások fellendüljenek, térségi összefogásra, ösztönző környezetre, szervezett intézményekre, helyi és kormányzati támogatási rendszerre van szükség. Jelentős szerepeket tölthetnek be a vállalkozási alapítványok és intézetek, amelyek lényegesen javíthatják a

vállalkozások feltételeit, a kezdők tőkéhez juttatását, csökkentve azok kockázatát. Az önkormányzat vállalkozást menedzselő szervezetekkel, meglévő regionális fejlesztési pénzüintézetek segítségével támogathatja a vállalkozókat, nemcsak az idegenforgalomban, szolgáltatásban, hanem az ezeket „kiszolgáló” mezőgazdaságban és kézműiparban is. Fontos, hogy a falun is kialakuljon egy vállalkozói réteg, amely hasznosítani tudja a helyi adottságokat, javítva ezzel is a településen élők életkörülményeit és ellátását.

Egy kistelepülés megismerése nem enged meg mélyreható elemzést, de bepillantást ad lakóinak helyzetébe, életmódjába. Bizonyos következtetések levonására azonban elegendő. Összegezve elmondhatjuk, hogy a jelenleg adott feltételek mellett Vöcköndnek esélye van a megújulásra, fejlődésre. Adott a lehetőség a munkavállalásra, tanulásra, művelődésre a régió és a megye vérkeringésébe való bekapcsolódásra. A fejlődés alapja az üdülőfalúvá válás, melyhez a természeti környezet az alapellátás, a vízellátás, a vízhálózat, a lakásállomány, a telefonhálózat, valamint az itt élők élni akarása adottak.

Vöckönd fontosabb statisztikai adatai:⁷

1.	A településhez tartozó földterület nagysága:	279 hektár
2.	Állandó népesség (fő)	férfiak: 58 nők 59 Összesen: 117
3.	Nyugdíjas korú népesség (fő):	47
4.	Munkanélküliek száma (fő):	15-20
	semmilyen támogatást nem kap(fő):	7
	jövedelempótló támogatásra felhasznált összeg (ezer Ft):	38 (1997)
5.	Vállalkozások száma (fő)	iparban: 3 kereskedelemben: 3
6.	Kereskedelem, vendéglátás:	élelmiszerüzlet: 1
7.	Idegenforgalom:	nincs adat
8.	Szállítás, posta és távközlés (db)	személygépkocsik száma: 20 távbeszélő fővonalak száma: 25
9.	Lakáshelyzet, közműellátás:	lakásállomány: 48 vezetékes ivóvízzel rendelkező lakások: 47

Irodalom

1. Enyedi Gy.: - Fordulópont előtt a magyar falu. - Válság és kiút. Falukonferencia Pécs MTA RKK 1991. 10-18. p.
2. Horváth J.: Falukutatás szerepe az agrár szakemberképzésben. - Kistelepülések és a falusi turizmus. Konferencia Kaposgyarmat, 1997. 31-32. p.
3. Horváth J.: Előszó és köszöntő - Kistelepülések és a falusi turizmus. Konferencia Kaposgyarmat, 1997. 1. p. Vezetésemmel a PATE Kaposvári Kar hallgatói szociológiai csoportja az első - szentbalázi - település-tanulmányát 1977-ben készítette el, melyet aztán több kistelepülés részletes vagy teljes vizsgálata követett. Amikor a falvak gondoljaival és azok vizsgálatával foglalkozni kezdtünk, nem

gondoltuk, hogy majd az 1989-es rendszerváltás igazolja kutatásaink időszerűségét és azt, hogy ma már egy ritkán adódó valóságos társadalmi változást tudtunk megfigyelni. Mikor a falvak válsághelyzetét tettük vizsgálatunk tárgyává, nem gondoltuk, hogy az általunk is vizsgált társadalmi krízis átcsap társadalmi rendszerváltásba, hogy a falvak gondjai az új hatalomra szerveződő erők között az egyik legélesebb kérdéssé válnak, hogy a falu a magyar életforma jelentős, - sajnos egyre szűkülő területe az EU csatlakozás és a magyar prosperitás mércéjévé, szimbólumává válik.

4. Észak-Nyugat Zalai Régió. Vendégváró szőlőskertek. - Turisztikai információ. Zalaegerszeg. é. n. 12. p.
5. Rab L.: Vöckönd a béke faluja. Népszabadság 1996.IX.20. 5. p.
6. Vöckönd törzskönyve 1997 - Polgármesteri Hivatal Vöckönd.
7. Vöckönd. In. Zala megye kézikönyve 2. Kötet. (Magyarország megyei kézikönyvei 19.) 1998. CEBA Kiadó. 477-479. p.

Horváth Gyula
Pannon Agrártudományi Egyetem

Az ejido gazdasági szerepének változó megítélése (Mexikó 1920-1940)

Extracto

El estudio se ocupa de la reforma agraria en México. Analiza el papel del ejido en la economía mexicana durante los años 1920-1940. Durante este periodo en la política económica de la élite mexicana se puede separar dos tendencias. Ambas partidarios de la reforma agraria, una de ellas quería ayudar y desarrollar el ejido (Obregón, Cárdenas), mientras tanto la otra era contra el ejido y era en favor de la pequeña propiedad privada (Calles, Gobiernos del Maximato).

La concepción hacia del ejido se transformó durante el periodo de Cárdenas cuando el rol del ejido aumentó desde el punto de vista política y económica. Aumentando el rol del ejido Cárdenas quería también fortificar la alianza política-social dentro de la coalición populista.

Gazdasági szempontból a mexikói forradalom (1910-1917) fő célja a gazdasági rendszerváltás volt. Két alapvető tényező szolgált e mellett; az egyik a „kifelé forduló” gazdaságpolitika (desarrollo hacia afuera)¹ megváltoztatásának igénye, a másik, a belső piac bővítése a paraszti tömegek földhöz juttatása és az árutermelésbe való bekapcsolása.

Amíg a latin-amerikai térség legtöbb országában a gazdasági rendszerváltás azaz a kifelé forduló gazdaságról a befelé forduló (desarrollo hacia adentro) gazdaságra való áttérés úgy ment végbe, hogy a nagybirtokos réteg (latifundistas) gazdasági pozíciói intaktak maradtak (nem egy esetben ennek a politikai hatalomvesztés - Brazília, Argentína - volt az ára) Mexikóban a forradalom és az utána következő időben elnyújtott földreform radikális agrárstruktúra változással is járt.

A forradalom elsődleges gazdasági oka nem az volt, hogy a kifelé forduló gazdaságpolitika csődbe került volna. 1910-ben Mexikóban még nem beszélhetünk makrogazdasági válságról. Sőt ellenkezőleg; a XIX. század végén, a XX. század elején Mexikóban gazdasági fellendülés volt.

A gazdaságpolitika alapját a pozitívizmus ideológiája alapján álló szűkkörű csoport, a cientificók² dolgozták ki. Córdova mexikói történész szerint „a porfirizmussal megszületett Mexikó első olyan kormánya, amely kidolgozta a gazdaságfejlesztés irányításának stratégiáját”.³

Ennek a gazdaságpolitikának a lényege, hogy Mexikó mindenekelőtt agrárország, és a fejlődésnek az agrárszférából kell kiindulni. A mezőgazdaság viszont tőkeszegénységgel küszködik, így egyfelől meg kell engedni a külföldi tőke korlátlan beáramlását, másfelől lehetővé kell tenni az exportra termelő birtokok számára a minél nagyobb birtokkoncentrációt. Ezzel a pozitivisták gazdaságpolitikája feladta a liberális nemzedék (a reformnemzedék)⁴ kisbirtokosi ideálját. A pozitívizmus ideológiájából kiindulva úgy vélték, hogy a tőkeerősebb, tehát életképebb birtokosokat kell olyan helyzetbe hozni, hogy minél több földet felvásárolhassanak, hiszen náluk van a garancia a föld jobb kihasználására, az export fokozására.

A birtokkoncentrációs folyamatnak elsősorban az indián falu- és földközösségek, az ejidók estek áldozatul. A pozitívista „fajelméletből”⁵ kiindulva nemzeti érdekek

tekintették, hogy elvegyék a földet az indiántól, aki képtelen elsajátítani a modern technikai ismereteket és odaadni azoknak, akik azt hatékonyabban használják.

Az ejido gazdasági szempontból földközösséget, politikai szempontból faluközösséget jelent. Eredete még a gyarmatosítás előtti korra nyúlik vissza és több támadási hullám ellenére fennmaradtak a tárgyalat korig. Az ejido tagjainak nem volt tulajdon-, csak földhasználati joga. Az ejido maga választotta meg előljáróit. Közgyűlés döntött az ejidót érintő gazdasági ügyekben és megjelölte az egyes családok által megművelhető földterületet.⁶

A porfiriano alatt Mexikó történelmének legnagyobb földbirtok-koncentrációs folyamata zajlott le, amelynek eredményeképpen 1910-ben 830 nagybirtokos (hacendado) nézett szembe 3.123.975 paraszttal (peónnal), akiknek jelentős része vagy a haciendán dolgozott bér munkásként, vagy a még meglévő ejidóban művelt kevéske földet. Az agrárstatisztika még egy réteget említ meg, a földművelők (agricultores) rétegét, amelyek létszáma 410.345 volt.⁷

Magától érthető, hogy a forradalomban résztvevő, döntően indián, mesztic eredetű, paraszt-katona célja a föld volt. Mexikóban a parasztság földigénye támogatásra talált a forradalomból győztesen kikerülő új politikai elitnél. Ez Latin-Amerikában (a korban) egyedülálló jelenség volt. Tulajdonképpen a populizmus kialakulásának, kiépülésének időszaka volt ez a periódus.⁸ Az új elit szakított a pozitívizmussal és egy új, a befeléforduló gazdaságpolitika híve volt. Ennek jelentős tényezője lett a belső piac szélesítése, amelyet a parasztság földhözjuttatása és az árutermelésbe való bekapcsolása révén vélt megvalósíthatónak. Az agrárreform megvalósításának politikai célja is volt, hiszen az új elit politikai győzelmét csak úgy szilárdíthatta meg, ha megnyeri a lakosság többségét kitevő parasztságot, mégpedig hosszútávú szövetségesnek.

A kérdés tehát nem a földreform, a strukturális reformok szükségessége, hanem megvalósításának mikéntje volt. A viták jól kitapinthatóak a tárgyalat időszakban a levéltári anyagok, a politikusok nyilatkozatai alapján. A vita központi kérdése mindig az volt, hogy az ejidók kapjanak-e földet (illetve kapják vissza elvett földjeiket), vagy egyénileg gazdálkodó parasztok Mexikóját teremtsék meg a földreform során.

Meg kell jegyezni, hogy ez nemcsak az elit gazdasági, taktikai, politikai megfontolásaira vezethető vissza. Már a forradalom alatt kialakult e két koncepció. Az északi parasztseregek (az európai bevándorlók utódai) az egyéni gazdálkodás mellett, a magántulajdon mellett álltak ki. Délen, ahol az ejidónak nagyobb hagyományai voltak, a parasztok az ejidóért harcoltak. Ez a vita jellemezte már a parasztseregek vezetőinek, illetve Konventjének vitáját 1915-ben.⁹ Míg a Konvent vitázott, a forradalmi elit képviselője V. Carranza elnök kiadta a földreformrendeletét (1915), amely az ejidók visszaállításáról (restitución), illetve további földhöz juttatásáról (dotación) rendelkezett.¹⁰ Carranza elnök rendeletétől kezdve kimutatható az uralkodó elit földreformhoz való viszonyában egy kettősség. Ha fokozottabban szüksége volt a parasztság támogatására, akkor az ejidót támogatók kerültek ki győztesen a belső vitákból, ha az új elit stabilabbnak ítélte meg a helyzetét és kevésbé volt szüksége szövetségesre, akkor az egyéni tulajdonba kerülő birtokok osztása került előtérbe.

Az ejidó vagy kisbirtok? Ez a kérdés - fentieket is figyelembe véve - jól megfigyelhető a forradalom utáni két évtizedben. Vegyünk két példát. A. Obregón elnök alatt jelent meg az Ejidó-törvény 1920-ban.¹¹ Bár maga az elnök a kisbirtok híve volt gazdasági és politikai okok miatt az ejidó erősítése mellett foglalt állást. Gazdasági szempontból

közrejátszott, hogy a termékenyebb céli területeken (ahol főleg az ejidatariók = ejidóban élő parasztok éltek) minél előbb gazdasági nyugalmat, biztonságot kellett teremteni, hogy a polgárháború után a gazdasági élet, mezőgazdasági árútermelés újra beinduljon. Politikai szempontból pedig nem volt közömbös, hogy lecsillapítsa a déli hadsereg volt katonáit, akik a forradalomtól az ejidót várták. Obregón tehát úgy ítélte meg, hogy pillanatnyilag az ejidó „gazdaságos” Mexikó számára.

Calles elnök (1924-1928) konszolidált országot örökölt. Ő egyértelműen a kisbirtok mellett állt ki. Bár Calles nem mondta ki egy az egyben, de úgy gondolta, hogy a magántulajdonon álló gazdasági rendszerben az ejidó idegen test. Ezt olvashatjuk ki több nyilatkozatából. Az „El Demócrata” című lapban megjelent riportban az elnök a következőket jelentette ki: „Az ejidók mint faluközösségi tulajdonok véleményem szerint az első lépést jelentik a kisbirtok megteremtése útján... úgy gondolom, hogy egy átmeneti forma a kisbirtok megteremtése érdekében”¹²

Ennek a koncepciónak a megvalósítására már 1925-ben megjelent az Ejidó-parcellázási Törvény¹³, amely lehetőséget adott arra, hogy az ejidatario megkapja mint „kisbirtokot” az ejidóból azt a parcellát, amelyen addig is dolgozott, mégpedig örökös (és örökölhető) használatra. A parcella továbbra is az állam tulajdonát képezné, nem adható el, nem zálogosítható, nem terhelhető földdarab. A törvény célja, hogy megteremtse a callesi első lépést az ejidó szétbomlasztására, magántulajdonná alakítására.

A Calles utáni maximatonak¹⁴ nevezett időszakban is a callesi koncepció érvényesült és viszonylag kevés földet osztottak ki és főként nem ejidókat. Az 1930-as agrár-összeírásból tudjuk, hogy az 1910-ben létezett ranchók, haciendák 12,2 %-át, az 1000 hektáron felüli birtokok 33 %-át érintette addig a földreform.¹⁵ Egyre erőteljesebbé vált az a koncepció, hogy az ejidonak gazdaságilag csak az a feladata, hogy lekösse a falun az agrárnépességet, azaz, hogy tömegesen ne vándoroljanak a városba, addig, amíg a város felszívóképessége fokozatosan meg nem erősödik.

Az elit calles köré csoportosuló rétege úgy vélte, hogy a földreform elérte célját. Stabilizálta a forradalomból kikerülő új rendszert, megtörte a latifundisták gazdasági hatalmát. Elérkezett az idő a kialakult status-quo biztosítására. Ortiz Rubio elnök 1929-ben kijelentette: „visszatérünk a latifundizmushoz, ha a gyakorlat azt mutatja, hogy hasznos a nemzet számára.”¹⁶

A „callisták” azonban nem mérték fel, hogy az elégedetlenség a falun pattanásig feszült és ismét forradalommal fenyeget. Az új elit elvesztheti szövetségését, ha ígéretével szemben abbahagyja a földreformot. Különösen fontossá vált a kérdés 1933 után, amikor a gazdasági világválság hatása Mexikóban is éreztette hatását. Az ipar kevesebb megrendelést kapott, nőtt a munkanélküliek száma. A város képtelen volt továbbra is felszívni a falusi vándorló, a föld nélküli elemeket.

Ezt a helyzetet ismerte fel a Cárdenas elnök (1934-1940) köré tömörült agraristák csoportja, amely az agrárreform radikális folytatását sürgette. Cárdenas szerint az új rendszer végleges megszilárdulása csak akkor mehet végbe, ha biztosítják a paraszti tömegek számára a megélhetést, és politikai szervezeteiket beépítik a rendszer működési mechanizmusába.

Cárdenas alatt több földet osztottak ki mint az addigi kormányok összesen.¹⁷

A földosztás dinamikája Cárdenas elnöksége alatt
(évi bontásban)

Év	Kiosztott föld (ha-ban)	Földhöz jutott családfők száma
1935	2 668 261	170 134
1936	3 656 006	242 664
1937	5 319 589	236 424
1938	3 334 331	157 842
1939	1 732 608	78 074
1940	1 867 724	74 302

Ha a fenti táblázatot összehasonlítjuk a földreform korábbi dinamikájával, a különbség szembeötlő.

A földosztás dinamikája kormányonként

Kormány	Kiosztott föld	Családfők
Venustiano Carranza(1915-20)	224.393	59.848
Adolfo de la Huerta (1920)	157.532	17.355
Alvaro Obregón (1920-24)	1.677.067	158.204
P.Elías Calles (1924-28)	3.195.028	302.432
E Portes Gil (1928-30)	2.065.847	155.826
P.Ortíz Rubio (1930-32)	1.203.707	84.009
Abelardo Rodríguez (1932-33)	2.094.637	161.327
Lázaro Cárdenas (1934-40)	20.072.957	774.009

Cárdenas új gazdasági koncepcióval közelítette meg az ejidó problémát. Szerinte nem kiegészítő, hanem alapvető és fő megélhetési forrásnak és piacorientált gazdasági egységnek kell lennie az ejidónak. Szerinte a fő kérdés: sikerül-e hatékony termelést folytatni az ejidóban. Ennek érdekében 1935-ben létrehozta a Nemzeti Ejido Hitelbankot.

A Cárdenashoz írott levelekből tudjuk, hogy milyen erős földéhség volt a falun 1935-ben.¹⁸ Cárdenas igyekezett a parasztság földéhségét gyorsan kielégíteni még azon az áron is, hogy ez konfliktushoz vezetett az eliten belül (Callesnek száműzetésbe kellett menni az USA-ba).

A fő gazdasági koncepción kívül Cárdenasnak politikai céljai is voltak a parasztság (főként az ejidók) megnyerésével. Populista gazdaságpolitikájához (államosítások, belső piac, vállalkozói réteg erősítése) erős társadalmi támogató bázisra volt szüksége.

A földreform, az ejidók jelentette bázist felhasználva Cárdenas felülről egységes politikai-érdekképviseleti szervezetbe tömörítette az ejidók parasztjait. Ezt a szervezetet 1938-ban a „hivatalos párt” átalakításával bevette a pártba. Így Latin-Amerikában egyedülálló módon az uralkodó pártban a Mexikói Forradalom Pártjában (Partido de la Revolución Mecedana - PRM) ott található a szervezett parasztság képviselői, akik a párt egy szektorát jelentik (a munkásság és a polgárság mellett).

Ezzel Cárdenashoz, illetve az általa folytatott populista politikához köthető a mexikói viszonylagos politikai stabilitás, amely oly sok gazdasági és társadalmi konfliktust túlélt.

Az ejido gazdasági szerepét illetően 1940-től is a már ismertetett vita folyik. Az azonban megfigyelhető, hogy az ejido egyfajta biztonsági szelep funkciót is betölt a mexikói gazdaságban. Ha az ipar, kereskedelem sikeres, olyan törvények jelennek meg, amelyek nem kedvezőek az ejidónak, hogy biztosítsák az ipar és más gazdasági szektor számára a munkaerőt. A gazdaság általános gyengélkedése esetén viszont „ejidobarát” törvények biztosítják, hogy túl sok munkaerő ne vándoroljon a városba. Politikai téren pedig a mindenkori politikai irányzat megfontolásai alapján változik az ejido politikai megítélése.

Jegyzetek

1. Kollár Zoltán: Stabilizáció vagy modernizáció. A latin-amerikai gazdaság az ezredforduló előtt (1960-1990). Budapest, Budapesti Közgazdasági Egyetem PTK. 1992. 15-16. p.
2. Vö: Leopoldo Zea: El positivismo en México. Nacimiento, apogeo y decadencia. México. 1968., H. Szabó Sára: A pozitívizmus Mexikóban. In: Tudományos közlemények I. Tanítóképző Főiskola, Kaposvár. 1984. 17-27. p.
3. Arnaldo Córdova: La ideología de la revolución Mexicana. México. UNAM. 42. p. A porfirizmus alatt Porfirio Díaz diktátor elnök nevével fémjelzett időszakot értjük (1876-1911).
4. A mexikói reformidőszak gazdaságpolitikájáról: Sára H. Szabó-Gyula Horváth: Le liberalisme, le conservatisme et le positivisme au Bresil et au Mexique. Hispánia Kiadó. Szeged. 1998. 29-39. p.
5. Vö: H.Szabó Sára, A pozitívizmus, 25-27. p.
6. Roger Barta: estructura agraria y clases sociales en México. México 1974; Eyler N.Simpson: The ejido. Mexico's way out. Chapel Hill. 1937.
7. Estadísticas sociales del porfiriato. 1877-1910. México. 1956. 40. p.
8. Vö: Horváth Gyula: A populizmus kialakulása Mexikóban. Kaposvár. Örökség. Kaposi Kiskönyvtár 9. 1996.
9. Archivo General de la Nación. (Nemzeti Levéltár Mexikóváros). Convención. Caja: III. Exp. 1. 03.02.1915.
10. Antonio Villareal Muñoz: Restitución y Dotación de Ejidos. Leyes, decretos, circulares y disposiciones expedidas últimamente en la meteria agraria. México. K.n. 1921. 65-72. p.
11. Muñoz, Restitución, 177-199. p.
12. El Demócrata. 18.04.1924.
13. Ley reglamentaria sobre tierras ejidales y constitución del Patrimonio Parcelario Ejidal. Diario Oficial. 31.12.1925.
14. Maximatonak nevezi a mexikói történetírás a Calles utáni és Cárdenas előtti időszakot (1929-1934), amelyben az egymást váltó elnököket háttérben a „forradalom legfőbb tekintélye”, a jefe maximo, azaz Calles irányította a „hivatalos párton” keresztül.
15. Anuario de 1930. México. 1932. 382. p.
16. Excelsior, 05.06.1929.
17. Anuario Estadístico de los Estados Unidos Mexicanos. 1940. México. 1941. 523. p.
18. AGN/Ramo: Presidentes /Lázaro Cárdenas: 404.1./176. sz. csomag.

Tóth Antal
Pannon Agrártudományi Egyetem

Hatalom, bürokrácia, szakértelem a népgondozó hivatal tevékenységében 1945-1946-ban

Abstract

The study analyses the history of the People's Care Office established after the second World War in Hungary. The Office task was to handle the local problems of the agrarian reform in connection with the refugee problems. One of the main task of the Office was the settlement of the refugees (mainly hungarians coming from the neighbouring countries) on the land confiscated from the Swabian population, or given by the land reform.

The study discusses the activity of the Office, shows the role of the political parties. The author analyses the role of the political power and burocracy in the activity of the Office. In the author's opinion the Office played an outstanding role among the postwar years' institutes in Hungary.

A bürokrácia modern értelemben végső soron az áruviszonyok és a tőkés tulajdon kifejlődésének eredményeként alakult ki. Bármilyen formában is lépett fel, mindig valamilyen ráruházott hatalomnak volt a birtokosa. Marx volt az első, aki kimutatta, hogy a korabeli porosz államban kialakultak olyan, az államtól elválaszthatatlan mechanizmusok, amelyeket kritizálni kell. Korai írásában Marx megemlíti egy lényegi viszonyt, amit bürokratikus viszonyt nevez.¹ „A bürokráciában az államérdek és a különös magán cél azonossága úgy van tétélezve, hogy az államérdek egy különös céllá válik, a többi magán céllal szemben.”² Hangsúlyozta azt is, hogy a bürokráciának önálló hatalma alakulhat ki, amely hatalom nem feltétlenül kötődik tulajdonhoz. Ez az etatista bürokrácia szakmai monopóliumra törekszik, ugyanakkor vele szemben megjelenik a társadalom különböző osztályainak és rétegeinek az a törekvése, hogy az igazgatás szakmai monopóliumát megtörjék, hogy áttekintést kapjanak az irányítás szakmai problémáiról.³

A kapitalizmus fejlődésének második világháború utáni szakaszában a bürokrácia még szélesebb társadalmi rétegekben lépett fel. A tömegkommunikáció, a sajtó, a rádió, a TV és a film segítségével hatalmas tömegmanipuláció alakult ki. Ez jelenti a bürokratikus intézmények félelmetes szövevényét, amely fölött a társadalomnak már nincs igazi kontrollja. A bürokrácia problémája napjainkban, napjaink viszonyai között is nagyon élő. A marxi analízis mellett a Max Weber által nyújtott analízis is megszívlelendő.

Weber, aki a nyugati világ egyik vezető tudományos tekintélyévé vált azóta, egy egészen új elméletet vallott a modern kapitalizmusról.

Bírálta azokat a viszonyokat, amelyeket a kapitalizmusban bírálni lehetett és kellett. Elsősorban az ott szükségszerűen kialakuló bürokráciát elemezte, leírta a modern bürokrácia jelenségeit. Megállapította, hogy a polgári racionalitás, amely a protestáns etikával indult el, alapvetően haszonelvű volt. Ez napjainkra azt eredményezte, hogy az egész társadalom egyfajta bürokratikus racionalitás kezébe került. A bürokratikus struktúra „csupán a racionális mása”. Weber szerint ez a bürokratikus racionalitás forradalmi volt a tradicionálissal szemben. Elsősorban technikai eszközökkel forradalmasított.”⁴

Ez lényegében olyan viszonyokat teremtett, hogy az egész társadalom egyfajta bürokratikus racionalitás kezébe került.⁵

Franz Kaffka is - Weber nyomán - a klasszikus bürokráciáról ír. Megítélése szerint a modern ember a mindennapi racionális cselekvésekbe van befogva, amiből nincs kiút. Amit Kaffka felismert, hogy a racionalitás az ember nembeli létét öli meg. Ez a modern racionalitás nem egyszerűen felsőbbrendű embereket, hanem szolgákat nevel.

Ez a probléma a korabeli német viszonyokban gyökeredzett, amely egyben jellegzetesen a német kapitalizmus problémája, ahol az állam - szemben az 1830-40-es évek angol-amerikai kapitalizmusával, ahol létezett bürokrácia nélküli demokrácia - drasztikusan beavatkozott a mindennapi életbe, és könnyörtelenül érvényesítette akarátát. Németországon kívül ez a modell Kelet-Európában is megvalósult, ahol is a német kapitalizmus mintájára egy teljesen kiépített kész hatalmi szervezet, bürokratikus felépítmény fennmaradt, mivel e régióban a kapitalizmusok igényelték az állami segítséget. A sajátos német problematika még az is volt, hogy az elavult, de életerős politikai struktúrán belül kellett kapitalizálni, tehát a tőke és a bürokrácia „jegyesek” voltak. Weber azonban ezen túlmént és úgy vélte, hogy a bürokrácia jelensége egy az emberi élet minden területét szabályozó rendszer, amelybe ez a protestáns racionalitás degradálódik, az ember kívülről irányítottá válik. Ez mind a bürokrácia eredménye. Az ilyen ember a rövid távú, komfortos megoldásokban érzi jól magát, mivel a bürokratikus intézmények félelmetes szövevénye alakult ki, amely fölött a társadalomnak valóban semmi kontrollja nem alakult ki. C.W. Mills így fogalmaz: „Az egyes ember ebben a világban nem képes felülemelkedni szűkebb környezete milióján, és nincsen és nem is lehet önálló terve... Sodródik, szokásokat majmol; magatartásának forrása olyan egyénektől átvett zűrzavaros értékelések és artikulátlanul elfogadott várakozások összevissza keveréke, akiket már nem ismer igazában, akikben nem is bízik többé - , ha ugyan valaha ismerte őket, és ha valaha bízott bennük.”⁶ Weber - a bürokrácia kapcsán - a kapitalista világ teljes kritikáját adta. Elmélete szerint azonban az ideáltipikus kapitalizmusban, a szervezett tudományos üzemből nincs bürokrácia.⁷

Webertől a frankfurti iskola is sokat átvett. Megítélésük szerint a protestáns racionalitás akkor egy olyan „üdvönt”, egy új mennyországot ígért, amely eljutott a világnak a varázsától való megfosztásáig. A világnak a varázstanulása egyben a protestantizmus önkritikája.⁸

A frankfurtiak szerint „acélkemény házacskában” élünk, amelyeket mindenki magának épít, de egyben bele is záródik. Weber tehát kimondta a frankfurtiakkal együtt, hogy a protestantizmus megölte az embereket azt, ami emberi.⁹

Jürgen Habermassal is kérdezhetnénk: milyen volt a rendszer és az életvilág konfliktusa a differenciálódó alrendszerek létrejöttével. Hogyan hatott vissza az életvilág és rendszer fokozódó differenciálódása az életvilágra? Habermasnál a rendszerfolyamatokban megfigyelhető, a konkrét instrumentális racionalizáció benyomult az életvilágba és gyarmatosította azt, mivel a rendszer sajátos pénz-, tulajdon-, és hatalmi médiumai benyomultak az életvilág szocializációs szférájába, és eltorzították az ott végbemenő folyamatokat, aminek következménye, hogy a kommunikációs kapcsolatok, a demokratikus viszonyok helyett látszat-kapcsolatok, bürokratikus viszonyok uralkodtak el.¹⁰

A reform kapcsán napjainkra egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a kapitalizmusra átváltás körülményei között kialakuló irányító- és igazgatási apparátus is elbürokratizálódott és bürokratizálódik. Nem véletlenül vádolta és vádolja ezzel minden ellenzék az adott kormányt.

A témával kapcsolatban elsősorban Hegedűs András felvetéseivel értek egyet, mivel elméletileg a legigényesebb Marx, Lenin és Weber a témával kapcsolatos elméleti munkáira támaszkodva fejtik ki a bürokratikus viszony és a bürokrácia lényegét. Megítélése szerint a bürokrácia a kapitalizmusban a munkásmozgalmon belül elsősorban reformizmust és revizionizmust szült, a szocialista társadalmakban viszont a dogmatizmust erősítette”...azáltal, hogy a szocialista fejlődés szolgálatát felcserélte a mindenkor adott forma védelmével.”¹¹

Hegedűs a bürokratikus viszony meghaladásának eszközeit elsősorban a szakmai igazgatás hatékony demokratikus ellenőrzésében (pártok, szakszervezetek stb.), egészséges társadalmi mobilitás kialakításában az igazgatás minden szintjén, végül a közéleti demokrácia kibontakozásában látja.¹²

A bürokrácia lényege az igazgatási apparátus elkülönülése és ezáltal kifejlődő saját, különös társadalmi érdeke, külön tartalma. Ezt a Hegedűs-féle koncepciót lényegében Erdei Ferenc is vallotta. Megítélése szerint is a kapitalizmusban a bürokratikus viszony szükségszerűen létrejön, de a szocialista tulajdonviszonyok önmagukban nem zárják ki az igazgatási apparátus önállósodását, a bürokratikus viszonyok kialakulását.¹³

Tehát, az önálló hivatású és hatékony szakigazgatás kifejlesztése történelmi szükségszerűség. Ez azonban bürokratikus viszonyok hordozójává válhat, ha nem állnak vele szemben olyan demokratikus biztosítékok, amelyek meggátolják, hogy az igazgatás különös céljai, mint partikuláris érdekek a társadalmi célok elé rendelődjenek.

Bürokratikus viszonyok és a szakszerűség kérdéseit a népi demokratikus forradalom időszakában, a koalíciós kormányzás idején is jól ki lehet tapintani Magyarországon 1945-46-ban, amikor a régi központi államgépezet összeomlott, akkor egymás mellett éltek a régi államgépezet hivatali rendszerének fennmaradt regionális szervei (vármegyei, főispáni-alispáni hivatalok, szolgabírói és polgármesteri intézmények, községi jegyző, bíró), ugyanakkor az új születő demokratikus szervek (nemzeti bizottságok, földigénylő bizottságok, termelési bizottságok, üzemi bizottságok, demokratikus rendőrség, honvédség, bíróságok, stb). A demokratikus átalakulás szükségleteinek megfelelően új központi kormányzati szervek és igazgatási apparátus alakult ki. A parlamenti és pártküzdelmek nemcsak dologi célokért folytak, hanem a régi és új intézményekért, hivatalokért, a hivatalokban arányos képviselőért. Habermas kifejezésével élve a rendszer differenciáció következtében különféle alrendszerek jöttek létre.¹⁴

A jelesül vizsgált intézményt a „Népgondozó Hivatal” (továbbiakban NH) a magyar társadalom szükségletei hozták létre. Ahogy Weber mondaná, a földbirtokreform hatékony, gyors és szakszerű végrehajtása és az ezzel kapcsolatos telepítések lebonyolítása volt a feladata. Ismeretes, hogy a földbirtokreform és az ennek nyomán meginduló telepítések körül hihetetlenül kiéleződtek a társadalmi konfliktusok, jelentősek voltak a visszaélések, mivel a gazdasági irányítás kiépült rendszere (Országos Földművelésügyi Minisztérium, Országos Földbirtok Rendező Tanács, Országos Földbirtokrendező Tanács Földhivatala, megyei tanácsok és földhivatalok) nem bizonyultak elég hatékonyak.¹⁵

Szinte közhelynek tűnik, hogy Magyarországon 1945 után hatalmi és rendszerváltozás történt. A közigazgatás megbénult, hasonló sorsra jutott a hadsereg és a rendőrség is. Tehát megszűnt az a politikai erő, amely az akkori modernizációt gátolta.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak az NH felállításáról szóló 1710/1945. M.E. sz. rendelete intézkedett a hivatal hatásköréről /18/. Ennek értelmében ez a hivatal gondoskodott a magyar területre menekült vagy áttelepített személyek elhelyezéséről, elszállításáról, továbbá e hivatalt bízták meg a „fasiszta németek kitelepítésével” is. A hivatal feletti felügyeletet a népjóléti miniszterrel egyetértésben a külügyminiszter gyakorolta, de a telepítésekkel kapcsolatos ügyekben a földművelésügyi miniszter hozzájárulása is szükséges volt.¹⁶

A feladatok közé tartozott az 1937. december 31-i határon kívül eső területekről visszahívott, visszatért népesség (közalkalmazottak, hadifoglyok, internáltak, menekültek, átvonulók) elhelyezése, letelepítése, segélyezése, elszállítása. A NH feladatkörének ellátása érdekében rendeleteket, utasításokat hozhatott, amelyeket minden közhivatalnak kötelessége volt támogatni és azokat végrehajtani. Végeredményben a szociális feladatok megoldására és a telepítések előkészítésére és lebonyolítására terjedt ki a hatáskör. E feladatok megoldása érdekében a hivatalt irányító kormánybiztos az ország területét 5 kirendeltségre osztotta: Budapest, Győr, Pécs, Szekszárd, Sátoraljaújhely székhelyekkel.

A kirendeltségek kerületekre, a kerületek körzetekre oszlottak. a közvetlen területen a körzetvezetők munkájuk eredményesebb végzéséhez karhatalmat is igénybe vehettek.¹⁷

A hivatalt azért hozták létre, mert a földreform során és az ezzel kapcsolatos megelőző telepítések alkalmával sok visszaélés történt. Elsősorban a német nemzetiség lakta területeken fordultak elő önkényes internálások, törvénytelen telepítések, visszaélések, amelyeknek súlyos gazdasági következményei is voltak. A hivatal munkája jelentős néprétegeket érintett. Elsősorban parasztok százezreit, ezen belül a nemzetiségi parasztságot, de az iparban és a bányákban dolgozó német nemzetiségű munkásságot is, menekültek, hadifoglyok százezreit, közel húszezer bukovinai székelyt, csángókat, alföldi nincstelen telepesek tízezreit, délvidéki, felvidéki, erdélyi menekülteket, még a cigányokat is érintette.

A Népgondozó Hivatal által lebonyolított telepítések az agrárreform részét képezték. A hivatal hatáskörét a 3820/1945. M.E. rendelet tovább bővítette, mivel e rendelet a kitelepítendő birtokaira való betelepítés jogkörét is a hivatalra ruházta. Hatáskörének kiterjesztése mindenképpen enyhített az addigi gyakorlaton, mivel addig (1945. július 1-ig) az internálás volt az egyetlen eszköz, amelyet a német nemzetiségű, de más elemekkel szemben is alkalmaztak.¹⁸

Az új differenciáció következtében létrehozták a nemzethűséget vizsgáló igazoló bizottságokat, amelyek éppen szakszerűségükkel racionálták a német nemzetiségű lakosság felülvizsgálatát. Ettől kezdve a szociális gondozói tevékenység az internáló táborokból hazatért németek között volt hatékony, de a német nemzetiségű lakosság vagyonának kezelése is szakszerűbbé vált. A NH működését az eddigi szakirodalom igencsak elmarasztalta, annak ellenére, hogy a hivatal tevékenységéről publikáció alig jelent meg. A kialakult elmarasztaló kép elsősorban a kommunista- és parasztpárti erők véleményét tükrözi, amelynek lényege, hogy a hivatal elhamarkodottan, kapkodva telepít, vagy éppen lassan, bürokratikusán megy a telepítés, a hivatal munkatársai nem értenek a gazdasági kérdésekhez, amiből mértéktelen gazdasági károk keletkeznek. A valóság ennek az ellenkezője volt. Szepessy Géza, a NH vezetője, miniszteri osztályfőnök 1946. január 23-i emlékiratában (amikor sokasodnak a hivatal elleni támadások) arról ír, hogy a NH által végzett telepítéseknél a legnagyobb gondossággal, körültekintéssel és szakszerűséggel jártak el, figyelembe vették a gazdálkodás-technikai, talajtani, és egyéb szempontjait is.

Lehet-e úgy egy hatékonyabb gazdaságot, igazgatást kialakítani, hogy a demokrácia ne sérüljön. Ellenkezően: lehet-e úgy fejleszteni a demokráciát, az emberi humanizációt, hogy a gazdálkodás hatékonysága fennmaradjon? Lehet-e a kettő között valami konszenzus? Ezek Hegedüs András kérdésfeltevései. Úgy tűnik Habermas a modern kapitalizmus viszonyai között a megértésre orientált a kommunikatív cselekvésben talált valami kiutat.

Bibó István: A magyar demokrácia válsága című írásában valami hasonló társadalmi konszenzus kialakulásának a lehetőségét sejteti, miután megállapította, hogy „Válságban van a kommunista párt taktikája, s a reakció és fasiszmus elleni küzdelem. Zavar van a szocializmus körül és áthidalhatatlannak látszó ellentét áll fenn a demokrácia értelmezése, s a forradalom szükségessége tekintetében. Válságban vannak a demokratikus koalíció összes pártjai, és válság van az egész koalíciós kormányzás...”¹⁹

Reális volt Bibó értékelése, amikor felismerte a szovjet hadsereg felszabadító szerepét, amennyiben a régi világot felszámolta. Éppen a fentiek miatt a szovjet hadsereg egykezett együttműködni a NH tisztségviselőivel.²⁰

Érdekes, de politikai szempontból érthető, hogy ugyanakkor szovjet hősi emlékművek avatásakor rendezett ünnepségek megrendezésekor felülről jövő utasítások írták elő, hogy a hivatal mindezt a lefoglalt és zár alá vett volksbundista készletekből biztosítsa. Mindez a fennálló rendelkezésekkel ellenkezett, mivel ezeket a készleteket csak telepítés céljára lehetett igénybe venni.²¹

Dokumentálisan bizonyítható, milyen hatékonyan és szakszerűen kezd a hivatal utánanyúlni az eddig nem kezelt, nyilván sem tartott, az államot illető javaknak. Leltározások, egyéb összeírások bizonyítják mindezt. Ezeket a rendelkezéseket nem lehetett végrehajtani, hogy helyi érdekeket ne sértsenek. Gyakoriak voltak az összetűzések a földigénylő bizottságokkal, a közjegyzőségekkel, nem egy esetben a rendőrséggel. Az utóbbival nemcsak azért, mert igen gyakran nem biztosított karhatalmat a leltárok elkészítésekor, azért is, mert gyakran a helyi őrök maguk is jótalanul tulajdonítottak el a készletekből.²²

A kommunista párt taktikai válságát Bibó a népfrontos politika feladásában látta. A fehéren-feketén látás szerinte dogmatizmushoz vezet, helyette a koalíció további fenntartását tartotta fontosnak. Úgy érezte, hogy a novemberi választások után a kommunisták szavakban helyeselték a koalíciót, ugyanakkor a „pártagitációban” és a napi politikai gyakorlatban továbbra is fönntartották a párt kizárólagosságára az igényt. Bibó szerint a kommunista taktika jelenlegi rugalmassága mögött egy „mindenre képes” elhatározás húzódott meg.²³

A hivatal dolgozói igyekeztek magukat távol tartani a hatalmi-politikai kérdésektől, munkájuk tisztasága érdekében szigorúan vették a munkafegyelmet, üzleti kapcsolatban sem a telepésekkel, sem a németekkel nem állhattak. Pontosan ezen a területen indítottak támadást a baloldali pártok. Vigyáznia kellett a körzetvezetőknek, hogy faluszemlék, nemzethűséget vizsgáló igazolási eljárások alkalmával ne sváb házakban szálljanak meg, mert azonnal feljelentették őket a telepések. A hivatal munkatársai elleni feljelentések rendszerint a nemzeti parasztpárt és a kommunista párt tagjai tették meg. Ez annál is inkább érdekes, mivel a hivatal munkatársai jórészt erdélyi menekültek voltak. A főosztályhoz beérkezett panaszok ezrei a hivatal munkatársait még fokozottabb munkafegyelemre és lelkiismeretesebb munkavégzésre, bürokrácia mentes ügyintézésre hívta fel, továbbá a törvényes rendeletek pontos betartására. „Az új Magyarország felépítésének az alapja csak a jog, a rend és a biztonság lehet, amit csak úgy tudunk megvalósítani, ha a felelős kormány rendeleteit megtartjuk” - írta a kirendeltségekhez címzett utasításában a főosztályvezető.²⁴

A hivatal munkastílusát a pártok - fölöttiség jellemezte. A főhatóságokhoz küldött leveleikben a körzet- és kerületvezetők meg sem említik név szerint a pártokat. A koalíciós partnerekkel szembeni tapintat, óvatosság, a le nem járatás szándéka jellemző. Az iratok azonban egyértelművé teszik, hogy az „a bizonyos politikai pártra” hivatkozás a jelentésekben a kommunista párt. A bajai kerület két vezető munkatársát azért bocsátották el, mert éppen a kommunista párt helyi akcióira jellemző módszereik voltak, főlegesen izgatták a telepeseket: a következő kijelentésekkel éltek gyakran: „célunkat elérni mindenáron, még becstelen úton is kötelességünk.” Bibó épp ez ellen a taktikai módszerek ellen tiltakozik, nem adva helyet a „cél szentesíti az eszközt” teóriájának. Annál is veszélyesebb volt ez a módszer, mivel az új bajai kerületvezető szerint az elbocsátott vezetők tevékenységén keresztül ítélték meg az egész NH tevékenységét. Kerületi, körzeti szinten gyakran meg is valósult ez a pártok fölöttiség, amikor egyes pártok az egymás közötti vitás ügyek eldöntésében gyakran kérték a hivatal munkatársait a döntőbíró szerepre.²⁵

Az 1945. decemberi megyei pártközi koordinációs értekezleten a kirendeltségvezető, a megye kommunista alispánjával közösen megállapodásra jutott, hogy mind a földigénylő bizottságok, mind az egyes politikai pártok helyi vezetői illetéktelenül avatkoznak be a telepítésekbe.²⁶

A sokrétű munkából, a sokféle irányításból adódóan nagy volt a hivatal irattermelése, gyakran jelentkezett a bürokrácia veszélye. A hivatal munkáját mégis a bürokráciellenesség és a gazdaságcentrikusság jellemezte. /32/ 1946 tavaszán a jobb és baloldali erők között kiéleződött a küzdelem. A törvénytelen helyi akciók megsokasodtak. A közismert jelszó alapján- Azé a föld, aki megműveli! - országos célra (magnemesítés) lefoglalt Trefort-pusztát a vémei telepések között a kommunista párt helyi vezetőjének egyetértésével a telepfelügyelő, a körzetvezető engedélye és tudta nélkül felosztotta. Amikor a törvénytelen felosztás miatt eljárás indult ellene, az amúgy is törvénytelenül földhöz juttatott kommunista párttitkár szabályos tüntetést szervezett a hivatal körzetvezetője ellen.²⁷

Sok kisstílu, könnyen érvényesülni akaró telepes saját törvénytelen cselekedeteit forradalmi tettként tüntette fel. Bibó diagnózisa e téren is helyes volt. A fasizmus és a reakció egy kalap alá vétele volt a jellemző. A reakció elleni harc egyik legnagyobb betegsége az volt, hogy nem tették különbséget a valóban reakciók tábora és azok között a konszolidációs elemek között, akik azáltal váltak reakciókorrá, hogy megfélemlítették őket. A megfélemlítés Bibó szerint kárt okozott, és még nagyobb félelemhez vezetett, így még azok is azzá váltak, akiket le lehetett volna választani a reakciótól.²⁸

Az úgynevezett nemzethűséget vizsgáló igazoló bizottságok tevékenysége és a tevékenységük előtti internálások a fasizmus maradványainak a felszámolását szolgálták. A gyakorlati végrehajtások során elkövetett törvénytelenlégek, megfélemlítések jelentős számban idegenítették el a demokráciától a nemzethű német lakosságot is, és sokakat a reakció oldalára löktek.

A rendőrség kezdettől fogva baloldali irányítás alatt állt. Bibó nem értett egyet azzal a felfogással, amely szerint a rendőrségi túlkapások az elnyomás alól felszabadult nép részéről „népi igazságtétel” és közvetlen forradalmi akció. Szerinte a rendőrségnek a népi szükségletekhez kell igazodni, tagadja, hogy a rendőrség cselekedete forradalmi (a földreformot ismeri csak el forradalminak), továbbá azt, hogy politikai pozíciót jelent.

Megítélése szerint a rendőrség egy szakigazgatási szerv, melynek eljárás módjait nem a haladó szellemiség, hanem a jó szakigazgatás szükségletei és követelményei kell, hogy megszabják.²⁹

A valóságban a telepítések megkezdésekor már a baloldal irányítása alatt álló rendőrség önkényes, de forradalmi álcázott internálásokhoz, összeköltöztetésekhez, vagyonelkobzásokhoz adott segítséget. A sok közül magam csak a dr. Bodor György székely telepítési biztos által végrehajtott 1945 áprilisi-májusi telepítéseket említem, amely keretében a szekszárdi rendőrség segítségével a pécsi kommunista székházban talált volksbundos lista alapján, mindenféle igazolási eljárás nélkül internálta a német nemzetiségű lakosságot és letelepítette a székelyeket. Később, a hivatal működésének kezdetekor kiderült, hogy a volksbundos-lista nem is megbízható, de Bodor igen jószándékkal „ahol gyalulnak, ott hullik a forgács” elv alapján nem kis cinizmussal igazolta emlékirataiban és az 1945. július 4-i országos pártközi konferencián akcióját.³⁰

A hivatal működésének megkezdése után (1945. május 4.) nem véletlenül lép fel igen határozottan a hivatal a rendőrségi túlkapások ellen, ugyanakkor szaporodnak a baloldali erők oldaláról a hivatal elleni támadások. A NH és a rendőrség közötti konfliktus másik forrása volt a rendőrség által jogtalanul lefoglalt és igénybe vett volksbundista ingóságok. Érdekes Bibó diagnózisa 1945 őszén a demokrácia válságáról, politikai erők polarizálódásáról, a kisgazdapárt és a kommunista párt válságáról.

A NH megalakulása után szakszerűbbé vált az egész telepítés. Ennek egyik garanciája volt, hogy a telepítést jórészt azok a menekült értelmiségiek, ügyvédek, tanítók, okleveles gazdák irányították, akiknek a szakértelméhez nem fért kétség. Bibó a demokrácia válsága egyik nem elhanyagolható okaként említi meg az egyes szervek, intézmények, demokratikus szervek korrupcióját. Ez a hivatalra nem volt jellemző. Ahol visszaélés történt, a felsőbb szervek viszonylagosan gyorsan intézkedtek. A pártokkal és egyéb demokratikus szervekkel is igen intenzív volt a NH kapcsolata. Akár a földigénylő bizottságokkal, a nemzeti bizottságokkal, az igazoló bizottságokkal vagy a községi előljárással kialakított kapcsolatot nézem, a fiatal szervezet munkájára a törvényes rendeletek betartása, illetve betartatása volt a jellemző.

Tanulságos az is, ahogyan az új, demokratikus szervezet belső mechanizmusát, ügyintézését hogyan igazította a gazdasági és társadalmi igényekhez, a Bibó által értelmezett demokrácia igényéhez egy nagy történelmi átalakulás időszakában.³¹

Az adott történelmi szituációban úgy tűnik, szükségszerű volt a NH felszámolása 1946 májusában. A rendszer, hivatal- és életvilág konfliktusa a szakszerűen működő intézmény felszámolását eredményezte. Az ilyen típusú, racionálisan tevékenykedő szervezet csak akkor maradhatott volna fenn, ha mind a kisgazdapárt leszámol saját jobboldalával, mind a kommunista párt a saját szektáriánus vonalával. „Két igaz tétel áll tehát egymással szemben. Az egyik, hogy Magyarországon az 1945-ben megkezdődött változást nem szabad hagyni megakadni: ebben van feltétlen igazságuk a kommunistáknak. De ugyanakkor igaz az is, hogy a történelmi pillanat teljességgel forradalmiatlan, és a közeljövőben nemigen fog termékeny irányban forradalmivá válni. Lehet-e ezt az ellentétet gyakorlatban megoldani? A feladat ellentmondó, de nem megoldhatatlan” - írja Bibó, majd a „megegyezései forradalom” angolszász példáját javasolja.³²

A hivatal felett is, alatt is intézmények sora állt, különféle hatalmi szervezetek. Munkatársai miközben a törvényes rendeletek betartásán fáradoztak, gyakran keveredtek konfliktusba az egyes politikai pártokkal, és más szervezetekkel. A valóságban nem lehetett egyszerre politkamentességre és pártokfölöttiségre hivatkozni, továbbá a törvényességre úgy, hogy közben ne fékezze az átalakulással szükségszerűen együtt járó

tudatos és spontán forradalminak nevezett, vagy annak vélt akciókkal, amelyek általában a fennálló törvényeket nem tisztelik, éppenséggel felrúgják. Ebből az is világos, hogy a telepítések lebonyolításával megbízott hivatal gazdaságcentrikussága nem volt összeegyeztethető elsősorban a baloldali pártok politikai céljaival. Amíg azonban működött, nagyon sok atrocitástól és emberi megaláztatástól óvta meg a telepeseket és a német lakosságot egyaránt, jelentős gazdasági értékeket mentett meg, ugyanakkor a termelés szervezésében, a gazdasági munka irányításában is jelentős volt a szerepe.

A NH igyekezett hatékonyabbá, szakszerűbbé, gyorsabbá tenni a községi földigénylő bizottságok munkáját, gyakran azokkal és a mögöttük álló politikai pártokkal is szembehelyezkedve, igyekezett munkájukból kiszűrni a szakszerűtlenséget, részrehajlást, igen gyakran a korrupciót. Akkor és ott a demokrácia válsága az intézmények, szervezetek és a pártok válságával indult. A Népgondozó Hivatal felszámolásának körülményei előrevetítették a még meglévő demokratikus szervek jogkörének szűkítését, felszámolását. Létezésük hiánya jelentősen hozzájárult a szektás politika korlátlan uralmához, hisz akkorra már megszűntek mindazok a demokratikus szervek és pártok, amelyek egy érettebb demokrácia kibontakozásának irányába terelgették volna a társadalmi-politikai- és gazdasági életünket. Így elmaradt az alulról jövő kontroll, ami felülről segítette volna az adott hatalmat a helyes önreflexióban, a hibák kijavításában. E politika hatása máig is kedvezőtlenül befolyásolja közéletünket.

Jegyzetek

1. Marx-Engels Művei. I. köt. 197. l.
2. Uo. 251. l
3. A bürokratikus viszonyokról. ld. részletesen Magyar Tudomány 1966. IV. sz. 213-223. l.
4. Max Weber: Állam–Politika-Tudomány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 164. l.
5. Uo.
6. C.W. Mills: Az uralkodó elit. Gondolat, 1962. 355-356 l.
7. Wessely Anna: Weber cselekvésemélete és racionalitás fogalma. (Visegrádon a filozófia oktatók egyhetes továbbképzésén elhangzott előadás 1985.)
8. D. Reismann: A magányos tömeg. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.
9. Weber im. 403. l. ld. Kaffka: Büntető-telepen című novellája, ahol a bürokrácia és a technika szövetségéről ír
10. Jürgen Habermas: A kommunikatív cselekvés elmélete (I-II.). A Filozófiai Figyelő és a Szociológiai Figyelő külön kiadványa
11. Hegedűs András: Bürokratikus viszony és szocializmus. Kortárs, 1966. 8. sz. 1275. l. 12. Uo. 1976. l.
12. Erdei Ferenc: Szakszerűség és demokrácia Társadalmi Szemle 1967. 5. sz. 3-14.l.
13. Részletesen ld. Balogh Sándor: Parlamenti és pártküzdelmek Magyarországon 1945-47. Kossuth Könyvkiadó, 1975. ld. még: Némedi Dénes: Habermas új evolucionista társadalomfejlődési elmélete (1985. május 10-i visegrádi előadás)
14. Magyar Közlöny 1945. 10. sz. 600/1945. ME-rendelet
15. Magyar Közlöny 1945. 26. sz.
16. NH Dél-magyarországi Kirendeltsége (továbbiakban NHDK) 8/1945.

17. Magyar Közlöny 1945. 65. sz. vö: Hegedűs András: „Optimalizálás és humanizálás”. Valóság, 1965. március
18. Bibó István: Válogatott tanulmányok. II. k. 1945-1949. 13-79. l.
19. NH pécsvárad körzet (továbbiakban NHpvk) 58/1945.
20. NHDK 64/1945.
21. NHDK 1175/1945.
22. Bibó im. 20-27. l.
23. NHDK szn. 1945. VIII. 12-én felvett jkv.
24. NHDK 823/1945.
25. NHDK 1713/1945.
26. NHpvk 215/1945.
27. Bibó im. 27-29. l.
28. Bibó im. 38-49. l.
29. Somogy megyei Levéltár főispáni bizalmas 428/1945.
30. NHpvk 215/1945.
31. NHDK 1890/1945; 1713/45; 3198/45; 1089/45; 117/45; 637/1945,
32. Bibó im. 54. l.

Barna Róbert

Pannon Agrártudományi Egyetem

Új elemek az agrárfinanszírozásban

Abstract

The study analyses the agrarian financial plan of the new government. It outlines the new elements; the aid programs the interest policy of the plan. It analyses in details the aid for the agrotourism and the development of animal husbandry.

A Torgyán József vezette Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium először készítette el saját agrárfinanszírozási tervét. 'Az agrárgazdasági célok 1999. évi támogatásáról' szóló miniszteri rendelet a várakozásoknak megfelelően a családi gazdaságok "pozitív diszkriminációjára" helyezi a hangsúlyt. Emellett az EU integrációval foglalkozó támogatások és követelmények száma is nőtt.

A legnagyobb változást a kötelező regisztráció jelenti. A kormány 236/1998. számú rendelete kimondja: "Mezőgazdasági termelő a miniszter által rendeletben meghatározottak szerint támogatást csak abban az esetben vehet igénybe, ha a rendelet melléklete szerinti adatlap kitöltésével gazdálkodási tevékenységéről adatot szolgáltat, és őt e rendelet alapján nyilvántartásba veszik". Az adatlapot legkésőbb március 31-ig kell leadni a megyei földművelésügyi hivataloknál.

A felosztható támogatás összege 146,8 milliárd Ft, ami 15,7%-kal magasabb a tavalyinál. Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény kimondja, hogy a GDP évenkénti növekedési ütemével arányosan emelt támogatást kell agrárgazdasági célokra fordítani. Mivel a tavalyi évben az infláció 15% körüli volt, így a támogatás mértéke nem felel meg a törvénynek. Az FVM ezt költségvetési lehetőségeivel magyarázza.

Első ránézésre a rendeletben a fejezet számok csökkenése tűnik fel, a tavalyi 11 fejezet 10-re fogyatkozott. A 'Meliorációs és öntözésfejlesztési támogatások' fejezet beolvadt 'Az egyes agrárgazdasági beruházások támogatása' fejezetbe. Ez a tétel egyébként is kevesebb támogatást kap, mint tavaly.

Az első fejezet 'Az agrártermelés finanszírozása' melyben teljesen új elemként jelenik meg a 'Földalapú növénytermesztési támogatás'. Eszerint az 1-20 ha szántóterületen gazdálkodók 12000 Ft-ot kaphatnak hektáronként, 20,1-től 50 ha-ig 8000 Ft 50,1-től 300 ha-ig 4000 Ft a támogatás összege hektáronként. Külön támogatás vehető igénybe a 17 aranykorona érték alatti szántókra. 1-20 ha-ra 3000 Ft, 20,1-50 ha-ra 2000 Ft a kiegészítés összege. A támogatás felvételéhez azonban sok mindent teljesíteniük kell az igénylőknek. Meghatározott növényféléket kell termelniük olyan nyilvántartott földterületen, amely 1998. december 31-e előtt saját tulajdonában, vagy ezidő előtti írásbeli szerződéssel használatában van és növényfélésegenként összevont területe az 1 ha-t eléri. További megkötések a megfelelő vetőmag, műtrágya és növényvédőszer használata, a támogatás igénylésének időpontjában érvényes értékesítési szerződés, a meglévő östermelői igazolvány. Szakértők szerint a bevezetett támogatás több ponton 'sántít'. A rendelet nem mindenben felel meg az EU csatlakozási céloknak. Az Európai Unió üzemméret növekedés párti, a rendelet pedig az apró birtokok fennmaradására ösztönöz. Félt az is, hogy visszatartott szerződések kerülnek a földművelésügyi hivatalokhoz, akik azt ellenőrizni nem tudják. Több "nagybirtok" nem csak az igazi tulajdonos nevében van, így sokan magasabb támogatást vesznek majd fel a ténylegesen járóval. Mindezt egy ellenőrzött adatbázis kialakításával lehetne megelőzni.

Az állattenyésztési támogatásoknál több új elem került a rendeletbe. 'A méhészet támogatása' (1000 Ft/igazolt méhcsalád, valamint 850 Ft/beszerzett méhanya). 'Baromfi szülőpár támogatás' keretében tyúkfélék és pekingi kacsza esetén 100 Ft, pulyka és barbarie kacsza esetén 200 Ft, lúd és mulard kacsza esetén 500 Ft támogatás jár, beoláztott nőivarú egyedenként. 'Ló teljesítményvizsgálat támogatása' 20000 Ft az adott fajta elismert tenyésztő szervezete által minősített lovanként.

'Az agrárfinanszírozás támogatása' két pontra csökkent: éven belüli, illetve éven túli lejáratú forgóeszközhitel kamattámogatására. Az első pontba került bele az állami kezességvállalás és a szövetkezet tagja által a szövetkezetnek nyújtott kölcsön kamattámogatása.

Lényegében változatlan maradt 'A biológiai alapok megőrzésének, fenntartásának, fejlesztésének támogatása'.

A 'Szaktanácsadás és a gazdálkodás eredményessége növelésének támogatása' változott. Csökkent a szaktanácsadás díjának támogatása. A tavalyi maximum 500000 Ft volt egy évre mely az idén csak 100000 Ft lehet. Az 'Iskolarendszeren kívüli képzés támogatása', 'A szakmai ismeretterjesztéssel kapcsolatos kiadványok támogatása', a 'Szaktanácsadók továbbképzésének támogatása' és 'A gazdálkodás eredményességét segítő informatikai szolgáltatások támogatása' bekerült az új 'A gazdálkodás eredményességét segítő ismeretátadás támogatása' pontba.

Új pontnak tűnik 'Az egyes termékek beszerzését, értékesítését, szolgáltatását nyújtó szövetkezesek és egyéb gazdálkodói szervezetek támogatása'. Tavaly a címben szerepelt a megalakulás szó. Idén szintén erre vonatkozik a támogatás, a változás az, hogy az értékesítést, szolgáltatást nyújtók közül elsősorban a zöldség-, gyümölcsstermelés koordinációját, termékskála bővítését, nagybani termelői értékesítést preferálja. A következő pont 'A zöldség-, gyümölcsstermelői, -értékesítő szervezetek támogatása' a már megalakult szervezeteket támogatja.

'A fiatal agrár vállalkozók támogatása' családi gazdaság kialakításához, és annak működtetését célzó forgóeszközök biztosításához nyújt segítséget. Annyiban új, hogy elég ha pályázó nyilatkozik arról, hogy egyéni vállalkozóként fog tevékenykedni és nem szükséges, hogy rendelkezzen vállalkozói igazolvánnyal.

Lényegében változatlan 'A termelői közösségek támogatása', 'A mezőöri szolgálat megalakítása és működésének támogatása', 'A mező- és erdőgazdasági biztosítás díjának támogatása'.

Új pont 'A szövetkezetfejlesztési és kutatási tevékenység támogatása', amelyre az e célért tevékenykedő szervezetek, intézmények és alapítványok pályázhatnak.

Szintén új az 'Az agrárstruktúra- és vidékfejlesztési programok elkészítésének támogatása', amely az agrárstruktúra-politika hatékonyságának növelésére, valamint az Európai Unió Strukturális Alapok és agrártámogatások igénybevételéhez előírt tervek készítésére ad pénzt a pályázatok kedvező elbírálása esetén.

Kicsit megváltozott néven a IX. fejezetbe került 'A bio-gazdálkodásra való áttérés támogatása'.

Megszűnt viszont 'Az agrár foglalkoztatást segítő támogatás'. Emiatt sokan tiltakoznak, főleg a nagyüzemek képviselői. A korábbi havi 3000 Ft-os támogatással sokan tudtak legalisan foglalkoztatni embereket, akik ezzel nyugdíj jogosultak is lettek. A támogatás elmaradása miatt viszont féltő, hogy ismét elterjed az illegális foglalkoztatás.

A II. fejezet 'A piacra jutást elősegítő támogatás'.

'A közösségi agrármarketing támogatása', 'A központi és terméktanács informatika támogatása' ugyanaz, mint tavaly.

‘Az élelmiszer-biztonság támogatása’ korábban ‘A minőségbiztosítás támogatása’ címet viselte, egyébként tartalma azonos.

‘Az egyes állategészségügyi költségek támogatása’ pont alpontjaiban kisebb változtatások történtek. ‘Az állatorvosi és élelmiszer-higiéniai vizsgálati költségekhez nyújtott támogatás’-t egyéni vállalkozó is igénybe veheti.

Az ‘Állati hulladék ártalmatlanná tételének költségeihez nyújtott támogatás’ változatlan maradt. Az állati hulla, valamint az EU 97/534/EK döntése szerinti specifikus kockázati anyagként meghatározott állati hulladék ártalmatlanná tételéhez nyújtott támogatás külön rendeletben foglalt pályázati kiírás feltételei szerint vehető igénybe.

‘A sertésállományok mentesítésének felgyorsításához nyújtott támogatás’ idén már csak az Aujeszky-féle betegségtől való mentesítéshez jár. Nem támogatják a brucellózistól és a leptospirózistól való mentesítést.

‘Az állategészségügyi prevenciók költségei és az állatgyógyászati-kezelés támogatása’ idén már nem vehető igénybe vágójuh és vágókecske szállításánál az állategészségügyi költségekre, és az anyajuhok, anyakecskék és szaporulatuk egészségmegőrzési költségeire.

‘Az egyes termékek állat-, és növényegészségügyi, valamint minőségvizsgálatának támogatása’ teljesen új pont, melynek egyik alpontja a tavaly még önálló pontként szereplő ‘Vetőmagtermesztés támogatása’ lényegében nem változott.

‘Az egyes termékek állat-, és növényegészségügyi vizsgálati költségeinek támogatása’ című pont a ‘Kalászos gabonafélék, kukorica, takarmánykeverékek, liszt, dara állat-, és növényegészségügyi vizsgálati költségeinek támogatása’ alpontja a Gabona Termék Tanács igazolt tagjainak a vizsgálati díj 75%-át dotálja. Másik alpontja a ‘A szántóföldi, kertészeti és engedélyes faiskolai területek növényegészségügyi vizsgálatának támogatása’ a miniszter által elismert termék tanács igazolt tagjainak a vizsgálati díj 50%-át téríti meg.

‘Az erdészeti szaporítóanyag előállítás támogatása’ az Erdészeti Szaporítóanyag Termék Tanács tagjainak az OMMI által végzett területhely szemle, törzskönyvezett nemesítői növényállomány szemle, szaporítóanyag minőségi szemle vegetatív szaporítóanyag fémzáró díjának, valamint a megyei Növényegészségügyi és Talajvédelmi Állomások által végzett növényegészségügyi vizsgálat díjának 70%-át adja támogatásként.

‘Az élelmiszer minőségvizsgálathoz nyújtott támogatás’ első alpontja ‘A friss zöldség-, illetve gyümölcsfajok minőségvizsgálatának támogatása’, amely a miniszter által elismert termék tanács igazolt tagjainak a vizsgálati díj 70%-át téríti meg.

Második alpont ‘A hazai előállítású és kereskedelmi forgalomba hozott borok kötelező OBI vizsgálatának támogatása’. Erre azok a boripari termékeket előállító vállalkozások pályázhatnak, akik a vizsgálatot igénybe vették, így a vizsgálati díj 50%-át visszakapják. Harmadik alpont ‘A gyógy-, illetve fűszernövények minőségvizsgálatának támogatása’ a miniszter által elismert Gyógynövény Szövetség és Termék Tanács tagjai a felsorolt növényfajok minőség vizsgálati – a Gyógynövény Kutató Intézet által végzett alkalmas minősítésű – díjának 50%-áig vehető igénybe.

‘A piacrajutási támogatások bonyolításával, információs rendszerének működtetésével kapcsolatos egyes központi feladatok ellátásának támogatása’ pont változatlan.

‘Az étkezési tojás piaci helyzete stabilizálásának támogatása’ új pont, ami legfeljebb 150 millió Ft támogatást ad a Baromfi Termék Tanács tagjainak, akik megfelelnek a pályázati feltételeknek.

Megszűnt viszont ‘A gabonafélék piaci helyzete stabilizálásának támogatása’.

A III. fejezet 'Az erdővédelem és az erdőgazdálkodási tevékenység támogatása' nemcsak a tartalomjegyzékben, hanem tartalmában is azonos az előző évvel.

IV. fejezet Az egyes agrárgazdasági beruházások támogatása.

'Az új típusú szövetkezesek, a halászat és az erdőgazdálkodás egyes építési beruházásainak a támogatása' jelentősen eltér a tavalyitól. Először is lássuk az 'új típusú szövetkezés' definícióját: '1999. január 1-e után alakult mezőgazdasági termékek raktározását, értékesítését, feldolgozását, a mezőgazdasági termeléshez szükséges anyagok beszerzését, valamint mezőgazdasági termeléshez szükséges szolgáltatások nyújtását végző szövetkezetek', valamint 'A külön rendeletben rögzített feltételek szerint alakult és működő, a minisztérium által 1999. január 1-e után elismert zöldség-, gyümölcsstermelői-, -értékesítő szervezetek (TÉSZ)'. Ha csak a megalakulás határideje különbözik, akkor a régebbi szervezetek is új típusúnak számítanak. Kimaradt a támogatásból a mező-, és vadgazdálkodás, viszont bekerültek az agrároktatási és kutatóintézmények tangazdaságai (tanüzemei), ha ilyen tevékenységet folytatnak. A támogatás mértéke egységesen az ÁFA-mentes beruházási költségek 30%-a, illetve hitel esetén 40% kamattámogatás.

'Az egyes élelmiszeripari technológiai beruházások támogatása' rendelkezik a hús-, hal-, baromfifeldolgozásról, fűszerpaprika feldolgozásról, homogenizált és diétás ételgyártásról. Érdekes, hogy a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás idén nem szerepel sem a támogatott, sem a nem támogatott tevékenységek között. A támogatást csak kis- és középvállalkozások, egyéni vállalkozók vehetik igénybe. A felsorolt tevékenységeken kívül a támogatás igénybe vehető még a specifikus kockázati anyagként meghatározott állati hulladék elkülönítésére, szelektív gyűjtésére illetve átadására szolgáló beruházásokhoz. A támogatás a felvett hitel 40%-ának kamattámogatása, exporthigiéniai célú beruházásoknál a felmerülő költségek 25%-a, illetve 40% kamattámogatás.

'A szőlő, a gyümölcsös és az egyéb ültetvények telepítésének, továbbá a szőlőültetvények felújításának támogatása' pont lényegében megegyezik a tavalyival.

'Az új mezőgazdasági gép vásárlásának támogatása' pontban újdonság, hogy agrároktatási és kutatóintézmények tangazdaságai/tanüzemei is igénybe vehetik a támogatást, ha a meghatározott tevékenységeket folytatják. Nincs különbség abban, hogy a vásárló hitelből vagy saját erőből vette a gépet, a végleges fejlesztési célú juttatás 25% (tavaly az önerős vásárlás 30%-ot kapott). A vásárolható gépek köre bővült a mezőgazdasági célra használható felszíni homlokrakódó géppel, pelletkészítő géppel, biomassza tüzelésű kazánnal és tartozékaival, biomassza elégetésére alkalmas égőfejjel (e két utolsónál kivétel a lakóépületek fűtése). Kimaradt viszont az új mezőgazdasági helikopterek vásárlásához és a meglévők felújításához igénybe vehető támogatás.

'Az új mezőgazdasági gép pénzügyi lízingelésének támogatása' A lízingbeadó támogatásánál nem kell az 5 millió Ft feletti szerződések esetén igazolást kérni, a lízingbevevőnek viszont a gépvásárlás előtt be kell nyújtani a megfelelő ellenjegyzett támogatási kérelmet az illetékes földművelésügyi hivataloknál.

'Az egyes mezőgazdasági termékek feldolgozásához szükséges új technológiai berendezések beszerzésének támogatása' rendelkezik a növénytermelési, kertészeti, állattenyésztési gyümölcs- és zöldségfeldolgozási tevékenységet végzők új beruházásainak támogatásáról. A támogatást csak kis- és középvállalkozások, egyéni vállalkozók vehetik igénybe, ha rendelkeznek 20% saját forrással. Mértéke a nettó ár 25%-a mint végleges juttatás (maximum 10 millió Ft lehet), és 40%-os kamattámogatás.

'A bekötő-, illetve az összekötőút létesítésének támogatása' nem változott.

Új pont 'A műszaki fejlesztési feladatok támogatása', ami a megújuló energiaforrások termelését, az EU integrációhoz kapcsolódó műszaki fejlesztési feladatok

megvalósítását és a talajművelés színvonalának javítását szolgáló hazai szántóversenyek lebonyolítását és a külföldi versenyeken való részvételt dotálja. A támogatás a referencia üzemi beruházási és üzembehelyezési költségek 50%-a (30% saját forrás szükséges), egyéb fejlesztési, adaptációs, valamint bemérési feladatok 80%-a, szántóverseny költségeinek 50%-a lehet.

A 'Nemesítés, a technológiafejlesztés, valamint a találmányok hasznosítása elősegítésének támogatása' új pont. A támogatás nemesítésre, szárazságtűrő-képesség növelésére, betegségekkel szembeni ellenállóképességek növelésére; tájtermesztés fejlesztésére; tartás- és takarmányozási technológiák korszerűsítésére; természetstechnológiák fejlesztésére, technológiai fejlesztési kutatásokra használható fel, illetve az ezen témákkal foglalkozó fiatal (35 évesnél fiatalabb) kutatók tevékenységének és továbbképzésének elősegítésére vehető igénybe. Felhasználható még tartamkísérletek folytatására; találmányok hasznosításának elősegítésére. A támogatás mértéke a teljes költség 70%-a lehet, az agrárkutatóhelyek, és agrárfelsőoktatási intézmények vehetik igénybe.

'Az agrárkutatást és -fejlesztést folytató intézmények alaptervekenységét elősegítő korszerű K+F eszközök beszerzésének támogatása' a IX. fejezetből került ide. Ebben az évben szoftverek beszerzését már nem támogatja.

Szintén új pontja a rendeletnek 'Az agrárirányítási célokat szolgáló állami térképek készítésében résztvevő vállalkozások műszaki fejlesztésének támogatása'. Az agrárirányítással és vidékfejlesztéssel összefüggő általános földnyilvántartási, ingatlan nyilvántartási, birtokrendezési és az ezekhez kapcsolódó informatikai feladatok végrehajtásához, az Európai Unióhoz való csatlakozás által megkövetelt földtulajdoni jogbiztonság eléréséhez, digitális adatbázisba rendezett állami térképek szükségesek. Pályázhatnak azok a kis- és közepes vállalkozások, amelyek a Nemzeti Kataszteri Program keretében közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződéssel közreműködnek. Támogatás igényelhető műszerek, mérőeszközök, számítógépek és szoftverek beszerzéséhez, a nettó költségek maximum 40%-áig.

'A kedvezőtlen adottságú térségek és térségfejlesztési programok támogatása' pontból csak az 'Az agroturizmus fejlesztésének támogatása' maradt, igaz, hogy jelentős változáson ment keresztül. A támogatást a 10000 (tavaly 3000) lakosszám alatti mezőgazdasági termelésre kedvezőtlen adottságú településeken vagy azok külterületén, illetve az ennél nagyobb települések külterületén elterülő tanyán állandó jelleggel élők vehetik igénybe. A 'falusi vendéglátó' szakképesítés oktatási tematikája szerinti tanfolyam elvégzése mellett új kitétel a szolgáltatás hirdetése a megfelelő kiadványokban. A beruházások (szálláshely, udvar, stb.) mellett támogatás igényelhető a tanfolyam részvételi költségeihez és a szolgáltatás első meghirdetéséhez is. A támogatás vissza nem térítendő fejlesztési célú juttatás, melynek mértéke tavaly beruházásra a költségek 40%-a, képzésre és kiadványokra pedig az 50%-a lehetett. Idén az ÁFA visszatérítésre jogosultak egységesen a költségek 40%-át kaphatják, a többiek a teljes beruházási költséget, a képzésre és kiadványokra a költségek 40%-át kaphatják meg, de maximum 2 millió Ft-ot.

'A meliorációs és az öntözésfejlesztési beruházások támogatása' tavaly önálló fejezet volt. Azon kívül, hogy ide került, nem változott.

Megszűnt a 'Szövetkezeti üzletész megvásárlásának támogatása' és 'A mezőgazdasági termelők közös vállalkozásában létesülő nagybani piacok, valamint termelői értékesítő szervezetei beruházásának támogatása', igaz erre az első fejezetben van más támogatási mód.

Az V. fejezet 'A termőföld minőségi védelmének, hasznosításának támogatása'. Nem változott érdemben a 'A termőföld rendeltetésszerű hasznosítására való alkalmassá tételével összefüggő feladatok végrehajtásának támogatása', 'A földbirtok-politika gyakorlati megvalósítását elősegítő nemzetközi kapcsolattartás támogatása', 'A termőföld minőségi védelmével összefüggő feladatok végrehajtásának támogatása', 'A termőföld mennyiségi és minőségi védelmével összefüggő kutatások támogatása', 'Az agrárágazattal összefüggő távérzékelési feladatok ellátásának támogatása'.

'A birtok-összevonási célú termőföldvásárlás támogatása' nemcsak akkor jár, ha a megvásárlásra kerülő föld a vevő állandó lakóhelye szerinti település közigazgatási területén belül fekszik, vagy az állandó lakóhelyével határos település területén fekszik és a vevő ott már 210 AK nagyságú termőtulajdonnal rendelkezik. Viszont nem vehető igénybe támogatás termelőszövetkezeti részarányként nyilvántartott termőföld esetén.

Új pontja a fejezetnek a 'Földvédelmi célú szakmai tevékenységgel összefüggő ingatlan-nyilvántartási háttér megerősítésének támogatása'. A támogatásról a minisztérium külön rendelkezik.

A VI. fejezet az 'Állattenyésztési, tenyésztésszervezési feladatok ellátásának támogatása' csak adminisztrációban változott a tavalyi rendelethez képest.

A VII. fejezet Az egyes halgazdálkodási tevékenységek támogatása.

'A természetes vizek halállomány pótlásának támogatása', 'A halpusztulásokkal összefüggő kármegelőzés, kárelhárítás, valamint a halállomány megújításának támogatása', 'A természetesvízi halállomány védelmének támogatása' 'A természetesvízi élőhelyek javításának támogatása', 'A természetesvízi halgazdálkodással összefüggő kutatási és ismeretterjesztő tevékenység támogatása', 'A természetesvízi halgazdálkodással kapcsolatos külföldi tapasztalatszerzés támogatása' megegyezik az elmúlt évi rendeletben foglaltakkal.

Hiányoznak viszont 'A nemzetközi halászati szervezetekben a nemzeti képviselő támogatása', 'Az állami halászszeget, illetve az állami horgászszeget előállításának és forgalmazásának költségeinek viselése' és a 'Halászati igazgatással kapcsolatos központi költségek' pontok.

A VIII. fejezet 'Az egyes vadgazdálkodási tevékenységek támogatása'.

'A vadászható állatfajok természetes állománya, valamint azok élőhelye megőrzésének, védelmének támogatása' annyiban új, hogy nevesíti, mire lehet felhasználni. Eszerint a pályázó támogatást vehet igénybe nevelt fácán és fogoly kibocsátásával a természetes törzsállomány dúsításához, az ehhez szükséges természetes élőhelyi feltételek megteremtéséhez, az apróvad élőhelyi feltételeinek javításához, a nagyvadállomány mező- és erdőgazdasági károkozás csökkentését elősegítő természetes élőhelyi feltételek megteremtéséhez.

'A vadászati kultúra és ismeretterjesztés, illetve a vadgazdálkodással, illetve a vad védelmével összefüggő kutatás és oktatás támogatása' pont címe azért ilyen hosszú, mert két pont összevonásából keletkezett. Az összevonást a nem állami megrendelésű kutatás bánta, mert a tavalyi maximum 60%-os költségtérítésből mostanra 50% lett. Másik változás, hogy a vadászati kultúra és ismeretterjesztés támogatására már nemcsak a vadászatra jogosultak tarthatnak igényt.

A 'Különleges minőségűnek minősített vadászterületek vadállománya fenntartásának támogatása' ezelőtt a 'Különleges genetikai étékkel bíró vadállományok fenntartása' címet viselte. A különbség nemcsak ez, hanem az is, hogy a költségelszámolásnak 5 millió Ft lett a legmagasabb kifizethető összege.

‘A vad védelmével, a vadgazdálkodással, valamint a vadászattal összefüggő állami feladatok ellátásával felmerülő költségek viselése’ annyiban új, hogy ide került a tavaly önálló pontként szereplő ‘Nemzetközi vadászati szervezetekben a nemzeti képviselő, valamint kapcsolattartás támogatása’ ezáltal itt sem csak a vadászatra jogosultak pályázhatnak.

‘A vadászati igazgatással kapcsolatos költségek viselése’ ugyanaz, mint tavaly.

A IX fejezet ‘Az egyes agrárgazdasági célok megvalósításához kapcsolódó feladatok támogatása’ címet viseli.

Első pontja ‘A reorganizációs program támogatása’ címében és tartalmában megfelel a tavalyi szabályoknak.

‘Az agrárinformatika, farm és egyéb szakmai gyakorlatok támogatása’ annyiban különbözik, hogy kimaradt belőle ‘Az agrár kutatást és -fejlesztést folytató intézmények alaptervékenységét elősegítő korszerű K+F eszközök beszerzésének támogatása’ amit a rendelet a IV. fejezetben szabályoz.

‘Az egyes kutató-fejlesztő tevékenységet folytató közhasznú szervezetek támogatása’, pontban a támogatásra akkor jogosult a szervezet, ha az alapító okiratban és a közhasznú K+F szerződésben meghatározott közhasznú feladatot végez.

‘Az ökológiai (bio) gazdálkodásra való áttérés támogatása’ az első fejezetből került ide, kicsit megváltozott címmel, de változatlan tartalommal.

Idén jelent meg ‘A Magyarországon még meg nem honosodott károsítók elleni növényvédelmi többletköltségek támogatása’, ami a nettó többletköltségek 75%-a.

A ‘Nem biztosítható mezőgazdasági elemi károk enyhítésének támogatása’ megszűnt.

A X. fejezetben a ‘Záró rendelkezések’ kaptak helyet.

Irodalom

A kormány 236/1998. (XII. 30) Korm. rendelete a mezőgazdasági termelők agrártámogatás igénybevételével összefüggő adatszolgáltatásáról és nyilvántartásba vételéről

Az agrártámogatás igénybevételének általános feltételeiről szóló 273/1997. (XII. 22) Korm. rendeletnek a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt szövege

A földművelési és vidékfejlesztési miniszter 8/1999. (I. 20.) FVM rendelete az agrárgazdasági célok 1999. évi támogatásáról

A földművelésügyi miniszter 109/1997. (XII. 30.) FM rendelete az agrárgazdasági célok 1998. évi támogatásáról

Kelemen Zoltán: Szeret, nem szeret (Az agrárszubvenciók elosztása) In: Heti Világgazdaság, 1999. 21. 2. 95-97. p.

Könyvismertetés, megemlékezés

Horváth Gyula: A populizmus kialakulása Mexikóban /ÖRÖKSÉG Kaposi Kiskönyvtár sorozat, 1996./

Mexikó napjainkban is a világpolitika egyik központi kérdése. Földrajzi közelsége az Egyesült Államokhoz, ciklikusan ismétlődő gazdaság-politikai krízisei, modern világunk történéseit figyelő olvasó számára számos elgondolkodtató problémát rejt magában. Vajon hol erednek e gondok? Honnan indult Mexikó 20. századi történelme? Kérdéseinkre választ kaphatunk Horváth Gyula történész hatalmas tényanyagot feltáró, nagy szakmai igényességgel megalkotott munkájából.

A szerző elvezet bennünket az 1910-es évek Mexikójába. Megismerhetjük azt a gyakran véres, kegyetlen küzdelmet, amelyet a különböző politikai erők folytatnak a modern Mexikó megteremtésének jelszavával, valójában a gazdasági, politikai hatalom megszerzéséért. E folyamat nyomon követésével kibontakoznak előttünk a mexikói társadalom, politika és agrártörténet legapróbb momentumai is 1910 és 1940 között. Bepillantást nyerhetünk a katonai felkelések és puccsok világába, „a tábornokok birodalmába”, ahol ezrek élete csak egy lépcsőfok százak meggazdagodásához. Szemtanúi lehetünk annak a kegyetlen politikai játszmának, amelyet a szakszervezetek és pártok folytatnak a tömegek támogatásának megszerzéséért.

A társadalmi erők bonyolult mozgásából kibontakozik egy tagolt kép, amely az analízis történelemszemlélet számára segítséget nyújt abban, hogy megtalálja a történet legfontosabb eredőit.

Mexikó földrajzilag ugyan nagyon messze van tőlünk, de történelme és a közép-kelet európai történelem között párhuzam vonható. A mi régióinkban is sok vajúdással ment végbe az agrárium struktúráinak átalakulása. Éppolyan fontos társadalmi, gazdasági kérdés, mint Mexikóban. Azért kell jelen időben említeni mindezen problémákat, mert éppen a nálunk és szomszédainknál jelentkező történelmi megkésetttség miatt a mezőgazdaság alapvető gondjai még mindig megoldásra várnak. A megoldás egyetlen lehetséges módja a központilag, felülről irányított reformok útja. Ez is csak akkor járható, ha minél kevesebb társadalmi megrázkódtatással jár. Ezért tanulságos számunkra ez a mű, amelynek elolvasását mindenkinek jó szívvel ajánlom.

Bertalan Péter

A gazdasági kivándorlás; a bracerók. (Gondolatok Szili Ferenc: Kivándorlás a Délkelet-Dunántúlról Horvát-Szlavóniába és Amerikába 1860-1914. című könyve [Kaposvár, 1995.] ürügyén¹)

Szili Ferenc 1995-ben jelentette meg könyvét, amelyben, mint a címe is mutatja a magyar kivándorlás problematikájával foglalkozik. Rendhagyó módon egyfajta recenzió ürügyén ebben az írásban arra szeretnék kitérni, hogy milyen gondolatokat vet fel egy közép-kelet-európai térséggel foglalkozó könyv egy Latin-Amerika (jelen esetben éppen egy mexikói történelemmel foglalkozó) kutatásban.

A kivándorlásnak döntően két oka van. A politikai és a gazdasági kivándorlás. Szili Ferenc a gazdasági kivándorlókról írt, olyan emberekről (sorsokról), akik a jobb élet

reményében választották a vándorbotot, hogy új, véglegesnek tekintett, vagy ideiglenesnek vélt hazájukban találják meg a boldogulást.

Akik Délmagyarországról Horvátországba vagy Szlovéniába vándoroltak, véglegesnek tekintették új hazájukat, hiszen ott földet vásároltak, ott akartak letelepedni, és ezt a földet tekintette új hazájának. Azok, akik az USA-ba vándoroltak csak a „gyors meggazdagodásban” bíztak. Az esetek többségében a család itthon maradt és a családfő is vissza kívánt térni.

Mexikóban is hasonló volt a helyzet. A köznyelv által csak braceróknak (parázstartóknak) nevezett mexikói kivándorlók döntő többségükben csak a magasabb bérekért vállalnak munkát az USA-ban.

Körülbelül az 1900-as évektől történt irányváltás Mexikó és az USA migrációs irányjaiban. A XIX. század közepén még a mexikói kormányoknak kellett korlátozni az amerikai bevándorlókat, akik családotól érkeztek észak-mexikói tagállamokba (Texas, Új Mexikó stb.), azzal a céllal, hogy ott letelepedjenek.² Ők úgy mint a magyarok Horvátországban az olcsó föld csábítására érkeztek, letelepedési szándékkal.

A XX. században azonban a mexikói kivándorlás erősödik fel. A századelő magyar kivándorlóihoz hasonlóan a mexikóiak is azért mentek az USA-ba, hogy „meggazdagodva” visszatérjenek. Amíg azonban a magyar bevándorlók törvényes bevándorló iratok birtokában léptek amerikai földre, a mexikóiak döntő többsége illegális volt. Hivatalos szociológiai terminussal élve nem dokumentált mexikói bevándorlók (Undocumented Mexican Immigration-UMI) státuszba kerültek. Idővel a mexikói migráció tömegessé vált. Az USA kormánya időnként (pl: 1952, 1965, 1976) meghatározta a legálisan munkát vállalható mexikóiak számát. Ennél azonban sokkal többen mennek illegálisan az USA-ba. (Főleg Texasba és Kaliforniába). Számuk nem meghatározható. Egyes adatok szerint 1977-től évente 280 és 750 ezer között változik a bevándorlók száma. 1984-ben 4-12 millió között mozgott az UMI-k becsült létszáma.³

Úgy néz ki, hogy minden tiltó rendelkezés, intézkedés ellenére tovább áramlanak a bracerók az USA-ba, és a hivatalos szervek tehetetlenek, mert egyrészt nagy a csábítás; hiszen a nehéz fizikai munkát végző mexikói napi munkabére otthon 1-3 dollár, az USA-ban 2-5 dollár - az órabére, másrészt az amerikai munkaadónak is érdeke a „fekete-munkás”, hiszen lényegesen kevesebb költségbe kerül mint az amerikai. Nem csoda, hogy vállalják az illegalitás keserves útjait (átkelnek a határfolyón; innen a nedveshátú, wetbacks gúnynév) és a kiszolgáltatottságot.

Mint a magyarok Szlavóniában, a mexikóiak is igyekeznek kolóniákban élni, megtartva szokásaikat, megőrizve identitásukat. Az otthon maradt családnak (de a Mexikói államnak is) jól jön a hazautalt dollár-kereset. (Egy 1975-ös adat szerint abban az évben 317.559.988 dollárt utaltak haza a bracerók.)⁴

Mint a magyar kivándorlók, a mexikóiak esetében is a döntő a szegény mezőgazdasági munkás. Bár, mint Szili Ferenc említi egy viszonylag tehetősebb réteg is emigrált. Hasonlóan számottevő a „középosztályból” jövő mexikói vendégmunkás az USA-ban. Ezek jelentős része azzal a szándékkal megy az USA-ba, hogy ott letelepedjen.

A bracerókkal való bánásmód arra készítette a hivatalos Mexikót, hogy ne hunyjon szemet a dolog felett. Echeveria mexikói elnök kijelentette, hogy „Nyugtalanít bennünket az igazságtalan és nem egyszer embertelen bánásmód (ami a bracerókat illeti)... Az USA kormánya biztosított bennünket jóakarataról, ami a probléma kezelését illeti.”⁵

Azok, akik legálisan mennek ki, igényt tarthatnak egy szerződésre, amely kimondja, hogy ugyanazt a bért kell kapják, mint az amerikaiak, és a munkáltató fizeti a biztosítást. A szerződés minimum 12 hónapra szól.

A magyar gazdasági kivándorlást a háború(k), az európai politika alakulása lezárta, a mexikói kivándorlás folytatódik, de a problémát már az USA-Kanada-Mexikó által létrehozott „közös piac” keretein belül kell megoldani.

Jegyzetek

1. Szili Ferenc: Kivándorlás Délkelet-Dunántúlról Horvát-Szlavóniába és Amerikába 1860-1914. Kaposvár. 1995.
2. David W. Walker: An american dilemma; undocumented mexican immigration to the United States. In: Georg Philip/ed/: Politics In Mexico. London. Droom Helm. 1985.
3. Walker, 173. p.
4. Juan Díaz, Canedo Ruíz: La migración indocumentada de México a los Estados Unidos. México. Fondo de Cultura Económica. 1984. 40. p.
5. Echeverría: México hoy. México. 1972. Navaro ed. 92. p.

Horváth Gyula

Horváth Gyula: Ültetvény és politika (Tanulmányok Brazília történetéből) Szeged, Hispania Kiadó, 1996. 165 p.

A szerző a harmadik világ, a fejlődő országok, konkrétan egy latin-amerikai ország gazdaságát és társadalmi struktúráját vizsgálja, a kettő kölcsönös összefüggését. Jelesül Brazília termelési módját a 17. század végétől az 1960-es évek közepéig. Ezeknek az országoknak, így Braziliának is jelentősen nő a szerepe a világban. A gazdasági- és társadalmi ellentmondások sokasodnak. Egyik oldalon egy szűk gazdag réteg csillogása, a másik oldalon: a nagyvárosok peremkerületeinek bádögviskói, sok milliós lakóinak szociális feszültsége, nyomora.

Napjainkban a szocialistának nevezett világrendszer összeomlását követően elfogadott tény, hogy a világ a kapitalizmus valamely sajátos formája felé halad. Gazdasági kritériumok alapján a fejlődő országok, vagy harmadik világ kifejezés elfogadható.

Brazília fejlődésére is jellemzőek azok a törvényszerűségek, amelyek a fejlődő országokra is; függ a világgazdaságtól; monokulturális, kávéra épített gazdaság, így kiszolgáltatott. A nyersanyagok ára csökkenőben az ipar- és mezőgazdasági késztermékekkel szemben 10-20 éves távlatban kétszer annyi mezőgazdasági termék kell egy egységnyi ipari késztermékért; a népesedési problémák; rendkívül torz gazdasági és társadalmi struktúra; a termőterület csökkenése. Sorolhatnánk még a jellemzőket. A tradicionális ültetvényes szektor jórészt a hazai tőke kezében van, a fejlett gazdasági szektor a világgazdasággal függ össze. A hazai ipari világgal összekapcsolódó amerikai, német, francia és más fejlett országbeli multi- és transznacionális vállalkozások nőttek ki az elmúlt évtizedekben.

Az 1960-as évek elejének zöld forradalma az infláció hatására megtorpant. A mezőgazdasági ültetvények öntözéséhez, kemizálásához, a gépesítéshez sok energia kell. Az olajválság hatására lelassul a fejlődés, ami a politikai válság alapja. A csökkenő jövedelmek társadalmi feszültséget idéztek elő, amelyek jobboldali fordulathoz vezettek.

Brazília esetében is ezek a folyamatok játszódtak le. Tanulságosak a könyvnek azok a fejtegetései, amelyek bemutatják az ország differenciált társadalmi struktúráját, a

hazai ipari- és pénztőke, továbbá a középrétegek, a hadsereg szerepét, azok megosztottságát, a társadalmi konfliktusokban játszott szerepüket. Továbbá, hogy e társadalmi struktúráknak a politikai pártok és szervezetek működésében milyen szerepe volt. A könyv kiemeli az agrárreform és közigazgatási reform fontosságát.

Elnökök mennek, elnökök jönnek. Brazíliában mégis megindul a modernizáció, a városfejlődés. A tradicionális szektor marad, a fejlett szektor a világgazdasággal függ össze. Különösen értékes a könyvnek az a fejezete, amikor a szerző a gazdasági- és politikai élet főbb irányait elemzi a nacionalista-populista mozgalom függvényében, amely egészen 1964-ig - a jobboldali katonai puccsig - a brazil politikai palettán meghatározó szerepet játszott. E mozgalomhoz a társadalom szinte valamennyi ereje csatlakozott. Egy népfront jellegű mozgalom volt ez, amely a különböző színezetű demokratikus erőket tömörítette. A nacionalista-populista mozgalom a belső ellentétek miatt megosztott volt. Az adott erők eredője nem lehetett más, mint a katonai diktatúra.

Horváth Gyula: Ültetvény és politika c. könyve igen hasznos hiánypótló mű. Szerkezetileg egységes, logikailag jól felépített könyv. Jelen kelet-közép-európai régióinkban is igen tanulságos, ahol a brazilhoz hasonló fejlődési nacionalista-populista tendenciák jól kitapinthatók.

Tóth Antal

Az állategészségügy közkatonája volt Horváth József Dr. (1912-1960)

Nem engedhetjük meg magunknak, hogy elfelejtsünk egy olyan értékes embert, mint amilyen dr. Horváth József állatorvos volt. Dr. Kotlán Sándor professzor úr megemlékezésében így szólt róla: „... végtelenül szeretetreméltó, szerény, melegszívű, nagy tudású, fáradhatatlan” állatorvosként ismertük meg.

Horváth József 1912. július 20-án született Budapesten. Állatorvosi diplomájának megszerzése után tudományos pályára készült. A végzést követően tejhigiénéből doktorált.

1939-ben megnősült, és budaörsi és nagytétényi évek után 1941-ben megpályázta és elfoglalta a **kiskőrösi** járási főállatorvosi állást.

Gyermekei születése után életútján az első gáncsot a háború vetette elé: behívták katonának. A nyugodt családi élet és a szépen ívelő pálya helyett pár év múlva kijárt egy egész életre szóló iskolát: a szovjet hadifogságot. Mondhattak neki később bármit a szovjet világ dicsőségéről - tudta amit tudott! Naplójában rögzítette „élményeit”, tapasztalatait, melyből kitűnik, hogy az embertelenség milyen mélységeit élte át. Erről sokat beszélt. Barátai és családja figyelemmel hallgatták: milyen nyomorban éltek, hogyan szedtek össze az emberek minden ehetőt, milyen elkeseredett dühvel szidták az oroszok Sztálint és egész kommunizmusát.

1947-ben jött haza a fogságból. Ha az ott eltöltött időről mesélt, mindig elakadt a hangja...

Életének az a része, amelyik a gyerekkorhoz, a családhoz, a rokonokhoz, a magyar vidékhez, tájhoz kapcsolódott - emberközeli, barátságos volt.

A háború után sok keserűséget elraktározott, de ezek nem mérgezték meg életét, inkább humanizmusát erősítették. Az 1956-os forradalom, az akkor zajló események végleg megerősítették Istenben bízó lelkét, aki azt mondja: „Ne ölj!”, a bosszú joga egyetlen embert sem illethet a földön.

Sajnos, körülötte nem így gondolkodtak. Korai halálához a helyi gáncsoskodások nagyban hozzájárultak.

Hitt 1956 októberének eseményeiben. Azt mondta: „ránk köszöntött a tavasz első napja”. Naiv ember volt. De ilyen emberek tartják meg a világot, az örök kárvallottak, az árnyékban maradtak. **Tüskés Tibor** író szavaival élve: „Ők azok, akik egy életen át másokért dolgoznak, akik két végén égő gyertyaként emésztik el erejüket, akik igazgyöngyöt sírnak fájdalomukban.”

Egy balatonfüredi állatorvos-kongresszusról tért haza Kiskőrösre október 23-án, s másnap reggel már ott volt a hír, hogy Pesten megmozdult a nép - az ifjúság lendületbe jött és felvonulásokat rendez. A lázas hangulat - a hírek hallatán - vidékre is kiterjedt. A kiskőrösi diákságot sem lehetett féken tartani. Fel akartak vonulni. **Gyöngyösi János** tanár úr vezetésével többen eljöttek hozzá, és kérték, jöjjön segítségükre, legyen jelen, - óvja a diákokat a nagy „kitörésektől”. Vállalta, és másnap szervezeten ki is vonultak a középiskolások. Visszatérve a gimnáziumba, gyűlést tartottak, és ott került szóba, hogy kell egy vezető, aki köztiszteletben áll és vigyáz a rendre. A felvonuló felnőttek mindannyian rá szavaztak. Ő ezt elfogadta. Másnap a kiskőrösi járás Ideiglenes Nemzeti Bizottság tagja lett, ahol egyhangúlag elnöknek választották. Este nagygyűlés volt a Szarvas Hotel nagytermében, ahol ünnepi beszédében örömmel üdvözölte a börtönök kinyitását és **Mindszenty** bíboros szabadulását. Beszédében hősként szólt az ártatlanul meghurcoltakról. Hangsúlyozta, a lelkeket kettészakító feszültségnek békességet, harmóniát, méltóság teljes humanitást kell teremtenie.

De a bukottak is szervezkedtek! Ellene dolgozott a párt és vezető tagjai. November 4-én a kiskőrösi laktanyába is „beköltöztek” az orosz csapatok. Félelem lett úrrá az egész településen. Még keresték az újra alakult pártok vezetői, még bíztak benne, hogy tud segíteni, de a diktatúra árnya már ott volt a fejük felett.

Aztán megindult a retorzió: az ismétlődő rendőrségi házkutatások után mindig megbilincselve, mint egy gonosztevőt vitték el. A kihallgatások közben derült ki, hogy „legborzalmasabb bűnének” *Mindszenty* bíboros említését tartották. Nem hurcolták el véglegesen, de a helyi „felettesek” részéről állandó zaklatásnak és megaláztatásnak volt kitéve.

A szenvedések ellen egyedüli gyógyírt a munka jelentette számára. Állategészségügyi vonalon rengeteget dolgozott a közért. A Kiskőrös határában lévő Csukás-tó és környéke a májmételykór fészke volt. Ennek a „nyavájának” kivizsgálását és felszámolását tűzte ki célul. Rézgálicoldattal elkezdte irtani a kór hordozóját, a *Lymnaea trundatula* csigát.

Eredményei persze nem csökkentették az ellene irányuló lépések intenzitását. 1959-ben kiválóan érettségizett fiát nem vették fel az állatorvosi egyetemre. Ez ugyan letörte, de folytatta a munkát. A gümőkór elleni küzdelem volt a másik kitűzött cél. Ezt állatorvos kollégáival és *Vén Ferenc dr.* főorvossal közösen végezték. Vezetésével az állatorvos-gárda beoltott minden marhát tuberculinnal és leolvasták annak eredményét. Ha a leolvasás pozitív volt, az állatot fertőzöttnek tekintették. Az állatvizsgálatokkal párhuzamosan humán vizsgálatokat is végeztek. A rendelésen megjelent betegek váladékát beküldték tenyésztésre. A tuberculózisnak akkor két típusa szerepelt kórokozóként: az emberi vagy humán típus és a marhától származó bovin típus. Azt kellett megállapítaniuk, hogy hány beteg fertőzött bovin típussal, tehát szarvasmarhától. Fordítva ez nem áll, mert a marha humán típussal nem fertőzhető. Ezt a tipizálást a néhai állategészségügyi biológus *dr. Kertay Nándor* végezte - a téma jelentőségére való tekintettel - társadalmi munkában.

Végeredményben úgy találták, hogy ahol nagyobb a marhák fertőzöttsége, ott több a bovin típusú betegek száma. Továbbiakban tehát a beteg marhák kiiktatásával tudták a betegek számát lényegesen csökkenteni. Akkori végleges eredményük a következő volt: betegek 21%-a volt bovin eredetű, a marhák 17%-os fertőzöttsége mellett. (1958-ban az Egészségügyi Világszervezet az egész világra vetítve 15%-os bovin fertőzöttséget mutatott ki embereknél 11%-os marha betegség mellett.) Gyakorló-kutató állatorvosként, egészségét nem kímélve sokat dolgozott.

Fizikailag és lelkileg is nagy volt a megerőltetés. Ekkor kezdődött szívével a baj. 1960. május 8-án, fiatalon 48. életévében halt meg.

Kotlán Sándor professzor úr a kiskőrösi sírkertben a következő szavakkal méltatta életútját:

„Ama szakemberek közé tartozott, akik az alma mater iránti ragaszkodásuknak azzal kívántak kifejezést adni, hogy híven követték tudományunk haladását, s arra törekedtek, hogy az újabb tudományos vívmányokkal megismerkedve, azokat működési területükön haladéktalanul gyakorlatilag is hasznosítsák és továbbfejlesszék. Működési köre bő alkalmat nyújtott erre. Mint elméletileg kiválóan képzett, s helyes gyakorlati érzékkel és ambícióval bíró szakember csakhamar felismerte járásnak legégetőbb problémáit, s azok megoldására törekedve szívvel-lélekkel a népgazdaság érdekeit kívánta szolgálni.

Különösen két probléma volt az, amely felé figyelme összpontosult: a szarvasmarha-gümőkór irtása, valamint a májmételykór elleni küzdelem. Mindkét probléma terén kitartó szorgalommal komoly sikereket tudott elérni. Tisztában volt

azzal, hogy járásának vízrajzi adottságai mellett a parazitás bántalmak, elsősorban a mételykór, valamint a tüdőférgesség elterjedése évről évre komoly méreteket kell, hogy öltösson, s ezért a baj gyökerét kívánta kiküszöbölni. Az ő nevéhez fűződik a Csukás-tó lecsapolásának kezdeményezése s annak az összefogásnak a megteremtése, mely végül is a Csukás-tói Belvízrendező Társulat megalakítására s ennek segítségével egy hét km hosszú csatornának elkészítésére vezetett. A vízrajzi viszonyok szanálása után már 1957-ben a Kiskőrösön egybehívott ankéton, melyen e sorok írója is részt vett, járásának területén a mételykór elterjedésének csökkentésében elért komoly sikerekről számolhatott be. A sikereiről az 1958-ban tartott Budapesti Nemzetközi Parazitológiai Kongresszus külföldi résztvevőinek egy tekintélyes csoportja is tudott helyszíni tájékozódást szerezni. **Horváth József** körültekintő rendezésének s az ő közbenjárására a Kiskőrösi Tanács áldozatkészségének volt köszönhető, hogy a kongresszuson résztvevő külföldi vendégek Petőfi szülővárosából maradandó emlékekkel tértek vissza hazájukba. Nem kétséges, hogy **Horváth József** újabb kori parazitológiai törekvéseink egyik legteljesebb, azokat a gyakorlatban úttörően kezdeményező és követő híve volt.”

Nem érthette meg a rendszerváltást, pedig szerette volna, mert hitt abban, hogy még az életében be fog következni. „Be kell, hogy következzen” - vallotta.

Most, amikor minden év október 23-án kiskőrösi sírjánál emlékeznek a forradalomra és Rá, *szerezném hallani szavait. Ezt már nem kaphatom meg. De tanítását útravalóul igen. Azt, hogy ha becsületesen teszem a dolgom, akkor jöhet ilyen-olyan széljárás, a történelem nem kényszeríthet arra, hogy szemlesütve kelljen járnom, pirulva a tükörbe nézmem. Rég elmúlt az „az októberi tavaszi nap”, de bennem tovább él, és Kiskőrös is emlékezik.*

Egy állatorvos több évtizede végérvényesen letette kezéből a gyógyító eszközt, de nekünk és azoknak, akik ismerték, meg kell őriznünk szavainak tiszta fényű ragyogását, és követnünk kell nemes emberségét, önmagát szétosztó hitét.

Dr. Horváth Józsefet - közvetlen környezetén kívül - talán nem ismerték sokan, de akik ismerték, tudom, szerették. *Nem tört új csapást a történelemben, de cselekedete, helytállása ma és holnap is példa lehet, mert tetteinek erkölcsi súlya és fedezete van. Tiszteletre méltó példáját adta a szülőföld iránti hűségnek, a cselekvő szeretetnek, a közért való tevékenységnek.*

Azt hiszem, sok ilyen ember volt és van ma is ebben az országban. Olyanok, akik túrni tudtak és dolgoztak. Olyanok, akik ma is képesek túrni, és nem tetszelegnek különféle pártszínekben, nem emelnek szót elégtételért, hanem dolgoznak. Mert ez a sorsuk. Én rájuk vagyok elsősorban büszke, ha Apámra gondolok.

Irodalom

1. Horváth J.: Apám öröksége. Magyar Állatorvosok lapja 1993/2. 123-124. p.
2. Horváth J.: (előszó+szerk.) „Hála Istennek hazaérkeztem!”, Dr. Horváth József visszaemlékezése a hadifogságról... Kis Kőrösi Lap 1995. 12. 10-11. p.; 13. 10. p.; 14. 8. p.; 15. 5-6. p.; 16. 10. p.; 17. 10. p.; 18. 10-11. p.
3. Dr. Vén F.: Gondolatok egy cikk olvasásakor... Kis Kőrösi Lap 1995. január 28. 14. p.
4. Özv. dr. Horváth Józsefné Benkó Aranka szóbeli közlései.
5. Fehér könyv az 1956-os ellenforradalomról. Budapest, 1957.

Horváth József